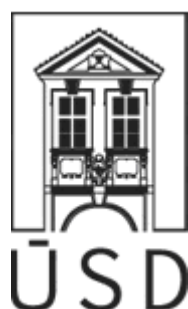


**ZPRAVODAJ
GRANTOVÉHO PROJEKTU
KOMUNISTICKÁ STRANA ČESKOSLOVENSKA
A BOLŠEVISMUS**



3/2010

Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky, v. v. i.
Praha

Komunistická strana Československa a bolševismus
Grantový projekt GA ČR č. 409/08/1621: 2008–2012
Řešitel: Doc. PhDr. Jiří Kocian, CSc.
Nositel: Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky, v. v. i.

Vědecký redaktor: PhDr. Jaroslav Pažout, Ph.D.
Editorka: Mgr. Jana Váchová
Vydává Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky, v.v.i.
v nákladu 80 výtisků

Přetiskování je možné pouze se souhlasem Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR, v. v. i.

Obsah

I. ÚVODEM O PROJEKTU	4
Jiří Kocian	4
Grantový projekt Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR, v.v.i. „ <i>Komunistická strana Československa a bolševismus</i> “ ve třetím roce řešení	
II. MATERIÁLY	
Vladimír Černý	7
Komunistické ilegální letáky a tiskoviny na Moravě v letech 1939–1945	
Martin Štefek	35
Konfliktní linie na stránkách tisku v době přestavby	
III. ZPRÁVY	
Knižní novinky	53

I. ÚVODEM O PROJEKTU

Grantový projekt Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR, v.v.i. „Komunistická strana Československa a bolševismus“ ve třetím roce řešení (2010)

Ve třetím roce (2010) řešení pětiletého grantového projektu GA ČR (2008–2012) „Komunistická strana Československa a bolševismus“ pokračoval řešitelský tým ve složení doc. J. Kocian (řešitel), doc. J. Pernes a dr. J. Pažout (všichni tři ÚSD AV ČR, v.v.i.), prof. Z. Kárník a dr. J. Rákosník (oba FF UK v Praze) v plánované heuristické práci. Spolu s dalšími spolupracovníky pokračovali řešitelé v přípravě a zpracování podkladových textů jednotlivých kapitol syntetizujícího přehledu dějin KSČ a také v rešeršních pracích za účelem výběru dokumentů do doprovodné edice. Řešitelé se opět soustředili zejména na studium fondů Národního archivu, kde je uložena značná část základních pramenů k tématu projektu. Pozornost byla též upřena k fondům v dalších ústředních, mimopražských, ale i v zahraničních archivech (Archiv bezpečnostních složek a Archiv ministerstva zahraničních věcí, Moravský zemský archiv v Brně; Ruský státní archiv novější historie, Ruský státní archiv sociálně politické historie a Archiv ministerstva zahraničních věcí v Moskvě; univerzitní a Národní knihovna v Amsterdamu; Slovenský národní archiv v Bratislavě a Archiv Muzea SNP v Banské Bystrici). Zkoumané otázky byly studovány v domácí a zahraniční historické literatuře a v edicích dokumentů. Stranou pozornosti nezůstal ani dobový tisk.

Řešitelský tým se scházel na pravidelných pracovních poradách a jeho členové se též účastnili jako garanti odborných setkání a jednání pracovních skupin, které průběžně pracovaly na podkladových textech chronologicky vymezených kapitol připravovaného přehledu dějin Komunistické strany Československa. V březnu 2010 se setkala autorská skupina pro období 1945–1969 (J. Kocian, J. Pernes z ÚSD, J. Pešek, M. Londák a S. Sikora z Historického ústavu SAV Bratislava) a jednala o zpracování otázek organizačního vývoje KSČ a KSS let 1945–1956 a politiky KSS v období let 1956–1967. Zároveň bylo dohodnuto zpracování textů J. Peška a M. Londáka do dalšího svazku publikace *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu*, připravovaného k vydání v roce 2010. V dubnu 2010 jednala autorská skupina pro období 1938–1945, jejímž garantem je spolupracovník řešitelského týmu S. Kokoška (ÚSD). Diskusní seminář proběhl na Malé Skále 22.–23. 4. 2010 na téma „KSČ v ilegality a exilu 1938–1945, metodologické problémy výzkumu“. Celé zpracovávané období bylo rozděleno na dobu od druhé republiky (říjen 1938–březen 1939) do léta 1941 se zohledněním problematiky Kominterny, od léta 1941 do začátku roku 1943 a od roku 1943 do roku 1945. Za českou stranu se na zpracování období 1938–1945 do přehledu budou podílet S. Kokoška a V. Smetana (oba ÚSD), J. Gebhart (Historický ústav AV ČR), V. Kural a F. Helešic (oba Praha). Politiku komunistické strany v uvedeném období na Slovensku a na tehdejší Podkarpatské Rusi slíbili zpracovat přítomní Z. Zudová (HÚ AV ČR) a M. Medvecký (Muzeum SNP Banská Bystrica), který bude spolupracovat autorsky s M. Syrným též z Muzea SNP. V rámci této autorské skupiny byla dojednána příprava studie do publikace *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu* (2010) od M. Boráka na téma Komunistický tisk na Ostravsku v souvislosti s Kominternou (1939–1941). Autorské týmy pro období 1921–1938 pod vedením J. Rákosníka (Z. Kárník z FF UK Praha, V. Sommer z Ústavu pro studium totalitních režimů, M. Hertel z HÚ SAV Bratislava a M. Syrný z Muzeum SNP) a pro období 1969–1989 (J. Pažout – garant, M. Otáhal a T. Vilímek z ÚSD, N. Kmeť a J. Marušiak z Ústavu politických věd SAV Bratislava) jednaly o zpracování podkladových textů v prvním pololetí r. 2011.

Členové řešitelského týmu připravili v roce 2010 do tisku další svazek publikace *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu*. Bude obsahovat tematické

texty, které pojednávají např. o ilegálním komunistickém tisku na Ostravsku v souvislosti s Kominternou (M. Borák), o rivalitě komunistické strany a sociální demokracie na Plzeňsku v letech 1945–1948 (J. Šlouf), o výborech žen při místních národních výborech v 50. letech (D. Nečasová), o Komunistické straně Československa a procesu přestavby v letech 1985–1989 (M. Štefek), o vztazích mezi KSČ a SED v letech 1969 až 1989 (T. Vilímek) a o politice Komunistické strany Slovenska v letech 1939–1943 (M. Syrný), v letech 1944–1948 (J. Pešek) a v letech 1969–1985 (N. Kmeť).

V roce 2010 vyšlo druhé číslo Zpravodaje grantového projektu KSČ a bolševismus (2/2009). Obsahuje mj. zajímavé materiálové studie J. Lomíčka Vybraná témata sovětské meziválečné propagandy – srovnání časopisů SSSR na strojce a Svět Sovětů, studie P. Karlička Vesnická organizace KSČ Malšovice a J. Kahudy Písemnosti ústředních orgánů Československého svazu mládeže. Do tisku bylo připraveno třetí číslo Zpravodaje grantového projektu (3/2010). Bude obsahovat například edici ilegálních letáků KSČ na Brněnsku v období 1939–1945 (V. Černý) a text věnovaný reflexi procesu přestavby v komunistickém tisku v letech 1985–1989 (M. Štefek).

V říjnu 2010 byl otevřen v rámci webové stránky ÚSD AV ČR web projektu (<http://www.dejinyksc.usd.cas.cz>), který připravil J. Pažout za pomoci dalších pracovníků ÚSD. Cílem těchto stránek je informovat odborné zájemce i širší veřejnost o průběžném postupu a výsledcích řešení projektu a prezentovat jednotlivé výstupy. Zpřístupněny byly mj. dva dosavadní Zpravodaje současného projektu a dvě edice faksimilovaných dokumentů, které připravil J. Pažout s A. Noskovou (Národní archiv).

V roce 2010 vystupovali členové řešitelského týmu na domácích i zahraničních konferencích a seminářích. Průběžné výsledky projektu představovali širší veřejnosti v rámci odborných i popularizačních přednášek. Tyto poznatky prezentovali též v médiích. Členové řešitelského týmu konzultovali zkoumanou problematiku s domácími i zahraničními spolupracovníky v rámci neformálních setkání. Jiří Kocian vystoupil na dvou konferencích – s referátem *Národní socialisté a Jan Šrámek* na mezinárodní konferenci „Jan Šrámek a jeho doba“ (Olomouc 23. 9. 2010, pořadatel Centrum dějin křesťanské politiky při Katedře historie FF Univerzity Palackého v Olomouci) a s referátem *Osudy příslušníků nekomunistických stran po únoru 1948* na konferenci „Od svobody ke svobodě“ (Praha 19.10.2010, pořadatel Vojenský historický ústav). Jaroslav Pažout přednesl na 4. rakousko-českých dnech historiků ve Waidhofenu an der Thaya (18.–19.11.2010, téma: Husákova a Kreiského éra) příspěvek s názvem *Radikální levice v Československu*.

Řešitel projektu J. Kocian se v květnu 2010 zúčastnil odborného semináře polských a českých historiků „Bilans otwarcia“ (Uniwersytet Pedagogiczny v Krakově v Polsku). Jednání bylo mj. věnováno debatě o interpretačních modelech a vybraných otázkách polských a českých dějin 20. století včetně otázek komparace výzkumu komunistických stran působících v obou zemích. V srpnu 2010 byl J. Kocian na studijním pobytu v Nizozemsku, a to v Národní knihovně v Amsterdamu a v univerzitní knihovně The University of Amsterdam. Zaměřil se na odbornou literaturu o vývoji komunismu v Evropě ve 20. století.

J. Kocian a další spolupracovníci projektu uskutečnili v průběhu roku několik studijních cest do archivů a knihoven na Slovensku (Bratislava, Banská Bystrica), v jejichž rámci se konala též neformální pracovní jednání k projektu se slovenskými kolegy. Spolupracovník projektu J. Pernes realizoval na přelomu října a listopadu 2010 plánovanou studijní cestu do Ruské federace do centrálních archivů v Moskvě, která si kladla za cíl rozšířit poznatky o dějinách KSČ v letech 1945–1967 a o spolupráci KSČ a jejích vedoucích funkcionářů se sovětskými orgány. Zaměřil se na studium fondů sovětských představitelů v archivu Ministerstva zahraničních věcí Ruské federace, fondů oddělení mezinárodních vztahů ÚV VKS (b), fondů bývalého archivu Kominterny z let 1943–1953 v Ruském státním archivu sociálně politické historie a zahraničního oddělení ÚV KSSS z let 1953–1967 v Ruském

státním archivu soudobých dějin. Získané poznatky budou využity při monografickém zpracování dějin KSČ. J. Pernes též při pracovním setkání s ruskými kolegy v Institutu slavjanoveděnjija RAN jednal o možné spolupráci a pomoci při dalším vyhledávání těchto materiálů v archivech.

Ve čtvrtém roce řešení projektu (2011) budou řešitelé pokračovat v průběžném studiu archivních materiálů v domácích i zahraničních archivech a literatury a společně s dalšími členy autorských skupin budou zpracovávat podkladové texty jednotlivých kapitol syntetického přehledu o dějinách KSČ. Jsou plánována pravidelná setkání jednotlivých autorských skupin, na nichž se bude diskutovat o zpracovaných podkladových textech. Do tisku bude připraven třetí svazek publikace *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu*, která bude obsahovat další studie sloužící jako východisko pro zpracování dílčích částí syntézy. Připraveno bude i čtvrté číslo Zpravodaje grantového projektu. Obsahově bude průběžně doplňována a rozšiřována webová stránka projektu. Bude pokračovat editování a redakční zpracování vědecké edice vybraných dokumentů k dějinám KSČ, která bude dokumentačním pendantem k připravované syntéze.

Členové řešitelského týmu vydali či připravili do tisku v roce 2010 také některé studie vztahující se k tématu projektu. Jednalo se o tyto výstupy:

Zpravodaj grantového projektu Komunistická strana Československa a bolševismus, 2/2009, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, v.v.i. 2009 (Grantový projekt GA ČR č. 409/08/1621: 2008–2012, řešitel Jiří Kocian, nositel: Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky, v. v. i.);

www.dejinyksc.usd.cas.cz – webové stránky grantového projektu GA ČR „Komunistická strana Československa a bolševismus“ (reg. č. 409/08/1621), nositel Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd ČR, v.v.i., řešitel Jiří Kocian, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, v.v.i. 2010;

Pernes, Jiří: Liblická konference, kultura a strana. In: Historie prožité minulosti. K šedesátinám Oldřicha Tůmy, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, v. v. i. ve spolupráci s Institutem mezinárodních studií FSV UK Praha 2010, str. 269–280;

Vnitrostranické informace ÚV KSČ 1979–1989. Faksimilová edice dokumentů. Eds. Alena Nosková, Jaroslav Pažout. In: www.dejinyksc.usd.cas.cz (webová stránka grantového projektu GA ČR „Komunistická strana Československa a bolševismus“ (reg. č. 409/08/1621), nositel Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd ČR, v.v.i., řešitel Jiří Kocian, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, v.v.i. 2010);

Neperiodické publikace Ústředního výboru KSČ. Faksimilová edice dokumentů. Eds. Alena Nosková, Jaroslav Pažout. In: www.dejinyksc.usd.cas.cz (webová stránka grantového projektu GA ČR „Komunistická strana Československa a bolševismus“ (reg. č. 409/08/1621), nositel Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd ČR, v.v.i., řešitel Jiří Kocian, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, v.v.i. 2010).

Jiří Kocian

II. MATERIÁLY

Komunistické ilegální letáky a tiskoviny na Moravě v letech 1939–1945 (výběrová edice dokumentů)

Předkládaná výběrová edice dokumentů přináší letáky a tiskoviny z provenience ilegální Komunistické strany Československa, které byly nalezeny na území Moravy v letech 1939–1945. Danou problematikou se po roce 1989 dosud nikdo soustavně nezabýval. Z předlistopadového období existují pouze dvě práce, které jsou ovšem poplatné době svého vzniku. Soubor účelově vybraných jedenácti dokumentů s komentářem publikoval ve Sborníku Matice moravské roku 1965 Jiří Radimský.¹ Ilegálním časopisům Hlasy z podzemí a Moravská rovnost je pak věnována publikace Jaromíra Kubíčka a Otakara Fraňka, která vyšla u příležitosti 40. výročí osvobození Československa.²

KSČ měla ve své ilegální činnosti vůči ostatním odbojovým organizacím v prvním období nacistické okupace českých zemí určitý náskok. Oficiální činnost této strany byla totiž zakázána již v období existence druhé republiky a přechod do ilegality tedy zahájila právě tehdy.³ Starší funkcionáři v čele s Klementem Gottwaldem odešli do emigrace v Sovětském svazu, zatímco mladší komunistické „kádry“ vytvořily I. ilegální ústřední vedení ve složení Emanuel Klíma, Eduard Urx, Jan Zika a Viktor Synek, které řídilo komunistickou činnost v českých zemích až do února 1941.⁴ Nižším článkem struktury se staly ilegální krajské výbory, k jejichž vytváření došlo v prvních měsících roku 1939. Dále vznikaly okresní výbory, budovány byly ovšem většinou až po 15. březnu 1939. Komunisté zakládali také velké množství základních organizací či buněk.

Specifická situace se postupně vytvořila na Moravě, která se stala samostatnou oblastí a organizační strukturu ilegální KSČ zde v letech 1941–1942 řídilo zemské vedení.⁵ Komunistický odboj ovšem silně postihly již první rozsáhlé zatýkací akce nacistického bezpečnostního aparátu roku 1939 s krycími názvy Gitter a Albrecht I. Přesto byl počátkem srpna 1939 zahájen tisk ilegálního Rudého práva a narůstala též produkce různých letáků, které se však svým obsahem značně lišily od tiskovin rozšiřovaných ostatními odbojovými organizacemi v protektorátu. Obyvatelstvu v nich byly předkládány silně ideologicky zabarvené komentáře, jež reagovaly na současné vojenské a především politické dění.⁶ Situaci značně vyhrotilo uzavření sovětsko-německého paktu o neútočení 23. srpna 1939 a následné spojenecké smlouvy 28. září téhož roku. České obyvatelstvo protektorátu bylo těmito událostmi šokováno. V ilegálních komunistických materiálech nalézáme úpornou snahu vysvětlit uzavření obou smluv jako velké politické vítězství Sovětského svazu a porážku Německa i západních spojenců Velké Británie s Francií. Klasickou ukázkou takového textu je dokument č. 1.

Vypuknutí světová válka se pak stala hlavním tématem komunistických tiskovin v následujícím období. Komunisté hodnotili konflikt jako nespravedlivý, imperialistický střet,

¹ RADIMSKÝ, Jiří: Letáky z počátku druhé světové války. In: *Sborník Matice moravské*, r. LXXXXIV, 1965, s. 258–277.

² KUBÍČEK, Jaromír – FRANĚK, Otakar: *Moravská rovnost 1940–1945*. Ilegální komunistický časopis Moravská rovnost a Hlasy z podzemí z let 1940–1945. Brno, Blok 1985.

³ Vládní nařízení o úředním rozpuštění KSČ bylo publikováno 27. prosince 1938. K tomu viz GEBHART, Jan – KUKLÍK, Jan: *Druhá republika 1938–1939*. Svár totality a demokracie v politickém, společenském a kulturním životě. Praha – Litomyšl, Paseka 2004, s. 127–128.

⁴ Podrobně k činnosti ilegálních vedení KSČ viz HÁJKOVÁ, Alena: *Praha v komunistickém odboji*. Praha, Svoboda 1984.

⁵ JOŽÁK, Jiří a kol.: *Český antifašismus a odboj*. Slovníková příručka. Praha, Naše vojsko 1988, s. 162.

⁶ ČERNÝ, Vladimír: *Geneze úvodní fáze protinacistického odboje na Brněnsku (březen 1939 – září 1941)*. Ne publikovaná rigorózní práce z historie obhájená na Historickém ústavu Filozofické fakulty Masarykovy univerzity. Brno 2003, s. 66–69.

za který nese odpovědnost buržoazie všech zainteresovaných stran. Ostré kritice tak bylo podrobena nejen nacistické Německo, ale i obě západní mocnosti a později i Spojené státy americké. Jejich „kapitalistické“ vlády byly prezentovány jako usilující o „světovládu a nové porobení národů“ (dokument č. 2). Letáky připomínaly laxní postoj anglické a francouzské vlády během anšlusu Rakouska v březnu 1938 a jejich podíl na Mnichovské dohodě v září téhož roku. Britský premiér Neville Chamberlain a francouzský předseda vlády Édouard Daladier se tedy stali terčem podobně ostrých útoků jako osobnost Adolfa Hitlera. Jedině Sovětský svaz býval v letáčích označován za záruku příští svobody evropských národů a objevovaly se zde výzvy k solidaritě lidu všech evropských zemí za účelem svržení jejich stávajících režimů a vybudování nové, spravedlivé společnosti. Kritice byl podroben i československý exil v západních zemích v čele s Edvardem Benešem, stejně tak jako protektorátní vláda a prezident Emil Hácha. Taková rétorika ovšem pro ilegální KSČ znamenala zhoršení vztahů s demokratickým odbojem a prohloubení vzájemné nedůvěry.

Vedle těchto komentářů nalezneme v letáčích pochopitelně také připomínky různých výročí, ať už se jednalo o vznik Československé republiky 28. října 1918 (dokumenty č. 3 a 4), nebo bolševickou listopadovou revoluci v Rusku roku 1917 (dokument č. 5). I při těchto příležitostech bylo stále zdůrazňováno výjimečné postavení Sovětského svazu a glorifikována jeho pozitivní politika ve srovnání s Německem a západoevropskými státy. Některé letáky provolávaly slávu J. V. Stalinovi, Rudé armádě a podobně. Významnou událostí se pak stalo sovětské napadení Finska 30. listopadu 1939. I v tomto případě cítili autoři textů potřebu vysvětlit po svém genezi nově vzniklého konfliktu, jenž byl prezentován jako nutná obrana Sovětského svazu proti imperialistům. Finsko prý mohlo být nástupištem agrese západních mocností proti komunistické velmoci a Sovětský svaz se k útoku odhodlal až poté, co finská vláda ve službách kapitalismu odmítla jeho mírové návrhy (dokument č. 6).

Dochované texty komunistických letáků z období nacistické okupace pocházejí vesměs z hlášení protektorátních četnických a policejních stanic rozmístěných v moravských vesnicích a městech. V některých případech byly jejich texty doslovně přepsány, v jiných přikládali četníci a policisté k hlášením rovnou originály. Letáky byly nalézány buď přímo četníky v průběhu obchůzek, nebo je ve svých poštovních schránkách či na jiných místech nacházelo domácí obyvatelstvo, které tyto tiskoviny (většinou ze strachu před možným postihem v případě jejich nalezení) v mnoha případech samo odevzdávalo úřadům. Provenience konkrétních letáků není tedy zjištělná. Je však známo, že již v prvních měsících okupace fungovala komunistická tiskárna v Brně. Zřídil ji Pavel Popela společně s budoucím zemským vedoucím KSČ na Moravě Josefem Rerychem a Josefem Pokorným v kotelně paláce Kapitól, kde byl Pokorný zaměstnán. Tiskárna byla vybavena elektrickým cyklostylem a pracovala až do dubna 1940. Další ilegální materiály pocházely z tiskárny Roberta Veselého ve Strážnici a Popela opatřil cyklostyl i pro místní komunistickou buňku obce Pozořice v okrese Brno – venkov.⁷ Ilegální tiskárny působily i na jiných místech, jak nás o tom informují archivní materiály. Například situační zpráva Okresního četnického velitelství v Brně za měsíc říjen 1939 uvádí, že „dne 15.10.1939 provedlo Gestapo z Brna domovní prohlídku v dělnickém domě v Rosicích, při níž byl pod jevištěm nalezen ukrytý rozmnožovací přístroj Cyklostyl s rozmnožovací hlavou a nějakými letáky. Zatčeno bylo od Gestapa 5 osob, vesměs komunistů.“⁸

V průběhu roku 1940 počet hlášených komunistických letáků na Moravě poněkud klesl. Jejich rétorika se však nijak neměnila, což dokládají texty zachycené v době kolem prvního výročí vzniku protektorátu. I v tomto případě můžeme nalézt ostrou kritiku západních „buržoazních“ politiků a představitelů československého exilu, kteří jsou označováni za jejich při-

⁷ Tamtéž.

⁸ Moravský zemský archiv v Brně (MZA), fond B 72, Zemské četnické velitelství Brno, kart. 62, složka 864/1/39.

sluhovače (dokument č. 7). Komunisté se také snažili vyburcovat svými letáky protektorátní obyvatelstvo alespoň k projevům pasivního odporu (dokument č. 8), avšak průběh oslav vzniku protektorátu proběhl bez incidentů.⁹ V ilegálních tiskovinách se dále kladl důraz na mezinárodní solidaritu dělnické třídy, která prý všude bojuje za stejné zájmy. Kritizována byla naopak sociální demokracie jakožto přísluhovač a „hlídací pes“ kapitálu. Klasickou ukázkou takového textu je dokument č. 9.

Kromě KSČ produkovaly vlastní letáky i levicově orientované mládežnické organizace. Již na podzim 1938 legálně vzniklo tzv. Národní hnutí pracujících mládeže, které založili zástupci Mladých sociálních demokratů, Svazu mladých a levicově orientovaných členů národně socialistické mládeže. Později se přidali také zástupci Mladých komunistů. Ustavující sjezd hnutí se však již v důsledku okupace 15. března 1939 nekonal a organizace přešla do ilegality. Hnutí bylo rozčleněno do třinácti župních výborů, jimž byly podřízeny okresní a místní organizace. Členem předsednictva se mj. stal i Karel Mazour, který později stál u zrodu Komunistického svazu mladé generace.¹⁰ Národní hnutí ale bylo silně postiženo zatýkáním již v listopadu 1939 a organizace přestala existovat v průběhu jara 1940. Příznivci krajní levice z řad členstva, kteří zatčení prozatím unikli, potom vytvořili Komunistický svaz mladé generace. Vznikal postupně od března 1940 a jeho politickým vedoucím se stal Leopold Kaniok. V čele moravského zemského vedení stanul Mazour.¹¹ Organizace krátce vydávala časopis Mladá garda a produkovala také letáky, z nichž některé byly zachyceny protektorátními či přímo nacistickými bezpečnostními složkami. Gestapo se však dostalo na stopu i této organizaci a sérií zatýkacích akcí v období od října do prosince 1941 ji prakticky zničilo. Ukázkou letáku z produkce Komunistického svazu mladé generace je dokument č. 10.

Novou etapu v historii ilegálního komunistického tisku na Moravě zahájilo brněnské krajské vedení KSČ rozhodnutím vydávat vlastní časopis. Název měl znít Moravská rovnost a první číslo bylo plánováno na 8. dubna 1940. Po zatčení tehdejšího technického vedoucího Františka Šťouráče gestapem však rozhodl krajský vedoucí agitace a propagace Václav Sinkule o urychleném odstranění tiskařského zařízení v paláci Kapitol.¹² Místo připravované Rovnosti pak začal vycházet časopis Hlasy z podzemí, který se nejprve tiskl na několika místech Brna, a od konce roku 1940 jej produkoval stavební asistent Antonín Opálka v obci Ostopovice. Tato tiskárna byla velmi aktivní a přetiskovala také Rudé právo a různé letáky, opisy prací Vladimíra Iljiče Lenina a podobně. Hlasů z podzemí se obvykle tisklo 800–1000 exemplářů každého čísla a autorem většiny článků se stal profesor státního reálného gymnázia v Brně-Husovicích Rostislav Třískala.¹³ Ilegální tiskárna v Ostopovicích fungovala až do konce prosince 1942 a stala se významným centrem výroby komunistických propagačních materiálů. Materiály odtud byly rozšiřovány nejen po celé Moravě, ale i v Praze.¹⁴

Samotná Moravská rovnost pak začala být tištěna až od října 1942. První číslo jasně ukazuje konstantní prvky rétoriky ilegálních komunistických tiskovin. Přes tehdejší společenství se Sovětským svazem jsou západní mocnosti včetně USA stále silně kritizovány, přičemž

⁹ Viz MZA, fond B 26, Policejní ředitelství Brno, kart. 554, složka 849/40, fol. 92–109, hlášení o přijatých policejních opatřeních k výročí vzniku protektorátu 15.3.1940 a průběhu oslav.

¹⁰ ČERNÝ, c. d., s. 39–42.

¹¹ K osobnosti Karla Mazoura viz KUBÍČEK, Ludvík: *Dnešek připravili oni*. O některých funkcionářích KSČ na Brněnsku, kteří padli v boji proti nacismu. Brno, Krajské nakladatelství 1963, s. 155–162. Z archivních materiálů pak Moravské zemské muzeum Brno, historické oddělení, fond Písemnosti, inv. č. S 12 145, strojopis J. Sojky s názvem *Vzpomínky na Karla Mazoura a činnost KSMG*.

¹² ZŘÍDKAVESELÝ, František – ADÁMEK, Jiří – KROUTIL, Milan: *Brněnští občané v boji proti fašismu*. Brno, Blok 1981, s. 34.

¹³ K osobnosti Rostislava Třískaly viz HALAMA, Václav a kol.: Rostislav Třískala, vězeň Kounicových kolejí v Brně roku 1943. In: *Morava v boji proti fašismu I*. Brno, Moravské muzeum 1987, s. 62–85; dále *Poslední dny Rostislava Třískaly (Z dopisu Milady Třískalové-Vášové a dokumentů MLS)*. In: *Morava v boji proti fašismu II*. Sborník statí, vzpomínek a dokumentů. Brno, Moravské muzeum 1990, s. 335–340.

¹⁴ ČERNÝ, c. d., s. 98–99.

obsah kritiky je v podstatě stále stejný. Z hlediska zkoumání vnitřního vývoje ilegální KSČ jsou bezesporu zajímavé údaje o výši členských příspěvků v tomto období (dokument č. 11). Vlna zatýkání koncem roku 1942 postihla také vydavatele Moravské rovnosti. Její tisk však byl obnoven v březnu 1943 a pokračoval na různých místech až do konce okupace.¹⁵ Důležitá byla zejména činnost hodonínské organizace, kde se časopis tiskl v nákladu 300–350 kusů. Spojení bylo odtud udržováno s mnoha dalšími odbojovými skupinami, jak také ukazuje organizační schéma v obrazové příloze. Jako poslední je tedy uveden text časopisu Moravská rovnost vydaný v Hodoníně 2. dubna 1945 (dokument č. 12).

Závěrem lze konstatovat, že ilegální komunistické tiskoviny byly po celé sledované období značně ideologicky zatíženy a jejich obsah se obvykle s realitou silně rozcházel. Z tohoto důvodu nutně musely být pro logicky uvažující většinu obyvatelstva českých zemí jen těžko přijatelné.

¹⁵ KUBÍČEK – FRANĚK, c. d., s. 12–16.

Edice dokumentů

Vybraných dvanáct ilegálních komunistických tiskovin zachycených na Moravě v letech 1939–1945 je uloženo ve fondech Moravského zemského archivu v Brně (MZA) a Moravského zemského muzea v Brně, konkrétně jeho historického oddělení (MZM, HO). Do edice byly zařazeny texty, které nejsou obsaženy v citované práci Jiřího Radimského. Publikován byl dosud pouze dokument č. 11, ovšem v mírně upravené podobě.¹⁶

Při přípravě této edice byla respektována platná pravidla pro přepis historických textů.¹⁷ Dokumenty jsou řazeny chronologicky. Jsou opatřeny pořadovými čísly, záhlavními registry s údaji o době a místě (pokud je známo) jejich vzniku a stručným shrnutím obsahu a dále textovými a věcnými poznámkami. Všechny dokumenty zařazené do edice jsou publikovány in extenso. Součástí editovaného dokumentu je též informace o jejich uložení, formě dochování a způsobu vyhotovení, která je psána kurzívou pod textem dokumentu.

Přepis dokumentů byl proveden podle současné pravopisné normy. Bez označení byly opraveny překlepy a nesprávná interpunkce. Všechny typy závorek užívaných v originále byly jednotně prepisovány jako běžné kulaté závorky (). Na stylistické či gramatické chyby bylo upozorněno označením [sic]. Pro editorské zásahy do textu se použilo hranatých závorek []. Rozepsána byla všechna zkrácená slova. Pasáže zvýrazněné v textu byly v edici podtrženy. V původní podobě bylo ponecháno pouze zdůraznění provedené psaním majuskul.

1.

[1939, před 8. říjnem].^a – *Prohlášení obhajující důvody vedoucí Sovětský svaz k podpisu tzv. paktu Molotov-Ribbentrop.*¹

Pan Ribbentrop dostal slib – SSSR dostal nových 500 km pobřeží a Baltické moře.

Přichází nová zpráva z Moskvy, opět puma pro svět a nový zmatek v některých hlavách. Pravý stav věci vystihneme, řekneme-li, že SSSR položil minu pod Anglii, Francii a především Německo.²

Co se stalo? SSSR slíbil Německu, že obchodní styky upraví tak, aby německo-sovětská výměna zboží dosáhla svého rozsahu podle maxima docíleného v minulosti. Tak je to napsáno v ujednání, které Ribbentrop³ veze Hitlerovi. Při tom však dodávky SSSR do Německa se budou rovnat ani ne 10 % toho, co Německo z ciziny dováželo a co potřebuje. To dává SSSR Německu (jak dlouho mu to bude dávat). Naproti tomu dostává SSSR od Estonska možnost, aby Rudá armáda obsadila Estonsko, již se to děje, a sovětské loďstvo, aby obsadilo estonské ostrovy, válečný přístav a celé pobřeží. Německo k tomu dává souhlas.

Tím SSSR dostává do své moci Baltické moře, což znamená, že se již nikdo nedostane po moři k sovětským břehům.

V letáku, který jsme vydali 22. srpna o paktu SSSR s Německem,⁴ jsme řekli, že Ribbentrop letí podepsat krach Mein Kampfu, t. j. německého nacismu a že „Drank [sic] nach Osten nebude“. Německo však mělo cíl: ovládnout východ! Dnes po druhé návštěvě Ribbentropa v Moskvě je tento krach zpečetěn. Nedostane se Hitler na východ, ale SSSR začíná formovat pod svým vedením jihovýchodní Evropu a Balkán. Ani ten již Hitler nedostane, jak o něm snil – ale tuto část Evropy ztrácí Anglie a Francie. Válka se ještě nerozvinula a na východě Evropy jsou již poraženi: Německo – Anglie, Francie, a vítězem je SSSR.

¹⁶ Tamtéž, s. 59–63.

¹⁷ Viz *Zásady vydávání novověkých historických pramenů z období od počátku 16. století do současnosti*. Příprava vědeckých edic dokumentů ze 16.–20. století pro potřeby historiografie. Praha, Archivní správa Ministerstva vnitra ČR 2002.

Že Hitler dostává na čas velkou část Polska, jest zásluhou středověké polské šlechty, ale i polský národ není bez viny. Proč se po útěku Becka⁵ a spol. nevytvořila nová vláda, proč Poláci nedali možnost Sovětskému svazu zasáhnout do Polska, jak jim tuto vůli Molotov⁶ v neděli 17. září naznačil. Nedali možnost – ba stavěli se ještě na odpor Rudé armádě. Taková jest skutečnost.

Druhá věc: O porážce fašistického Německa v této válce je dnes přesvědčen každý. Bezesné noci má i Hitler. Proto to kapitulantské létání do Moskvy. Jeho krach chtějí západní země přivodit především válkou hospodářskou – což má velkou naději na úspěch a armády Anglie, Francie a snad i Itálie mají potom táhnout do Německa, aby porazily proletářskou revoluci německou, německou dělnickou třídu, která se již chystá k boji o moc a k vytvoření nové německé sovětské republiky. Tomu chtějí lordi zabránit, takový cíl sleduje imperialistický západ. (Snad i Češi za slib větší příští republiky by měli jít vraždit německé revoluční dělnictvo. Něco jsme již o tom slyšeli.)

Tyto plány budou zmařeny Sovětským svazem a mezinárodním revolučním svazem pracujících mas. Sovětský svaz vidí – a my všichni vidíme o trochu dál. Proto se podá ruka panu Ribbentropovi a pošle trochu surovin a za to se však hranice SSSR posune o 500 km do Evropy, blíž k Anglii a také k německým dělníkům. Proto Rudá armáda nezabere dnes celé Polsko, aby hitlerovské Německo neudělalo ještě obrat a nespojilo se s Anglií a Francií (fašisté a lordi jsou všeho schopni). Proto se zabezpečí krach Německa, proto musí býti rozvráceny i síly a vojenská moc Anglie – Francie a tím zabezpečen též jejich krach. Osud, který oni připravovali SSSR, potká je. To jim Sovětský svaz dnes zabezpečuje.

My jsme již několikrát připomenuli a dokázali, že osvobození Čechů a Slováků a dnes i Polska bude provedeno jen tenkrát, až padne hitlerism, Chamberlainové⁷ a buržoasie [sic] francouzská. I ti potlačují a zotročují 100 miliony lidí v různých koutech světa – tak jako Hitler nás. Dnes je tato společnost hnána po cestě, po které určitě k bankrotu dojde a to dost brzy. SSSR rozetne okovy otroctví nejen 8 milionů Čechů, ale také 320 milionů Indů a jiných porobených národů, neboť SSSR i pro tyto národy je majákem svobody. Na to by mnozí Češi také neměli zapomínat!

Čeští občané hlavu vzhůru.

Komunistická strana Československá.

MZA, fond B 72, Zemské četnické velitelství Brno, kart. 60, složka 850/3/39, fol. 34. – Opis letáku, strojopis.

^a Doba vydání letáku byla určena podle data jeho nálezu.

¹ Leták byl nalezen 8. října 1939 četníky ze stanice Hukvaldy v trávě u silničního příkopu v obci Dolní Sklenov, okres Místek. Dne 9. října 1939 našel leták stejného znění listonoš Josef Jurčák v Michálkovicích, okres Frýdek. Viz MZA, fond B 72, Zemské četnické velitelství Brno, kart. 60, složka 850/3/39, fol. 33, hlášení četnické stanice v Michálkovicích č. 488 dův./1939 z 10. října 1939 určené Zemskému četnickému velitelství v Brně; dále tamtéž, fol. 38, hlášení četnické stanice Hukvaldy, okres Místek, č. 317 dův./39 z 9. října 1939. V těchto hlášeních je uvedeno, že možným šířitelem letáku byla skupina ilegální KSČ z Moravské Ostravy.

² Text letáku reaguje na podpis německo-sovětské smlouvy o hranicích a přátelství 28. září 1939 v Moskvě. Její úplný text viz např. BROD, Toman: *Pakty Stalina s Hitlerem*. Výběr dokumentů z let 1939 a 1940. Praha, Naše vojsko 1990, dokument č. 27, s. 60–62.

³ Joachim von Ribbentrop (1893–1946), německý nacistický diplomat a politik. Od roku 1936 byl velvyslancem v Londýně a v roce 1938 nahradil Konstantina von Neuratha ve funkci ministra zahraničí. Dne 23. 8. 1939 podepsal v Moskvě německo-sovětskou smlouvu o neútočení a 28. 9. téhož roku smlouvu o hranicích a přátelství. Po válce byl postaven před Mezinárodní vojenský tribunál v Norimberku, odsouzen k smrti a 16.10.1946 popraven.

⁴ Text tohoto letáku viz RADIMSKÝ, c.d., s. 265–266.

⁵ Józef Beck (1894–1944), polský diplomat a politik. Byl jednou z klíčových postav tzv. sanačního režimu a v letech 1932–1939 zastával funkci ministra zahraničí. Po napadení Polska Německem a Sovětským svazem v září 1939 se uchýlil do Rumunska, kde byl internován a v červnu 1944 zde zemřel.

⁶ Vjačeslav Michailovič Molotov (1890–1986), sovětský politik. V letech 1930–1941 působil jako předseda rady lidových komisařů Sovětského svazu a v letech 1939–1949 a 1953–1956 jako lidový komisař (ministr) zahraničních věcí. V srpnu a září 1939 podepsal v Moskvě za Sovětský svaz pakt o neútočení a následnou smlouvu o hranicích a přátelství s Německem.

⁷ Arthur Neville Chamberlain (1869–1940), britský konzervativní politik, v letech 1937–1940 ministerský předseda. Jeho jméno je spjato s tzv. politikou *appeasementu* a byl také jedním ze signatářů Mnichovské dohody. Po neúspěchu britských ozbrojených sil v průběhu německého tažení do Norska v květnu 1940 byl nucen rezignovat.

2.

[1939, před 22. říjnem],^a Praha – Provolání Komunistické strany Československa obsahující její stanovisko k započaté válce.¹

Prýč s imperialistickou válkou – ať žije boj národů za svobodu.

Provolání Komunistické strany Československa k současné válce.

Lide český.

S horečným napětím sledovali jsme všichni gigantické úsilí Sovětského svazu o vytvoření mírové fronty, která by spoutala našeho nepřítele – fašistické Německo a dopomohla nám k svobodě. Byli jsme pevně přesvědčeni, že kdyby bylo došlo přes mírové úsilí SSSR přece k válce, že by to byla válka spravedlivá, do níž bychom se vrhli svými silami, abychom obnovili ztracenou svobodu. Avšak stalo se jinak. Válka se započala, ale není to válka spravedlivá. Nejde v ní o boj demokracie proti fašismu, jak lživě tvrdí Chamberleinové, Daladierové², nejde v ní o boj mírových mocností proti fašistické útočnosti, nejde v ní také o životní zájmy německého národa, jak tvrdí Hitler – nýbrž je to válka imperialistická, v níž se utkaly dvě skupiny imperialistických dravců, aby bojovaly o světovládu a nové porobení národů.

Hitlerovský fašismus, který v březnu zničil naši republiku, rozpoutává zběsilé štvance a žene německé dělníky a rolníky do krvavé řeže. Pod lživou záminkou osvobození Němců a uhájení životních práv německého národa má německý národ krváčet, další národy mají být sraženy pod fašistické jho a [má být] vybudována světovláda šilenců čisté rasy.

Kapitalistické vlády západu dnes demagogicky volají o spravedlivé válce proti fašismu, [p]o svobodě národů, [p]o obraně demokracie. Jaký to odporný podvod. (Když šlo o spravedlivou obranu Habeše – zradily! Když šlo o nezávislost Rakouska – zradily! Když měly pomoci zákeřně přepadenému Španělsku – zradily! Když měly splnit závazky k zákeřně přepadenému Československu – hanebně zradily, postavily se na stranu Hitlera, ba dokonce vyhrožovaly válkou po Hitlerově boku.) Když šlo o to, aby společně se Sovětským svazem vytvořili [sic] pevný mírový blok, na němž by si útočník zlámal vaz – zradily, pod pláštěm jednání s Moskvou kuly intriky, aby Sovětský svaz vehnaly do izolované války s Německem, k níž samy chtěly jen přihlížet, aby nakonec diktovaly Svazu imperialistický mír! Pak se ale ukázala jejich pravá tvář. Odmítly SSSR, aby mohly vésti imperialistickou válku! Jde jim o totéž, oč jde i Hitlerovi: O VLÁDU NAD SVĚTEM! Raněn by byl slepotou, kdo by po všech těchto zkušenostech ještě dnes věřil, že Chamberleinové a Daladierové bojují za svobodu českého národa.

Národy, které na rozdíl od svých kapitalistických vlád usilují o právo a spravedlnost, mír a bratrské soužití mezi svobodnými národy, nemohou mít s touto válkou nic společného, než boj proti ní. Národy nechtějí prolévat krev za zájmy svých vykořisťovatelů a otrokářů, národy nechtějí potlačování národa, národy nechtějí, aby z války vzešel nový imperialistický diktát jako zárodek příštích válek. Proto v souhlase se všemi národy voláme:

Pryč s imperialistickou válkou!

Z této války nesmějí vzejít jako vítězi ti, kdož válku vyvolali, ani Hitler, ani Chamberlein, ani Daladier, ani Musolini.³

Vítězi musí se státi ti, kteří válku, proti jejich vůli, ukončí. A to bude mezinárodní dělnická třída, svobodmilovné národy v čele s nepřemožitelným Svazem sovětských socialistických republik. – Nevěřte nacistickému zkracování skutečného stanoviska SSSR, nevěřte lživým pomluvám, které hází na SSSR západoevropská reakce a její soc-dem. pomocníci. SSSR přijetím německé nabídky na uzavření paktu o neútočení rozbil protisovětské intriky západu, rozrazil fašistickou osu a uvolnil si ruce na všechny strany k vedení samostatné politiky mezinárodní dělnické třídy a svobodomyšlných národů.

SSSR tímto svým postojem naléhavě připomíná lidu všech národů, aby netahaly kaštany z ohně za své imperialistické vlády, aby se postavily proti válce, aby prováděly svou vlastní na svých vládách nezávislou politiku, a vyzývá mezinárodní dělnickou třídu, aby se tomuto boji národů postavila v čelo. SSSR sám stojí připraven, aby spolu s národy a mezinárodní dělnickou třídou v duchu své dosavadní politiky v pravý okamžik zajistil lidstvu mír a novou organizaci Evropy podle vůle svobodných národů.

Postavení českého národa v této válce je úplně jasné. My, kteří jsme se staly [sic] obětí fašistické útočnosti, stejně jako zrady západních imperialistů, nebudeme vázat svůj osud na Hitlera, jak nám to doporučují Havelkové⁴ a Háchové⁵, ale také nebudeme očekávat svobodu od Chamberleinů, Daladierů, jak nám doporučuje český rozhlas z Paříže a Londýna. Nové svobodné Československo je možné jedině v nové svobodné Evropě.

Skutečné svobody dosáhneme jen tehdy, budeme-li bojovat s lidem všech válčících států za svržení jejich vlád, za svobodu všech národů a spravedlivý mír.

Proto: Dělníci, rolníci a všichni čeští lidé!

Zmnohonásobte svůj odpor proti vyhlazovacímu tažení německého fašismu. Semkněte se v pevnou národní jednotu. Utvořte jednotu dělnické třídy. Odmítněte co nejrozhodněji výzvy Háchy a Havelky, kteří chtějí, abychom podporovali své zotročovatele! Odmítněte zbabělé sociálně demokratické vůdce, kteří se potácejí hanebně mezi přísluhováním Berlínu a Londýnu! Obětavou bratrskou solidaritou budeme chránit každého příslušníka národa, proti nacistickému teroru. Všemi prostředky se budeme bránit vyhladovění a odvlčení dalších zásob do Německa.

Každodenním zápasem se musíme připravit společně s ostatními pokrokovými silami světa v čele se Sovětským svazem, [abychom] ve vhodném okamžiku vrhli všechny své síly na váhu dějin a okupanty ze země vyhnali.

Imperialističtí zločinci uvrhnouví svět do války dělají účty bez hospodáře. Německý lid si uvědomí, že věc německého fašismu není jeho věcí. Národy Anglie a Francie prohlédnou plány pánů Chamberleinů a Daladierů. Válkou zmučené národy německý, francouzský, anglický, polský se spojí ke společné obraně před společným nepřítelem – hitlerovským fašismem a imperialistickými klikami západu. Z prvé světové války před 25 lety vzešel na jedné šestině světa nový hospodář – svobodný pracující lid a svobodné národy zbavené cárské [sic] knuty. Kdyby hlasu Vladimíra Iljiče LENINA bylo bývalo uposlechnuto po celém světě, nebylo dnes lidstvo svrženo do nového krveprolití. Druhá světová válka otevřela oči dalším národům. NENÍ ŽÁDNÉ JINÉ CESTY, KTERÁ BY MOHLA NÁRODY OSVOBODIT, ZAJISTIT JIM TRVALÝ MÍR, BRATRSKÉ SOUŽITÍ A LIDU PRÁCI, BLAHOBYT, KULTURU A MOŽNOST UPLATNĚNÍ VLASTNÍCH SCHOPNOSTÍ, NEŽ CESTA SVĚTOVÉ ORGANISACE SJEDNOCUJÍCÍ NEJPOKROČILEJŠÍ SÍLY VŠECH NÁRODŮ – CESTA KOMUNISTICKÉ INTERNACIONÁLY.

Pryč s imperialistickou válkou – ať žije boj národů za svobodu! Ať žije svobodné Československo – v nové svobodné Evropě! Ať žije společný boj Čechů, Slováků, Němců, Raku-

šanů, za svobodu, jednotu dělnické třídy a jednotu národů! Ať žije Sovětský svaz a Komunistická Internacionála!

Komunistická strana Československa
(sekce Komunistické Internacionály).

Praha, říjen 1939

Pozn. Opiš, oklep a předej dále.

MZA, fond B 72, Zemské četnické velitelství Brno, kart. 60, složka 850/23/39, fol. 11–12. – Opis cyklostylového letáku, strojopis.

^a Zpřesněná doba vydání letáku byla určena podle data jeho nálezu.

¹ Leták byl rozšiřován v noci z 21. na 22. října 1939 v neznámém počtu v Kunovicích, okres Uherské Hradiště. Několik jich zachytili četníci z místní stanice. Viz MZA, fond B 72, Zemské četnické velitelství Brno, kart. 60, složka 850/23/39, fol. 8, hlášení četnické stanice Kunovice č. 225/dův./39 z 23. října 1939 Okresnímu úřadu v Uherském Hradišti.

² Édouard Daladier (1884–1970), francouzský politik, v letech 1933–1934 a 1938–1940 předseda vlády. Byl jedním ze signatářů Mnichovské dohody. V letech 1943–1945 byl vězněn nacisty.

³ Správně a celým jménem Benito Mussolini (1883–1945), italský politik a diktátor, jeden ze zakladatelů fašismu.

⁴ Jiří Havelka (1892–1964), český právník a politik, blízký spolupracovník a důvěrník Emila Háchy. V letech 1939–1941 byl ministrem dopravy a náměstkem předsedy protektorátní vlády. Za udržování kontaktů s odbojem jej nacisté v letech 1941–1945 drželi v domácím vězení. Po válce byl obviněn z kolaborace, ale Národní soud jej osvobodil.

⁵ Emil Hácha (1872–1945), český právník a politik, v letech 1925–1938 první prezident Nejvyššího správního soudu v Praze. Od 30. 11. 1938 do 15. 3. 1939 byl prezidentem druhé Československé republiky. Dne 15.3.1939 podepsal v Berlíně pod nátlakem souhlas s německou okupací českých zemí, poté byl od 16.3.1939 do 5. 5. 1945 státním prezidentem Protektorátu Čechy a Morava. Zemřel 27.6.1945 ve vězeňské nemocnici na Pankráci.

3.

[1939, před 27. říjnem].^a – Výzva pracujícím k účasti na manifestacích u příležitosti výročí vzniku Československa.¹

Výbor Komunistické strany S.S.S.R.

Vám oznamuje, že na den 28. října Vás volá ve všech městech k prvnímu VEŘEJNÉMU TÁBORU.

Nezapomínejte, že doba, kdy právo pracujícího lidu jde nezadržitelně vpřed, je zde.

Nebojte se, ničeho se Vám nesmí stát.

Máme Pakt. A Celý [sic] Sovětský svaz za sebou [sic].

Ať žije Josef Stalin!!!

Ať žije sovětský svaz Socialistických Republik [sic]!

Proletáři všech zemí spojte se!

MZA, fond B 72, Zemské četnické velitelství Brno, kart. 60, složka 850/19/39, fol. 7. – Opis letáku, strojopis.

^a Doba vydání letáku byla určena podle data jeho nálezu.

¹ Leták byl rozšiřován společně s letákem č. 4 v počtu asi šedesáti exemplářů v noci z 26. na 27. října 1939 ve Zlíně a v počtu asi deseti kusů v Bohuslavicích, okres Zlín. Viz MZA, Zemské četnické velitelství Brno, fond

B 72, kart. 60, složka 850/19/39, fol. 3, hlášení četnické stanice Zlín č. 256 dův./1939 z 27. října 1939; dále tamtéž, fol. 5, hlášení četnické stanice Malenovice, okres Zlín č. 224 dův/39 z 28. října 1939. Obě hlášení byla určena Zemskému četnickému velitelství v Brně.

4.

[1939, před 27. říjnem].^a – *Výzva pracujícím k účasti na manifestacích a k dalším projevům odporu proti německé okupaci u příležitosti výročí vzniku Československa.*¹

AŤ ŽIJE BOJOVNÝ 28. ŘÍJEN

28. říjen 1939 spadá do velmi pohnuté doby. Český národ více jak rok úpí v nesvobodě pod utlačovatelem. Více než půldruha [sic] měsíce trvá imperialistická válka, vedená jak Německem, tak Anglií a Francií za jejich imperialistické zájmy, za světovládu. Český národ stojí proti oběma skupinám, neboť nemůže očekávat svobodu od mnichovských zrádců Chamberlaina a Daladiera.

Svoboda českého národa může vzejít jen z neúprosného boje proti německému fašismu, který povede celý národ, aniž by vázal svůj osud na západní velmoci. Boj českého národa musí být veden po boku pokrokových svobodmilovných národů jak německého, rakouského a slovenského tak i francouzského a anglického, po boku mocného státu dělníků a rolníků SSSR. Bude to boj za novou svobodnou Evropu, ve které i český národ bude svoboden.

V těchto vážných chvílích si uvědomujeme, že 28. říjen je dnem, s nímž jsou spjaty všechny naše touhy po svobodě, po lepším a šťastnějším životě.

Ale letošní 28. říjen nám nebude jen dnem upomínky, nýbrž dnem odhodlání vybojovat nový 28. říjen.

Proto oslavíme letošní 28. říjen jako den boje.

Ať 28. října nepracují továrny a dílny.

Ať jsou všechny obchody zavřeny.

Ať jsou všechny domy vyzdobeny prapory.

Ať každý je svátečně oblečen a označen národními barvami.

Ať všichni občané vyjdou do ulic na tiché demonstrace bez projevů nenechavše se vyprovokovat k nepředloženým činům.

Ať v tento den jsme jednotni.

Ať žije bojovný 28. říjen.

Ať žije svobodná Evropa.

Ať žije boj národů proti utlačovatelům.

Ať žije SSSR.

Ať žije Komunistická strana Československá.

Ať [žije] svobodné Československo.

Komunistická strana Československá
(Sekce Komunistické Internacionály)

MZA, fond B 72, Zemské četnické velitelství Brno, kart. 60, složka 850/19/39, fol. 8. – Opis letáku, strojepis.

^a Doba vydání letáku byla určena podle data jeho nálezu.

¹ K nálezu letáku viz pozn. č. 1 k dok. č. 4.

5.

[1939, před 7. listopadem].^a – *Výzva dělníkům k připravenosti bojovat s německými okupanty a jejich přísluhovači, vydaná u příležitosti výročí bolševické revoluce v Rusku.*

Dělníci!^b

7. listopad jest výročím ruské proletářské revoluce. Před 22 lety zúčtoval ruský lid s ruskou šlechtou, byrokracií a kapitálem.

Dělníci!

Ruská revoluce na Vás nezapom[n]ěla! Den Vašeho osvobození jest blízký.

Bud'te připraveni zúčtovat s maniákním [sic] vrahem Hitlerem a jeho krvavými stvůrami.

Bud'te připraveni zúčtovat s přísluhovači německých vrahů a lupičů.

Zdar novému, lepšímu Československu!

Proletáři všech zemí, spojte se!

MZA, fond B 72, Zemské četnické velitelství Brno, kart. 61, složka 850/27/39, fol. 3. – Opis letáku, strojopis.

^a Doba vydání letáku byla určena podle data jeho nálezů a události, ke které se vztahuje.

^b Všechna podtržení v textu jsou vyhotovena červenou tužkou. Celý text letáku je červeně zarámován.

¹ Leták byl nalezen 7.11.1939 ve dvou exemplářích obyvateli obce Skoky, okres Hranice na Moravě. První byl připnut napínacími hřebíky na obecní vývěsní tabuli, druhý připevněn k telegrafní tyči. Viz MZA, fond B 72, Zemské četnické velitelství Brno, kart. 61, složka 850/27/39, fol. 2, hlášení četnické stanice Veselíčko, okres Hranice na Moravě, č. 192 dův./1939 ze 7. listopadu 1939.

6.

[1939, před 9. prosincem].^a – *Prohlášení obsahující zdůvodnění sovětského útoku na Finsko a shrnutí programu finské prosovětské vlády.*

Rudá armáda osvobozuje finský národ od finských kapitalistů a utlačovatelů

Už celé dvacetiletí se snaží angličtí, francouzští a všichni ostatní kapitalisté zvednout válku proti státu dělníků, proti SSSR. V posledních letech mezinárodní imperialismus spoléhal na Hitlera. Proto Anglie a Francie vydali Rakousko, zradili ČSR a Polsko. Síla Rudé armády přivedla Hitlera k rozumu. Od války proti SSSR v posledním okamžiku ustoupil. Uzavřel dokonce se Sověty mír. Takové přátelství jej stálo půl Polska. Také ztratil všechn vliv v baltských státech a silné oslabení [sic] ve střední Evropě. Když se to nepovedlo s Hitlerem, hledá anglický imperialism jiné cesty. Koupil Turecko, připravuje do války s SSSR Iran a Afganistan, stahuje svoje síly k Asii k jižním sovětským hranicím. Plánuje podunajskou federaci, do které máme býti zataženi i my, a připravoval si nástupiště proti SSSR ve Finsku. Finská vláda stála plně ve službách mezinárodního kapitalismu. Odmítla všechny sovětské návrhy na uzavření přátelství i spojenectví. Když SSSR viděl, v jakých službách finská vláda stojí, a k čemu má býti finské území použito, snažil se zajistiti se s této strany. Žádal od Finska část území, ze kterého mohl nepřítel střílet do Leningradu, a nabízel za ně dvojnásobně velkou část Karelíe. Finská imperialistická klika odmítla a přešla k provokacím. Finský lid nesouhlasil s touto proti-sovětskou politikou. Nechtěl se dostat do války za zájmy Anglie. Nechce nepřátelství se svým velikým sousedem. Uvítal proto s nadšením rozhodnutí SSSR pomoci mu strhnout nepřátelskou, protilidovou vládu Finska. Uvítal Rudou armádu tak, jako bychom ji uvítali my.

Ve Finsku se k Rudé armádě ihned přidala dělnická třída a na stranu sovětů přešla též značná část vojska. Byla ustavena nová vláda ze zástupců levicových směrů se soudruhem

Kusinovem² v čele. Zahraničním programem této nové vlády je přátelství a spojenectví se SSSR. Vnitřní program jest následující:

- 1.) Vytvořit lidovou armádu.
- 2.) Zavést státní kontrolu nad bankami a velkými průmyslovými podniky. Pomoc malým podnikatelům.
- 3.) Odstranění nezaměstnanosti.
- 4.) Zavést osmihodinovou pracovní dobu se 14 denní letní dovolenou. Snížit nájemné pro dělnictvo a úřednictvo.
- 5.) Skonfiskovat [sic] půdu velkostatkářům a přidělit ji malým rolníkům a bezzemcům.
- 6.) Osvobození rolnictva od neúměrných daní a odepsání daňových nedoplatků.
- 7.) Demokratisace soudní správy a soudnictví.
- 8.) Zvýšení státních podpor pro kulturní a školské potřeby.

Finsko se rozchází s imperialisty, stává se lidovou demokratickou republikou a opírá se o SSSR. Rudá armáda osvobodila Ukrajince, Bělorusy, zajistila proti imperialistům baltické státy a nyní osvobozuje Finsko. SSSR se ukázal jako přítel malých národů. Kapitalisté všech zemí zuří a nadávají, jak mohou. Lhou [sic] o rudé armádě, že bombarduje vesnice, budou vymýšlet ještě horší věci. Kapitalisté němečtí skřípou zuby potichu. Dělnická třída a pokrokový lid všech zemí se raduje. Malé národy vidí opět rudou armádu jako pomocníka ve svém boji za své osvobození ze jha imperialismu. Vědí, že se přibližuje den, kdy spolu s lidem velkých států povstanou a pak bude konec porobě. Rudá armáda bude stát po jejich boku. At' žije mohutná rudá armáda!

At' žije osvobozené lidové demokratické Finsko!

At' žije boj za svobodu všech národů.

Komunistická strana československá.

MZA, fond B 72, Zemské četnické velitelství Brno, kart. 61, složka 850/55/39, fol. 4. – Originál letáku, hektografický tisk.

^a Doba vydání letáku byla určena podle data jeho nálezů.

¹ Leták byl nalezen 9.12.1939 za mříží prodejny družstva Budoucnost na Kramářově náměstí č. 4 v Kroměříži. Viz MZA, fond B 72, Zemské četnické velitelství Brno, kart. 61, složka 850/55/39, fol. 2, hlášení četnické stanice Kroměříž č. 318 dův./1939 ze 13. prosince 1939.

² Správně Otto Ville Kuusinen (1881–1964), finský komunistický politik. Po napadení Finska Sovětským svazem 30.11.1939 vytvořil loutkovou vládu tzv. Finské demokratické republiky, kterou však kromě sovětské vlády nikdo neuznal. Později zastával funkci předsedy Nejvyššího sovětu Karelofinské SSR.

7.

[1940, před 13. březnem].^a – Výzva k akcím pasivního odporu u příležitosti prvního výročí okupace obsahující odsouzení západních státníků, československých exilových politiků a domácích kolaborantů.

K výročí 15. března 1939

Běh světových dějin točí se stále rychleji. Teprve jeden rok uplynul od násilného obsazení Čech a Moravy německým imperialismem. A dnes jsme svědky toho, že ti proradní Chamberlainové a Daladierové, kteří podlou zradou spáchanou na Československu v Mnichově, umožnili Hitlerovi provádění fašistického teroru v českých zemích, snaží se rozpoutat nový světový válečný požár, aby zachránili své bohatství před žravostí „hladového“ německého fašismu.

Český lid se nikdy nesmíří se „začleněním do životního prostoru Velkoněmecké říše“ a s rozhořčením odmítá hitlerovské agenty Háchu, Gajdu², Rysa³ a spol. Český lid nemá také nic společného se zrádci českého národa, s Chamberlainem, Daladierem a jejich dnešními pomocníky, ať je to Beneš, Osuský⁴, Feierabend⁵, či kdo jiný.

Odboj českého lidu proti fašistické okupaci musí být veden především zde, ve spojení s německým pracujícím lidem. Tento náš boj je součástí velkého světového historického boje proti kapitalistickému vykořisťování, za osvobození a rovnoprávnost všech národů a ras. V tomto svém boji má český národ nepřemožitelného spojence Sovětský svaz a mezinárodní proletariát.

V rámci tohoto boje vzpomene český pracující lid výročí fašistické okupace a promění tento den v

den národního odporu

proti fašistické okupaci a českým hitlerovským agentům,

proti zvyšované drahotě a bídě, za skutečné zvýšení mezd a platů,

proti germanisaci Brna a českého venkova.

Ve výročí 15. března

nesúčastníme [sic] se žádných přehlídek a slavnostních projevů,

nebudeme jezdit v tramvajích, nenavštívíme divadla, biografy, taneční podniky, kavárny, hostince, atd., nekoupíme v tento den žádné noviny, naše ženy obstarají potřebné nákupy o den dříve,

práci v dílnách a v kancelářích omezíme na nejnutnější, nejmenší míru, nebo ji vůbec zastavíme.

Komunistická strana Československa.^b

MZA, fond B 26, Policejní ředitelství Brno, kart. 554, složka 849/40, fol. 132. – Originál letáku, cyklostyl.

^a Doba vydání letáku byla určena podle data jeho nálezů.

^b Na rubu letáku jsou natištěny srp a kladivo v červené barvě.

¹ Leták byl nalezen 13.3.1940 ve dvanácti exemplářích hlídkou uniformovaného policejního strážního sboru v Brně v prostoru ulic Pekařská a Křížová. Další exemplář byl nalezen na Komenského náměstí a poslední na Husově třídě (tehdy Horst Wessel Straže). Viz MZA, fond B 26, Policejní ředitelství Brno, kart. 554, složka 849/40, fol. 127–128, hlášení I. oddílu Uniformovaného strážního sboru v Brně určené velitelství téhož sboru ze 13. března 1940.

² Radola Gajda, vl. jménem Rudolf Geidl (1892–1948), generál čs. legií v Rusku, později divizní generál čs. armády a roku 1926 krátce náčelník generálního štábu. Pro podezření z přípravy fašisticky orientovaného převratu byl v srpnu 1926 propuštěn z armády. Od roku 1927 byl „vůdce“ Národní obce fašistické, od 15.3. do 21.3.1939 předsedou Českého národního výboru svatováclavského. Poté se stáhl do ústraní. Roku 1946 byl odsouzen ke dvěma letům vězení.

³ Jan Rys-Rozsévač, vl. jménem Josef Rozsévač (1901–1946), český fašistický politik a novinář, jedna z vůdčích osobností hnutí Vlajka. Po válce byl Národním soudem odsouzen k smrti a popraven.

⁴ Štefan Osuský (1889–1973), slovenský diplomat a politik. V letech 1918–1920 působil jako čs. vyslanec v Británii a v letech 1921–1940 jako čs. vyslanec ve Francii. Počátkem 2. světové války aspiroval na vedoucí místo v čs. zahraničním odboji a dostal se do konfliktu s E. Benešem. V letech 1939–1940 byl členem Čs. národního výboru v Paříži a v letech 1940–1942 ministrem bez portfeje čs. exilové vlády v Londýně. Od r. 1945 žil v USA.

⁵ Ladislav Feierabend (1891–1969), český politik. V letech 1938–1939 byl ministrem zemědělství v Syrového a Beranově vládě v období druhé republiky a poté do roku 1940 ve vládě protektorátní. Po odchodu do exilu v roce 1940 působil v letech 1940–1941 jako státní ministr a v letech 1941–1945 jako ministr financí čs. exilové vlády v Londýně. Po válce byl členem národně socialistické strany, v r. 1948 emigroval a od roku 1950 žil v USA. Byl autorem rozsáhlých pamětí.

8.

[1940, před 13. březnem].^a – Výzva k akcím pasivního odporu u příležitosti prvního výročí okupace.

Rok fašistické okupace Československa

Němečtí fašisté chystají se oslavovat 15. březen, den barbarského přepadení Československa. Český lid promění však nacistické parády v

DEN NÁRODNÍHO ODPORU

Každý poctivý Čech, každý důsledný protifašista v pátek 15. března nesúčastní [sic] se nacistických přehlídek a jiných oslav

nebude jezdit tramvají

nebude provádět žádné nákupy v obchodech ani nekoupí noviny

nepůjde do biografu, divadla, restaurací, hostinců a kaváren

V závodech a kancelářích omezí práci na nejlehčí možnou míru

nebo dle možností nebude pracovat vůbec

Buďme jednotni v odporu

proti fašistické okupaci

Komunistická strana Československa

MZA, fond B 26, Policejní ředitelství Brno, kart. 554, složka 849/40, fol. 144. – Originál letáku, cyklostyl.

^a Doba vydání letáku byla určena podle data jeho nálezů.

¹ Čtrnáct exemplářů letáku nalezl 13.3.1940 v ulici Na Stráních v Brně-Husovicích dělník František Jedlička a odevzdal je na místní policejní stanici. Viz MZA, fond B 26, Policejní ředitelství Brno, kart. 554, složka 849/40, fol. 141, hlášení husovické strážnice Uniformovaného policejního strážního sboru ze 13. března 1940 velitelství Uniformovaného policejního strážního sboru a Policejnímu ředitelství v Brně.

9.

[1940, před 13. březnem].^a – Prohlášení deklarující nutnost společného boje evropských národů proti německým i západním imperialistům a zdůrazňující potřebu jednoty dělnické třídy.

Proti imperialistické válce – za mír a svobodu národů

Ze společného svolání Komunistické strany Německa, Komunistické strany Rakouska a Komunistické strany Československa vyjímáme:

Německý a rakouský lid a národy Československa vychutnali [sic] kalich hořkosti kapitalismu až do dna.

Po vykrvácení ve světové válce německý lid tížily všechny hrůzy poválečného období. Nikoli kapitalisté, ale lid platil reparace. Prošel hrůzami inflace a milionové nezaměstnanosti a bič černé reakce zanechal na jeho bedrech hluboké stopy. Miliony zahynuly a propadly zákeře v těchto útrapách. Ale kapitalisté Krupp, Thyssen, Haniel, Wolff a Vögler,² majitelé bank, vládcí ocelářských, uhelných a chemických trustů měli vždy vrch, pobírali ze všeho své zisky, oni byli vždycky skutečnými pány Německa a jsou jimi i dnes. Ne, německý lid nemá žádného zájmu na světovládných plánech těchto hyen. Německý lid nemá nic společného s imperialistickým dobytím, potlačením a vyrabováním Rakouska a Československa.

Rakouský lid, který v prohnilé habsburské monarchii za imperialistické světové války 1914/18 musel nésti největší břemeno, byl násilným imperialistickým mírem spoután na ruku i na nohou. Naprosté zhroucení hospodářství, mnohaletá trvalá nezaměstnanost,

sotva zastřené panství západního kapitalismu, představované jeho komisaři – to vše přineslo lidu novou bídu, hlad a nouzi. Rakousko nebylo pro imperialisty ničím jiným než předmětem jejich mocenského zápasu o vliv ve střední Evropě. Němečtí imperialisté obsadili zemi a přinesli rakouskému lidu k sociální nouzi a politickému útlaku ještě režim cizovlády.

Český lid, který za poslední imperialistické války přinesl v boji proti habsburské monarchii největší oběti, byl vlastní buržoasií podveden o ovoce svého boje. Česká dělnická třída bojovala za socialistickou republiku, avšak čeští kapitalisté zřídili za pomoci sociální demokracie své vlastní třídní panství a převalili všechny břemena poválečných krisí na bedra pracujících. Český lid bojoval za svou národní nezávislost a samostatnost, avšak česká buržoasie podřídila Československo imperialistickým velmocem a učinila je ničím v jejich rukách. Český lid chtěl žít v bratrské shodě a rovnosti s ostatními národy Československa, česká buržoasie to však zmařila a tím také podkopala základy národní svobody českého národa. A když pak imperialistické západní velmoci ponechaly německému imperialismu volnou ruku proti Československu, česká buržoasie hanebně zradila, kapitulovala a vydala lid i zemi německým imperialistům. Tak byl český lid po dvacetiletém režimu české buržoasie zase oloupen o národní svobodu a podroben barbarské cizovládě.

Národové Německa, Rakouska a Československa byly zataženy do nové imperialistické války. Je lží tvrzení, že kapitalistické pijavice bojují za napravení nespravedlnosti, neboť proti nim svědčí německý lid, na němž jeho reakční režim spáchal nejhorší nespravedlnost, proti svědčí rakouský lid a národové Československa, které oloupili o všechna práva, které národnostně utlačují a plení, jako národní kolonii...

V hlavách vojáků za světové války 1914/18 se vynořuje vzpomínka na slib, který si dali v bitvách u Verdunu, v Haliči, na Isoně³, v krvi a špíně zákopů: neodložiti dříve zbraní pokud nebude úplně svržen řád, který uvrhl lidstvo do tak velikého neštěstí – kdy si vytýčili cíl, odstraniti velké pány a uskutečniti socialismus, spolupráci lidu bez kapitalistů a statkářů. Tehdy se tak nestalo. Podvodem a násilím pomocí dohodových kapitalistů vyrazila německá, rakouská a československá sociální demokracie lidu z rukou zbraně, namířené proti nepříteli ve vlastní zemi a zachránila potácející se kapitalistickou společenskou soustavu.

Národové Německa, Rakouska a Československa vyvodí z draze zaplacených zkušeností poučení. Národové Československa usilující o osvobození ze jha německého imperialismu, nenechají se zneužít anglo-francouzským imperialismem, který je zradil a prodal. Nenechají se více podvádět těmi, kdož ve službách imperialistů hovoří o svobodě a míní vládu kapitalistů. Německý a rakouský lid se nenechá znovu podvést, když nacionálně-socialističtí vůdci vydávají válečné hospodářství a chleбенky, zimní pomoc a nucenou práci za socialismus, nebo když dokonce tvrdí, že proti Německu je vedena válka, poněvadž je – socialistické. Právě tak, jako v roce 1910 heslo sociálně demokratické strany Německa – Socialismus je na pochodu – sloužilo jen tomu, aby dělnická třída byla odvrácena od kroků nutných k zavedení socialismu, právě tak mají dnešní žvásty národně-socialistických vůdců o socialismu tentýž cíl. Není socialismu, pokud jsou výrobní prostředky v rukách kapitalismu, pokud půda náleží velkostatkářům, pokud je lid vykořisťován kapitalisty a banky stahují drobným lidem kolem krku oprátku, pokud jsou vyvlastňováni malí a ne velcí, pokud národnostní útlak a cizovláda rozdvouje národy, pokud nejlepší představitelé lidu hynou ve vězeních a koncentračních táborech. Socialismus v Německu, Rakousku a Československu bude teprve tehdy, až zde bude platit, co je zakotveno ve Stalinské ústavě Sovětského svazu: „Půda, nerostné bohatství, vody, lesy, továrny, hutě, doly, železniční, vodní a vzdušná doprava, banky, pošty, rozhlas, státem organizované zemědělské velkopodniky, komunální podniky, základní bytový fond ve městech a průmyslových místech jsou státním vlastnictvím, t. j. společným vlastnictvím lidu.“ Pak teprve budou dělníci sami řídit závody, pak teprve rolník nebude otrokem a bude jako svobodný člověk obdělávati půdu a mítí plný podíl na kulturních

vymoženostech. Pak bude inteligence plně rozvíjeti vědu a techniku ku prospěchu lidu. Pak teprve se budou tvůrčí síly lidu všestranně rozvíjeti.

Cesta k socialismu byla otevřena národům Západní Ukrajiny a Západní Bílé Rusi Sovětským svazem. Tam byla dána půda velkostatkářů rolníkům. Tam dnes dělníci řídí závody, tam byly zřízeny dělnické milice, tam byla organizována samospráva ve městech a na vesnicích. Tam bylo uskutečněno úplné seburčovací právo lidu, který všeobecnou, přímou a tajnou volbou zvolil své Národní shromáždění a dal výraz své vůli k socialismu a bratrskému sjednocení se sovětskými národy.

Za tento cíl, za socialismus a ne za imperialistické válečné plány německého nebo anglo-francouzského velkokapitálu bojuje dělnická třída a národy Německa, Rakouska a Československa.

V protikladu k německému imperialismu je německá dělnická třída pro úplné a svobodné právo seburčení Rakušanů, Čechů, Slováků a Poláků. Komunisté usilují ze všech sil, aby osvobozovací boj německé dělnické třídy spojili s národně osvobozovacím bojem Čechů, Slováků, Rakušanů a Poláků v pevnou jednotu proti německému imperialismu. Před německou, rakouskou, československou a polskou dělnickou třídou stojí historický úkol, aby kolem sebe semkly své národy, vedly je do boje a důsledně zmařily jakýkoliv pokus imperialistického ovlivnění a zfalšování tohoto boje. Dělnická třída Německa, Rakouska a Československa prodchnuta internacionalismem podává v tomto boji svou ruku třídním bratřím v Anglii a ve Francii. Ne vzájemný boj ve službách imperialistů, nýbrž sbratření ke společnému boji proti válečným štváčkům a za ukončení války – takové jest naše společné heslo.

V tomto boji cítí se dělnická třída Německa, Rakouska a Československa co nejtěsněji spjata se sovětskými národy a celou silou podporuje mírovou politiku Sovětského svazu. Pomlouvají-li anglo-francouzští imperialisté a jejich ubozí sociálně-demokratičtí lokaji v důvěrné shodě Sovětský svaz, že zradil věc míru, prozrazují tím jedině své zklamání, že mírovou politikou Sovětského svazu zhatěn byl jejich plán zapletení Sovětského svazu a Německa do zničující války. Sovětský svaz prováděl vždy politiku míru, která byla v rozporu s úmysly imperialistických válečných provokaterů. Považuje za jeden ze svých hlavních úkolů zajistiti svému 183 milionovému národu mírovou výstavbu a tím právě prokázal pracujícím všech zemí největší pomoc. Čím silnější a mocnější je Sovětský svaz, tím větší je síla dělnické třídy v celém světě. Pakt mezi Německem a Sovětským svazem zkřížil plány imperialistů. Zúžil dějiny války, je prvkem míru, za nějž bojuje dělnická třída na celém světě.

Německá dělnická třída, jejíž těžká porážka v letech 1932–1933 rozpoutala ve střední Evropě vlnu reakce, má dnes zodpovědný a čestný úkol pochodovati v čele boje proti imperialistické válce a kapitalismu, za svobodu německého lidu a svobodu národů utlačovaných německým imperialismem. Němečtí komunisté jsou si vědomi, že německá dělnická třída pouze tehdy může splniti tento úkol, když se jí podaří sjednotiti síly dělnictva. V boji proti imperialismu, proti válce, za mír a svobodu, je třeba semknouti sociálně-demokratické, katolické, nacionálně-socialistické a neorganizované dělníky v revoluční třídní jednotu. Tato jednota může býti uskutečněna jedině v boji proti prohané nacionálně-socialistické ideologii, národní pospolitosti, a proti sociálně-demokratické teorii a praxe spolupráce s buržoasií, kterou je dělnická třída degradována na pouhý přívěsek buržoasních stran a kterou byla vždy znovu podváděna o plody svého boje a svoji práci.

Bývalí vůdcové sociální demokracie, kteří od roku 1914 vždy znova a za všech situací hájili zájmy buržoasie, kteří dělnickou třídu roztráňovali a bojovali proti jejímu sjednocení, jejichž hlavní starostí bylo a je udržení kapitalismu, hrají v této válce nejhanebnější úlohu. Postavili se do služeb anglických a francouzských imperialistů a tvrdí, že tito imperialisté bojují za osvobození německého, českého a rakouského lidu. Tím usnadňují a kryjí podvod anglo-francouzského imperialismu o domnělé protifašistické válce proti hitlerismu. Ženou tím

vodu na mlýn šovinismu a antimarxismu v Německu a usnadňují německému imperialismu jeho boj proti revolučnímu dělnictvu.

Oni vidí v rostoucí síle a stoupajícím vlivu Sovětského svazu smrtelné nebezpečí pro další trvání kapitalismu, s nímž se spojili na život a na smrt. Proto v okamžiku, kdy síla a mírová politika Sovětského svazu donutily německou reakci k zastavení protisovětských štvanic, přejímají tyto hanebné štvánice a staví se v čelo boje proti Sovětskému svazu a proti komunistům.

Vyslovuje otevřeně obavy, že v průběhu této války Hitlerův pád nebude sto odvrátiti pád německého kapitalismu. Doporučují se proto již dnes pyšným porýnským průmyslníkům za ochránce jejich privilegií a jejich jmění. Připravují se, že v okamžiku, kdy panství kapitálu v Německu zakolísá, s pomocí anglického imperialismu zmaří osvobození německým, rakouským a českých a slovenských dělníků a že zřídí novou reakční diktaturu.

S těmito stonásobnými zrádci nemá a nemůže míti dělnická třída nic společného. Jednota dělnické třídy znova vznikne v boji proti nim.

Němečtí, rakouští a českoslovenští komunisté, kteří boji za zájmy dělnické třídy přinesli a přinášejí neslýchané oběti, obracejí se všechny na poctivé sociální demokraty s výzvou, aby se konečně a definitivně odvrátili od těchto zkrachovaných vůdců, kteří klesají od stupně k stupni. V roce 1914–1919 byli válečnými štváči, pak zrádci revoluce, vrahy Karla Liebknechta³ a Rosy Luxemburgové⁴, připravovateli německé reakce, agenty anglického imperialismu a hlídacemi psy kapitálu proti Sovětskému svazu a socialismu.

Komunistické strany Německa, Rakouska a Československa stojí před nadcházejícím historickým obratem vnitřně jednotné a semknuté, pevně navzájem spojené, naplněné bojovým duchem internacionalismu. Komunisté bojují proti nesnesitelným válečným břemenům, která jsou uvalena na bedra lidu, proti oloupení pracujících mas o všechna práva, za propuštění všech politických vězňů z vězení a koncentračních táborů, proti jakémukoliv národnostnímu útlaku a za úplné a svobodné sebeurčovací právo Čechů, Slováků, Rakušanů a Poláků, za sbratření vojáků na frontách proti imperialistům obou stran. Komunisté bojují proti válečným štváčům, podněcovatelům a kořistníkům války. Bojují všemi silami proti imperialistické válce, za ukončení války a pro mírovou spolupráci národů.

Boj za tyto zájmy pracujícího lidu, proti imperialistické válce a za mír národů vyžaduje jednotnou frontu dělnické třídy. Ať dělník komunistický, nacionálně-demokratický, nebo nacionálně-socialistický, ať katolický nebo neorganizovaný, všichni náleží společně do jednotné fronty proti vykořisťovatelům a válečným štváčům. Je nejdůležitějším úkolem komunistů, aby neúnavně uvědomováním, aby svou iniciativou v každodenním zápase za zájmy mas, silou a tlakem dělnických mas kovali a sílili a rozvíjeli zdola jednotnou třídní frontu. Současně komunisté houževnatě zápasí o semknutí dělnické třídy, rolnictva, živnostníků, jakož i pracující inteligence v široké lidé frontě zdola v boji proti imperialismu oddaným a zrádným vůdcům sociální demokracie a jiných buržoasních stran. Tato bojovná jednota dělnické třídy a skutečně lidová fronta všech pracujících ve městě i na venkově učiní úspěšným boj lidu proti imperialistické válce a proti kapitalistické reakci.

Patříme zmužile do budoucnosti a jsme si jisti vítězstvím, neboť naši směrnici je marxismus-leninismus. Před námi vlaje vítězný prapor Lenina-Stalina, slavný prapor socialismu v Sovětském svazu.

Komunistická strana Československa
Komunistická strana Německa.
Komunistická strana Rakouska.

MZA, fond B 26, Policejní ředitelství Brno, kart. 554, složka 849/40, fol. 123–124. – Opis letáku, strojopis.

^a Doba vydání letáku byla určena podle data jeho nálezu.

¹ Leták byl nalezen obyvateli města a hlídkami uniformovaného policejního strážního sboru na několika místech Brna ve dnech 13.3. a 14.3.1940. Viz MZA, fond B 26, Policejní ředitelství Brno, kart. 554, složka 849/40, fol. 115–117, hlášení Presidia policejního ředitelství v Brně č. 784/Pres.2/40 a jeho dodatek ze 14. března 1940 brněnské řídicí úřadovně gestapa, Oberlandratu a zpravodajské službě SD; dále tamtéž, fol. 127, hlášení velitelství Uniformovaného policejního strážního sboru v Brně ze 13. března 1940 Presidiu policejního ředitelství v Brně.

² Příjmení předních průmyslníků a bankéřů nacistického Německa.

³ Správně Isonzo, pohraniční řeka mezi Itálií a Rakouskem-Uherskem, kde probíhaly v letech 1915–1917 těžké boje.

⁴ Karl Liebknecht (1871–1919), německý socialistický politik a spoluzakladatel Komunistické strany Německa (KPD). V lednu 1919 byl zavražděn v Berlíně.

⁵ Rosa Luxemburgová (1870–1919), německá socialistická a komunistická politička. V lednu 1919 byla zavražděna v Berlíně.

10.

1941, 15. ledna. – *Prohlášení Komunistického svazu mladé generace obsahující odsouzení germanizační politiky okupantů a útoky na legionáře, varující před představiteli československé buržoazie a vyzývající k protestům proti útlu.*¹

Dcerám a synům legionářů
České pracující mládeži
Pracující inteligenci.

Přečti a rozšiř dál,
Pozor na udavače,
Nepátřej po doručiteli.

15. března t. r. budou tomu 2 roky, co byl český národ „prozíravým rozhodnutím“ Háchovým vrážen do velkoněmecké říše vykořisťovatelů, lupičů a germanisátorů. Třetí rok nedobrovolného pobytu v nacistickém Německu začíná pro nás příslibem velkorysého poněmčování a zesíleného sociálního útlu. Není vyloučeno, že čeští rolníci a dělníci budou nuceni ke hromadnému vystěhování ze svých domovů, jak se to děje s Poláky, židy a Francouzi v obsazeném území, a jak se již stalo s českými rolníky na Vyškovsku.²

Měli jsme již dosti příležitosti, abychom poznali, jak se praktikuje „spolupráce Čechů s Němci“. Malí dělníci jsou posíláni do říše na podřadné práce a za nepatrnou mzdu. Nejvíce utrpělo české školství. Studenti jsou zatýkáni, stílení a vyháněni z domovů. Sta a sta našich studentů má zajištěná místa – ale v koncentračních táborech. A tak mohou nacisté u nás konstatovat, že odstranili nezaměstnanost – pochopitelně: Obrovský vzrůst drahoty úměrný ziskům keřasů a nacistických protektorů, kteří si cpou kapsy penězi vyždímanými ze znehodnocené práce našich dělníků. Nedostatečné přiděly potravin, policejní teror, znásilňování kulturního a sociálního života, pracovní povinnost, nucená práce zadarmo, to vše je výraz „sociální rovnosti a spravedlivého sociálního řádu v nové Evropě“, o které nacisté beznadějně žvaní v tisku a v rozhlasu. Země je vyrabovaná, obilí, maso, tuky a textilie odvlékány do říše. Vládne bezpráví, vražda a zločin. Je jasné, že čím nepříznivěji se bude utvářet postavení německého imperialismu v této válce, tím zuřivější budou snahy nacistů o totální vyhlazení českého národa.

Tak je též nutno rozuměti provokativnímu útoku krvavého Hermanna Franka [sic] proti t. zv. legionářské klíce v českém národě. Žvásty milionáře a bestiálního šovinisty Franka o tom, že legionáři představují kapitalistickou vrstvu v českém národě a že jsou překážkou českoněmeckého dorozumění, jsou sprostou a provokativní lží. Pravda je, že 99 % legionářů jsou prostými dělníky zřizenci, rolníky učitelé a malými obchodníky a úředníky. Legionáři nejsou odpovědni za to, že se dnes vede milionům pracujících zle a malé smečce fabrikantů

v plutokratické Třetí říši dobře. Legionáři nejsou vinni tím, že dělnické a lidové organizace byly rozeznány, že dělničtí předáci byli pozatýkáni a ubiti, tisíce nejlepších lidí uvrženo do koncentráku, a český lid zbaven všech zpráv. Legionáři nejsou vinni tím, že mzdy a platy jsou u nás hladové, zatím kapitalisté ruku v ruce s českými shrabují milionové zisky. (Viz výroční správy Živnobanky a Die Deutsche Bank.) Legionáři nejsou vinni tím, že německý a český lid hladoví, zatím co boháči skupují poslední zbytky potravin za desetinásobné ceny.

Za to vše nejsou odpovědni legionáři, nýbrž zhovadilá diktatura německého peněžního žoku, diktatura velkokapitalistů, průmyslníků a bursiánů, představovaných u nás pány Frankem a Neurathem, kterým za jidášský peníz přísluhují Háchové, Rysové, Moravci³, Křemeni⁴ a spol.

Je nám všem jasné, že sadistický výpad proti bývalým legionářům je zároveň hrubým útokem proti celému českému národu – útokem proti lidové solidaritě v boji s loupeživými okupanty. Útok proti legionářům je pouhou záminkou k dalšímu pronásledování a germanisaci českého lidu. Rozvířením tzv. legionářské otázky má být vražen klín do naší jednoty. Tisíce státních zaměstnanců mají býti zbaveny existence. Tisíce učitelů, elektrikářů, železničářů, strážníků, četníků, a poštovních zřízenců má přijít o místo a místo nich mají být dosazeni Němci, anebo Češi s nacistickým smýšlením. Mají být uvolněny nové posice pro Vlajku, Stočesy⁵, Vajtaury⁶ a Lažnovské⁷. Cílem protilegionářských štvanic je utvořit v Čechách ještě reakčnější vládu než je vláda Eliášova, vládu, která by měla větší zájem na zesíleném desateronásobném a sociálním útlaku českého národa.

Komunisté říkali vždycky českému národu pravdu o legionářích: Legionáři – čestní a stateční synové našeho národa se stali ve světové válce obětí stejné zraedy české buržoasie na opravdových zájmech a cílech našeho národního osvobozovacího boje, jako se jí stal celý český národ. Prostí příslušníci čsl. legií usilovali o zřízení samostatné, socialistické na západních imperialistických státech nezávislé československé republiky.

Avšak česká buržoasie za pomoci sociální demokracie postavila naše legie do služeb anglických, francouzských a amerických imperialistů, zneužila legií k boji proti mladé sovětské republice a doma legií využila k vybudování třídně kapitalistického státu, kartelů a monopolů, od kterého se i sami legionáři dočkali jen nevděku a nespravedlnosti.

Aby se tato osudná chyba již neopakovala, varují komunisté již od počátku této války český národ před zločinnou činností naší buržoasie a před nebezpečím opětného zneužití českého národněosvobozovacího boje pro zájmy anglických (Beneš) nebo německých (Hácha) imperialistů. Toto stanovisko komunistů sdílí dnes většina dělnické třídy a stále širší vrstvy českého národa. S tímto stanoviskem už za republiky souhlasil značný počet legionářů samých a počet těch, kteří prohlédli osudný omyl roku 1918, daleko vzrostl.

Přátelé, na nové útoky nacistického režimu odpovězte tím, že se ještě pevněji semknete k sobě a že vytvoříte mohutnou jednotnou frontu národního odporu. Každý český občan piš říšskému protektoru a protestuj proti poněmčování a vyhladovování českého obyvatelstva. Žádejte vyšší příděl potravin, žádejte svobodu politickým vězňům, žádejte úplnou správní, soudní a kulturní samosprávu. Na každý útok nacistů odpovězte všeobecným snižováním pracovního výkonu a organizací lidového pasivního odporu.

Jednejte v odborových organizacích a v organizacích Národního souručenství o svých požadavcích a formulujte je. Připravujte generální stávkou jako odpověď na každý pokus o hromadné vystěhování českého obyvatelstva.

Nedejte se mýlit siláckými výkony fašistů. Na vzdory jejich běsnění den našeho osvobození je blízko. Propaganda o již jistém vítězství Anglie nebo Německa je hloupá a směšná. Válka se rozšiřuje a síly obou imperialistických protivníků se budou stále vyčerpávat, zatím co síly revolučního hnutí stále porostou. Nová Evropa přijde. Nebude to však Evropa pod německou nebo anglickou botou. Bude to Evropa socialistická. Evropa, kde bude vládnout lid. Semkněte se pevně kolem dělnické třídy a komunistické strany. Zůstaňme věrni ideálům,

za které krváceli naši legionáři ve světové válce: národní svobodu a socialismus. To je slavný cíl našeho boje. Zvítězíme. Hákový kříž na pražském hradě nezůstane.
15. ledna 1941.

Komunistický svaz Mladé generace.

MZA, fond B 26, Policejní ředitelství Brno, kart. 560, složka 881/41, fol. 7–8. – Opis letáku, strojopis,

¹ Leták nalezl 14.3.1941 ve své poštovní schránce na Vranovské ulici č. 90 v Brně-Husovicích kapitán četnictva v. v. Jaroslav Král a odevzdal jej policii. Viz MZA, fond B 26, Policejní ředitelství Brno, karton 560, složka 881/41, fol. 4, hlášení Okresního policejního komisařství v Husovicích č. 4610 ze 14. března 1941 Presidiu policejního ředitelství v Brně.

² Narážka na výnos říšského protektora Konstantina von Neuratha z roku 1940 o vystěhování českého obyvatelstva celkem 33 obcí v prostoru Dražanské vrchoviny. Při první etapu, označená jako 1a, se týkala pěti vesnic. Byla zahájena 6. ledna 1941 a ukončena 31. března téhož roku. Následující čtyři etapy probíhaly až do dubna 1945. Celkem bylo z tohoto prostoru vystěhováno 18 558 osob.

³ Emanuel Moravec (1893–1945), český důstojník, publicista a politik. Bojoval v čs. legiích v Rusku, poté působil jako profesionální voják, v čs. armádě dosáhl hodnosti plukovníka generálního štábu. V letech 1939–1945 patřil k nejvýznamnějším představitelům českého kolaborantského aktivismu, v letech 1942–1945 byl ministr školství a lidové osvěty v protektorátní vládě. Po vypuknutí Pražského povstání spáchal 5. května 1945 sebevraždu.

⁴ Jaroslav Křemen (1908–1978), český novinář. Působil jako šéfredaktor A-Zetu a Lidového deníku. V době nacistické okupace se stal jedním z funkcionářů České ligy proti bolševismu.

⁵ Václav Stočes (1902–1957), český politik, funkcionář Národního souručenství.

⁶ Emanuel Vajtauer (1892–?), český aktivistický novinář, šéfredaktor Večerního českého slova a Přítomnosti.

⁷ Karel Lažnovský (1906–1941), český aktivistický novinář, redaktor Českého slova.

11.

1942, říjen. – První číslo ilegálního komunistického časopisu Moravská rovnost.^a

VŠEM ORGANISACÍM KSČ A SKUPINÁM NÁRODNÍHO ODBOJE PRO ZEMI MORAVSKOSLEZSKOU

Zemské vedení KSČ pro zemi Moravskoslezskou se rozhodlo, že místo časopisu Hlasy z podzemí bude vydávati tento časopis. Název Moravská rovnost není nový, protože pod tímto názvem vycházel náš orgán již dříve celou řadu let. Tento list hájí vždy zájmy svobody a sociální spravedlnosti českého lidu na Moravě. V tomto boji chce pokračovati i za těžkých podmínek surového nacistického teroru až do konečného vítězství.

At' žije všenárodní boj proti okupantům!

VÝŇATEK Z RESOLUCE ZEMSKÉHO VEDENÍ KSČ NA MORAVĚ (září 1942).

„Rudá armáda, kormidlo světové politiky. Vývoj mezinárodních událostí v posledních měsících potvrzuje plně slova soudruha Stalina, pronesená v předvečer 1. máje, že Rudá armáda svým bojem proti fašistickým útočníkům vytvořila podmínky a předpoklady, aby porážky nacistického Německa a konce války bylo dosaženo ještě v tomto roce. K dosažení tohoto cíle je však zapotřebí, aby za prvé Rudá armáda pokračovala v dosavadním boji, za druhé aby nacismem porobené národy stupňovaly svůj odpor proti okupantům, za třetí aby anglo-americké vlády vytvořily na západě Evropy druhou frontu. Zájmy anglo-amerického imperialismu nejsou však ve všem totožné se zájmy národů SSSR, se zájmy německým imperialismem porobených národů a se zájmy velké části anglo-amerického lidu. V čem jsou zájmy anglo-amerického imperialismu totožné se zájmy SSSR? V tom, že mají v německém imperialismu společného nepřítele: Anglo-americký imperialismus chce porazit svého imperialistického konkurenta – SSSR chce porazit imperialistického útočníka, který napadl jeho

existenci. Porobené národy rovněž usilují o porážku nacistického Německa, poněvadž to jest jediná cesta, jak se osvoboditi z nacistického jářma. Také velká část anglo-amerického lidu má zájem na porážce nacistického Německa, protože si přeje předně brzký konec války a pak po válce jiné uspořádání světa, které by nevedlo k novému světovému požáru. Nikoho nesmí plést, že ústupem Rudé armády na jihu východní fronty se oddaluje konec války. Rudá armáda jako politický činitel nutně určuje politicko-strategický postup Anglie i Ameriky a tím současně má vliv na zřízení druhé fronty na evropské pevnině. Cesta Churchilla do Moskvy, jakož i vylodění expedičních sborů u Dieppe ve Francii jen potvrzují tento fakt.“

Od vydání této resoluce uplynul teprve měsíc a již nová fakta potvrzují, že v resoluci obsažené zhodnocení politické situace bylo správné. Za první odpor Rudé armády skutečně neklesal, nýbrž sílil a dnes přechází iniciativa po celé frontě od Ledového moře až po Kavkaz na stranu sovětských armád. Za druhé odpor porobených národů se skutečně stupňuje. Od Francie až do Polska, od Norska až do Řecka množí se stávky a sabotáže, hrozivě to duní v podzemí nacistického „nového řádu“. Za třetí požadavek druhé fronty vystupuje stále zřetelněji a významněji do popředí politicko-vojenských aktualit dneška. Soudruh Stalin otevřeně a důrazně ve své odpovědi na otázky amerického žurnalisty podtrhl vojensko-politický význam druhé fronty a nekompromisně pranýřoval politiku anglo-amerických vlád, které by se rády ze svých slibů vykroutily.

Jasně tu vystupuje rozpor v cílech a zájmech t. zv. spojenců. To, co je stmelilo dohromady, trvá ovšem dosud: Spojený německo-italsko-japonský imperialismus zůstává společným nepřitelem jak spojeného anglo-amerického imperialismu, tak Sovětského svazu a Číny. Ale přes tyto společné zájmy se rýsuje stále zřetelněji různost konečných cílů. Anglo-americký imperialismus chce vojensky vyříditi německo-japonskou konkurenci a pak se ujali jejího dědictví, tj. vytlačiti konkurenční kapitál se světových trhů a usaditi se kapitálově nejen v tak zvané „osvobozených“ evropských zemích, ale dokonce i v zemích poraženého konkurenta. K tomu ovšem nepotřebuje anektovat žádná nová území. Zdánlivě neohrožuje politikou svobodu žádné druhé země. Může zkrátka jednati úplně v duchu „atlantické charty svobod“. Ale ve skutečnosti, jak dobře víme z trpkých zkušeností po I. světové válce, není svoboden ten lid, který se dře na úroky laskavě „půjčeného“ cizího kapitálu.

Nic podobného nemá a nemůže míti v úmyslu SSSR. Sovětský svaz nikam nevyvážel kapitál, protože nebyl a není kapitalistickým státem. Nebojuje proto za kapitálové ovládnutí světových trhů, nebojuje ani za zjevné nebo maskované anekce [sic] cizích území. Brání se pouze proti imperialistickému útočníku a spojuje svůj svatý boj s bojem všeho lidstva za nový socialistický řád, za odstranění válek a hospodářských krisí jednou pro vždy.

Proto jest naše místo po boku statečných sovětských národů a jejich hrdinné Rudé armády. Bojujeme a budeme bojovati také po boku anglo-amerického lidu, pokud budou jejich zájmy totožné s našimi. A my víme, že zájmy většiny tohoto lidu jsou totožné s našimi zájmy. Vždyť vidíme stále jasněji, že anglo-americký lid volá den ze dne rozhodněji po boji nejen proti fašistickým útočníkům, ale i po boji proti své zrádné a sobecké velkoburžoasní vládnoucí vrstvě. Právě proto, že anglo-americké vlády sledují jiné cíle než vláda sovětská, nechtějí a nemohou z výše uvedených důvodů západní kapitalisté úmyslně brzy ukončiti válku a zkrátiti tak utrpení porobených národů.

Dějiny se nikdy doslovně neopakují. Anglo-americký imperialismus, který jest kromě toho zatížen také vzájemnými konkurenčními rozpory, nezvládne již po této válce situaci tak, jak ji zvládl r. 1918. Světová revoluce pokračuje. To jest přírodní zákon, proti kterému nezmůže nic ani imperialistický nacistický „nový řád“ ani falešná kapitalistická „svoboda“ západních demokracií.

ODPOVĚĎ TĚM, KDOŽ JSOU PRO POLITIKU VYČKÁVÁNÍ.

V kapitalistické společnosti probíhá neustále boj mezi dělnictvem, prodávajícím svou pracovní sílu a mezi vlastníky základu práce, kteří prodávají výsledek síly dělníka. Tento boj

zapříčinilo střetnutí zájmů. Na jedné straně majitel podniku chce mít lacinou pracovní sílu a drahý výrobek, aby dosáhl největšího zisku. Na straně druhé dělník, který je konsumentem výtvarů své práce a který patří do majitelova podniku, chce mít laciný výrobek, aby při nuzném výdělku mohl žít jako člověk. Tento boj nazývá se třídní. Kromě toho boje je ještě boj o trhy odbytu a surovin mezi samými vlastníky výrobních prostředků. Světová válka byla bojem o trhy mezi Anglií a Německem, měla za následek vítězství dělníků na jedné šestině světa. Nynější válka vytváří podmínky k vítězství dělnické třídy na celé zeměkouli. V nynější válce je představitelem pánů, vlastníků podniků, fašismus a jeho armáda s Hitlerem v čele. Představitelem dělníků jest socialismus – Sovětský svaz se svojí Rudou armádou. Jak se v této válce musí zachovat dělnická třída a porobené národy? Mají se porobit, nebo válčit dále? Tento boj není přechodný, neboť vidíme, že dělník bojuje stále od chvíle, kdy se stal dělníkem a následky této války cítí na svém těle. Tážeme se: Co by se stalo, kdyby ruští dělníci v r. 1917 řekli: Naše země je zaostalá, počkáme, až začne revoluci západoevropský dělník. Odpovídáme: Nebylo by Sovětského svazu, evropské dělnické hnutí by bylo rozdrčeno, fašismus a nejčernější reakce by slavila triumfy. Národy, nacismem porobené, bez naděje na své osvobození propadly by zoufalství. Leningradští a moskevští dělníci nečekali, ukázali celému světu „jak se to dělá“. A dělníci Paříže, Berlína, Budapeštu [sic], Říma a také Prahy následovali jejich příkladu.

Dělník, který od kolébky až do rakve trpěl bídu, hlad a zimu a pevně bojuje o kousek suchého chleba, ví, že nelze vyčkávat. Ale že přišel čas rozhodných činů proti jeho otrokářům. Jemu boj přinese jenom vítězství, protože nic už nemůže ztratit. Hitler mu vyměřil takovou dávku výživy, že při ní musí umřít a smrt jeho bude nízká a podlá, protože proti vlastním ideám budou její příčinou úsluhy prokázané vlastnímu vrahu. Tak vypadá politika vyčkávání. Její hlasatelé jsou chtě nebo nechtě pomocníky Hitlera. Dělník dnes ví, že jen cestou boje dojde k vítězství, ví, že dnes býti liknavým, znamená prodlužovat válku, ví, že vyčkávat druhé fronty znamená ji oddalovat, ví, že ve skutečnosti je to pomoc pro Hitlera. Ano! Hitler vyměřil takovou dávku výživy, že i ten nejbáživější musí se stát hrdinou, aby se dostal se svojí rodinou z dnešní situace. Dělník nebude hasit požár vlastního domu, který plane. Ví, že není pozdě ani brzy vstoupit do boje a vítězit. Je třeba douti do ohně, necht' plamen šlehá! Železo nutno kouti, dokud je žhavé.

VNITŘNÍ FRONTA – ÚTOKY A POZNÁMKY.

Společný hlad – společný vrah – společná fronta – společný boj! Jaká musí býti odpověď mas?

Den ze dne zhoršuje se situace a rozšiřuje se vidina a příšera hladu a bídy v Německu i ve všech zemích, nacismem okupovaných a v důsledku toho nespokojenost pobouření ve všech okupovaných zemích, nevylučujíc ani Německa. Tato situace staví hitlerismus před smrtelnou katastrofu. Neúspěchy na sovětské frontě a všeobecná netrpělivost německého národa jakož i počínající rozklad uvnitř nacistické strany, který se nedá ničím zdržet, ani přechodnými územními úspěchy, přinutily nacismus utéci se ke krvavému teroru a násilí, který nevynechává ani národ německý. Celé tisíce německých žen naplňují vězení a koncentrační tábory. Rozsudky smrti se hromadí. Německý tisk nemůže zakrýti tyto vraždy a čas od času odhalí jejich rub, např. vraždy francouzského a jiných národů. Co se slovanských národů týká, nacisté důsledně usilují o jejich celkové zničení a vymazání z listu dějin. Slovanské země zalévají se krví nejlepších synů a dcer, ba i nezletilých dětí. V Krakově bestiálním způsobem byly pověšeny na drátech celé desítky polských železničářů. Rozvztekaná banda hitlerovců vykonává na místě rozsudky smrti v bytech i na chodbách. Není ani jediného domu, kde by neoplakávali zavražděného. Hitlerovské smečky vpadají v noci do bytu a celé masy mužů a žen vyvážejí do Německa. Vzornější nácí do koncentráků, ponechávajíce v opuštěných bytech malé děti bez jakékoli péče. Tytéž tragédie odehrávají se v Jugoslávii a v obsazených

územích Sovětského svazu. Celé masy mužů i žen prchají do lesů před krvavými spáry hitlerovců, nechťce v lágrech a na robotě v Německu umírat. I v naší rodné zemi beztréstně řádí zlotřilá cháska nacistů. Denně se provádí zatýkání. Denně jsou oznamovány rozsudky smrti. Celé zástupy občanů židovského původu, Čechů, Poláků, Rusů, Srbů vyvázejí se do Osvěncína [sic] a masově usmrcují v plynových kobkách. Pece ke spalování mrtvol nestačí spolykat tyto oběti. Množí se hromadné popravy mužů, žen i dětí, které byly zavražděny jen proto, že byly židovského nebo slovanského původu. Tři, čtyři transporty nových obětí týdně do Osvěncína a nikdo se nevrací, všichni rychle hynou. V Minsku, Kijevě, Charkově, v Polsku, v Zaglembu atd. celé masy sovětských občanů, Poláků, Židů byly postříleny strojními puškami. Nelze vylíčit všechny ohavnosti a zvěrstva, jaká se odehrávají na ostatním území SSSR a v Polsku v poslední době.

Vyvstává tu jediná otázka. Co dělat?

Tam, kde vrah útočí, nastoupit do sebeobrany, na násilí a vraždy odpovídat neoblomným, nesmiřitelným bojem a vytvořit situaci, v níž sebeobrana je posledním a nevyhnutelným prostředkem. Jest nutno vyhlásiti společný boj na život a na smrt všech slovanských národů pod vedením dělnické třídy proti okupantům vzdor proradnosti a zrádovství Háchy a Moravce, s jejichž činy masy českého národa nemají nic společného. Národně-revoluční výbor volá všechny do boje proti okupantům!

KDO JEST A KDO NEMŮŽE BÝT KOMUNISTOU?

Bliží se doba, kdy všichni příslušníci českého národa budou podrobeni dějinné zkoušce. Nejtěžší zkoušku musí však složit český komunista. Proto ať každý soudruh provede bojovou generální přehlídku sebe i svých kamarádů. Čím musí a čím nesmí býti komunista?

Komunista musí být třídně uvědomělý. To znamená, že musí chápati smysl dění, že musí mít otevřené oči nejen pro to, co se děje, ale také proč se to děje a co z toho pro budoucnost vyplývá. Musí býti vyzbrojen teorií marxismu-leninismu, která jediné mu toto pochopení usnadní. Jinak nemůže přistoupiti v rozhodujících chvílích k činům s plným přesvědčením, že jedná správně a účelně, že prostě jinak jednat ani nelze. Pouze pochopení historického dění, pochopení jeho třídního obsahu a smyslu dá komunistovi chladnou odvalu a cílevědomou rozvahu k činům.

Komunista musí býti železně disciplinovaným člověkem. Musí si býti vědom toho, že jedinec sám o sobě není ničím, ale jedinec v disciplinovaném kolektivu jest mohutnou složkou obrovské celkové síly. Musí býti příkladem železné discipliny pro všechny spoluobčany, strana pak musí býti příkladem pro celý národ. Komunista si musí uvědomiti, že demokratická kritika je na místě uvnitř strany, navenek však musí strana vystupovati jako jednotný celek. To znamená, že důležitá rozhodnutí jsou dělána uvnitř strany na podkladě demokratické většiny, jakmile však bylo jednou tímto způsobem o něčem rozhodnuto, nesmí již žádný člen strany – i když hlasoval proti nebo s rozhodnutím nesouhlasí – navenek toto rozhodnutí kritisovati nebo dokonce je sabotovati, nýbrž jediné a pouze disciplinovaně je prováděti.

Komunista musí býti čestným člověkem. Nesmí znáti žádného příživnického kariérismu, tím méně sobeckého uchvacování výhod na úkor druhého. Jeho heslem musí býti: Teprve to, co dělám pro kolektivum, dělám pro sebe! Boj o politická koryta jest znakem zkrachované měšťácké politiky. Komunistická strana by se dopracovala stejných konců, kdyby ve svých členech viděla chráněnce, pro které musí především zabezpečiti nejlepší místa u žlabu. Komunista musí být vždy odhodlán k jakékoliv osobní oběti, vyžaduje-li toho bojová skutečnost. Učme se z historie, jak jednali a jednají čestní komunisté. Pohleďme na boj hrdinných obránců Stalin[gr]radu! Pro ně není pouhou frází slib: Za vlast, za socialismus, za Stalina položíme i život! Oni za svoji vlast, za zachování životů svých spoluobčanů dovedou skutečně také svůj život obětovat. Vzpomeňme na ty hrdiny, kteří s granátem za pasem se vrhli pod útočící německé tanky a tak je i sebe vyhodili do vzduchu. Naši sovětští soudruzi nám ukazují, jak musí

v rozhodujících chvílích jednati čestný komunista. Vzpomeňme jen na své kamarády, kteří v surových spárech Gestapa neprozradili a neznadili, raději se nechali utlouci a rozstřílet, jen aby nevydali na smrt mnohé z vás i nás, jen aby nepoškodili náš společný boj. Jejich obět nesmí býti marná, my všichni jsme povinni svou ctí nezradit ty, kteří nezradili nás!

Komunista si musí býti vědom toho, že jest jedním z vykonavatelů slavné tradice českých dějin. České země byly odedávna rovnocenným partnerem evropských národů. Za ideály mezinárodní solidarity a humanity, za ideály sociální spravedlnosti bojovali již čeští husité, za ně umírali doma i ve vyhnanství žáci Chelčického, členové Jednoty českých bratří, pro tyto ideály žil, pracoval a zemřel náš Amos Komenský. Nikdy nehrál v tradici českých dějin hlavní úlohu úzký a krátkozrácý sobecký nacionalismus, nikdy vojenská surovost prušáckého stylu nebo prázdné velikášství takových maďarských grófů. Komunista si musí býti vědom toho, že jeho povinností j uchovat i rozmnožit tyto nejčennější tradice českého národa. Jsme malý národ. Proto právě musí býti náš přínos do světové sociální souhry národů čistý a bez kazu.

Koho nemůže a nebude pokládati komunistická strana za svého člena?

Nikdo ať se nedomnívá, že zaplacením příspěvků nebo dokonce jen přečtením našeho časopisu vykonal dost pro stranu a národ. Placení příspěvků a podporování a rozšiřování našeho tisku jest pouze minimální samozřejmostí. Avšak býti skutečným komunistou ve smyslu výše uvedeného, to vyžaduje nesmírně více. Historie nevyžaduje po komunistovi, aby byl bohem mezi lidmi. Komunistická strana nemůže sama vyvolat povstání všeho lidu. Jest to spravedlivý hněv lidu, nesnesitelná situace hospodářská a mravní, která nutí masy, aby povstaly k boji. Avšak komunistická strana se musí státi úderným oddílem, avantgardou takového povstání. Aby byla sto zvládnouti tyto úkoly. Musí se skládati z lidí, kteří jsou komunisty činem a ne slovy.

Funkcionáři strany a všichni soudruzi kontrolují a budou ještě bedlivěji kontrolovati počínání všech členů strany. Se soudruhy, kteří nejsou s to, aby byli skutečnými komunisty, přeruší strana veškeré styky a to již dnes, třeba je tolik třeba každého bojovníka. Nelze však jinak. Zkušenosti revolučních činností všech dob dokázaly, že v revoluční straně záleží v prvé řadě na jakosti a pak teprve na množství.

V prvé řadě národního odboje mohou bojovati jen ti nejlepší!

VÝŇATEK Z RESOLUCE ZEMSKÉHO VEDENÍ KSČ O PŘÍSPĚVCÍCH.

Zemské vedení na svém zasedání stanovilo přesnou výši příspěvků odstupňovaných dle výše mezd a platu.

Měsíční příjem 1000 Kč	– 10 Kč příspěvku.
„ 1500 Kč	– 20 Kč „
„ 2000 Kč	– 25 Kč „
„ 2500 Kč	– 30 Kč „
„ 3000 Kč	– 35 Kč „ atd.

Dále vyzývá celou zemskou organizaci ke sbírkám na bojový fond strany. Tato usnesení mají mimořádný význam vzhledem k mimořádným úkolům, které strana musí splnit. Finanční otázka je v prvé řadě otázkou politickou, kterou musí každý člen strany správně chápat. Bez finančních prostředků, bez finančního základu, který musí míti každý vedoucí orgán strany, počínaje vedením organizace, není možno zajistiti politické vedení strany, není možno zajistiti a vybudovat technický aparát, není možno poleviti v praxi třídní solidaritu s uvězněnými soudruhy a jejich rodinami.

Zemské vedení vyzývá celou stranu k přesnému placení a odvádění příspěvků a ku sbírkám na bojový fond strany a sice tak, aby vyúčtování bylo provedeno do desátého každého měsíce. Kvitování příspěvků a darů přineseme v příštím čísle.

<u>Moskva vysílá:</u> doba	6,30 vlna	41m
	7,30	29 a 41m
	18	41m

	20,25 pro mládež	41m
	21,30	41m
	0,30	41m
	1	41 a 42m
<u>Vysílač „Za národní osvobození“:</u>	6,30 a 19,25	32m
	12,30	25m
K. S. Československa		Vedení národního odboje na Moravě.

MZM, HO, fond Tisk, inv. č. B 6082. – Originál, cyklostyl.

^a V záhlaví tiskoviny se vedle jejího názvu a datace nachází informace, že se jedná o orgán KSČ a Národního odboje pro zemi Moravskoslezskou, a heslo „Proletáři všech zemí spojte se“.

12.

1945, 2. dubna, Hodonín. – Mimořádné číslo ilegálního komunistického časopisu Moravská rovnost.^a

V nočních hodinách oznámil londýnský rozhlas, že podle zpráv z Londýna je HITLER MRTEV.

ZPRÁVY Z BOJIŠŤ

Z východní fronty se hlásí, že vojska Rudé armády pokračovala v bojích a obsadila na pobřeží severního Německa město Stralsund.

Vojska pokračovala v boji za zničení obklíčené nepřátelské skupiny v Berlíně.

Na území ČSR osvobodila vojska pod velením generála Jeremenko [sic] města BOHUMÍN, ČADCA, FRYŠTÁT, SKOČOV.

Ze západní fronty se hlásí, že spojenecká vojska jsou podle posledních zpráv 40 km od Lübe[c]ku. Spojenci vyčistili Mnichov, překročili rakouské hranice u Pasova, obsadili Carmisch-Partenkirchen [sic] a v Dachau osvobodili 32 000 vězňů, většinou Rusů, Čechů, Poláků a Francouzů a zajali 300 SSaků jejich stráže.

V Itálii bylo obsazeno Torino a spojenecká vojska překročila Piavu. Vojska maršála Tita vtrhla do Terstu a jsou vzdáleny necelých sto km od anglo-amerických vojsk.

Český vysokoškolák, MUC Franta Rubecký, který byl v září 1939 odvezen do koncentráku v Buchenwaldu, nám vyprávěl některé zážitky. Na své cestě do Buchenwaldu se [setkal se] s Filipem, umučeným později v Osvětině [sic]. Několik dní byl v Dachau. SSáci bili pažbami a kopali každého, kdo jim přišel pod ruku. Zubožení vězni byli bití býkovcem až do bezvědomí. Vězňové byli oděni v lehkých šatech, které vůbec nechránily.

Třásl se zimou. Stravou byla po několik měsíců jen vařená krmná řepa 275 g chleba denně a tři krát týdně 10 dkg rosolu, nebo krevní tlačanky. Půldruhého roku byl Rubecký v táborové nemocnici, kde viděl masové vraždění lidí zubožených hladem a už neschopných jakékoliv práce. Třikrát týdně ss [sic] lékaři dávali jedovaté injekce Evipan-natria (10 cm³ v jedné minutě) a později karbolové kyseliny do žil ubožáků.

Podle jeho odhadu umíralo tehdy v Buchenwaldu až 20 000 lidí ročně.¹

20 000 lidí, umučených nacistickými vrahy, kteří zde slavili své krvavé orgie. 20 000 lidí, umučených jen proto, že byli Čechy, Poláky nebo Francouzi. To by čekalo celý náš národ, kdyby krvavá fašistická bestie zotročila Evropu. To měli v úmyslu Hitler a jeho sběr, s tím souhlasili všichni Němci. Všichni! Na to nesmíme zapomínat nyní, kdy mnozí z nich ve zbabělém strachu před spravedlivým trestem zalézají do svých děr anebo drze tvrdí, že oni vždycky Hitlera nenáviděli a Čechy vždy milovali. Nedejme se klamat těmito zjevy a potrestejme je přísně, tak jak zaslouží.

MZM, HO, fond Tisk, inv. č. B 6086. – Originál, cyklostyl.

^a V záhlaví tiskoviny se vedle jejího názvu a datace nachází informace, že se jedná o orgán KSČ v Hodoníně, hesla „Smrt německým okupantům“ a „Sláva Rudé armádě!“ a namalovaná pěticípá hvězda se srpem a kladivem uvnitř.

¹ Podle současných poznatků prošlo koncentračním táborem Buchenwald za dobu jeho existence celkem na 250 000 vězňů, z nichž přibližně 56 000 zahynulo. Viz Chronik des Konzentrationslagers Buchenwald, http://www.buchenwald.de/media_de/index.html, [28. 3. 2011].

Vladimír Černý

Obrazová příloha

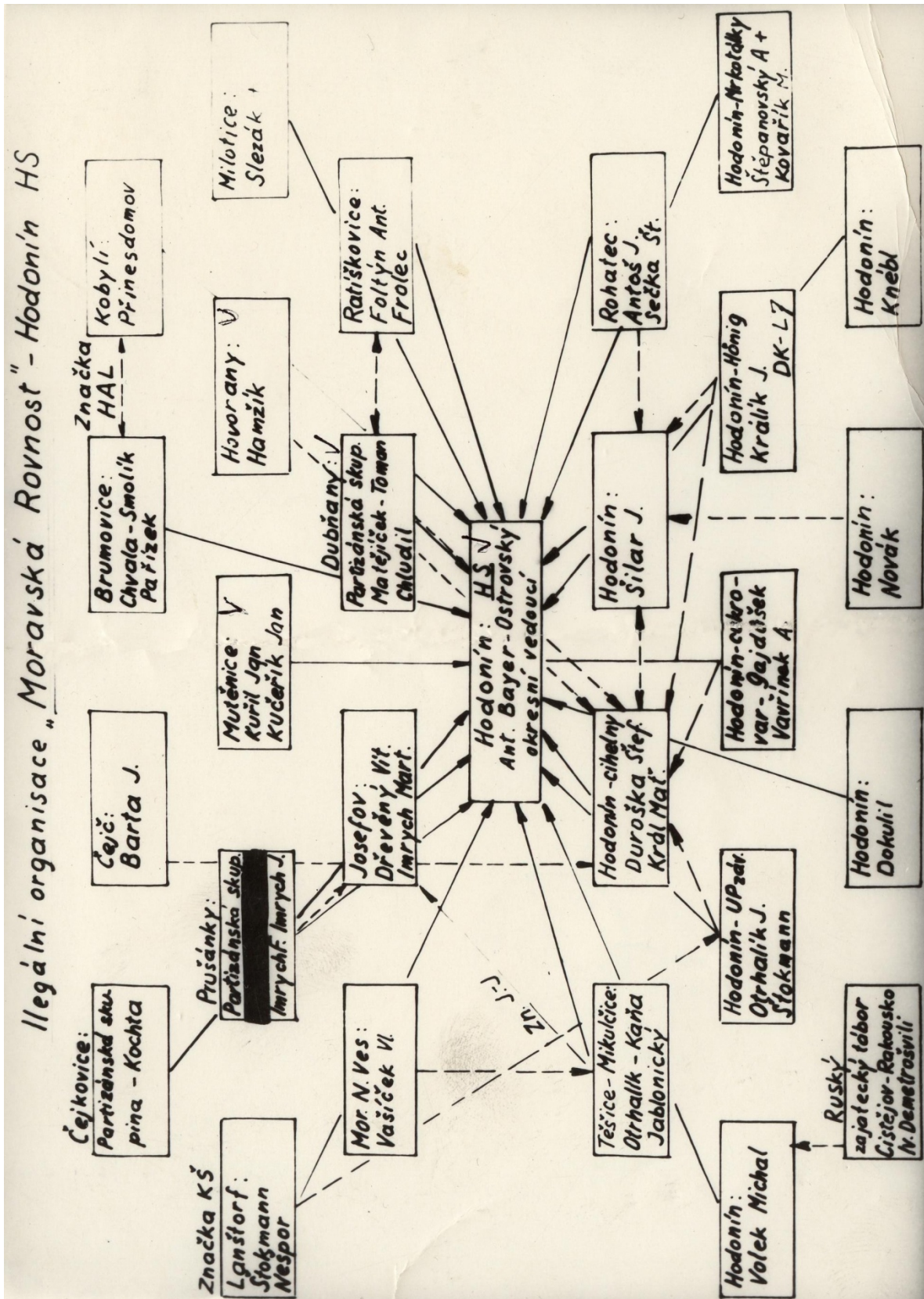
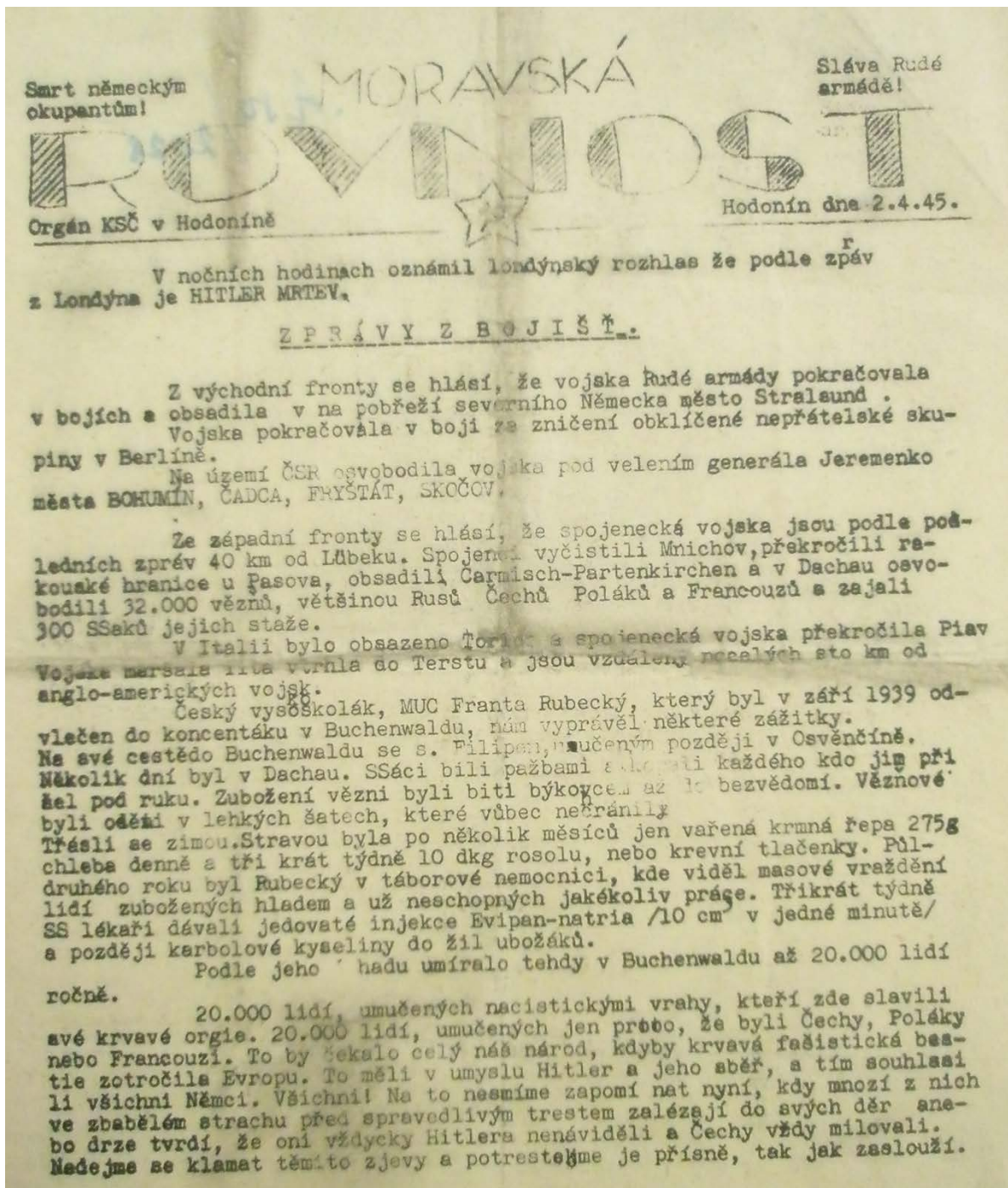


Schéma ilegální organizace Moravská rovnost. (MZM, HO, fond Písemnosti, inv. č. S 7140)



Mimořádné číslo ilegálního komunistického časopisu Moravská rovnost, 2. dubna 1945, Hodonín. (MZM, HO, fond Tisk, inv. č. B 6086)

Konfliktní linie na stránkách tisku v době přestavby*

Úvod

Název příspěvku může na první pohled implikovat snahu o nalezení důkazu, že ve sledovaném období let 1985–1989 v rámci působení podnětů sovětské politiky přestavby v československém prostředí mohlo dojít k určitému uvolnění ve sféře sdělovacích prostředků, jež by umožnilo přinejmenším držitelům moci prezentovat na stránkách novin konfliktní stanoviska k tématu reformy. Hned v úvodu musím říci, že to opravdu nebylo mým záměrem, ostatně periodika ani nebyla hlavním pramenem, ze kterého jsem při psaní tohoto textu primárně čerpal. Ačkoliv k určitým posunům v podobě mediální prezentace politiky strany v době přestavby jistě došlo (ze strany členů vedení komunistické strany se mnohdy jednalo o změny spíše neintencionální, jak uvidíme dále), způsob výstupů vrcholných představitelů KSČ v médiích obecně (a najmě ve stranickém tisku) a systém distribuce informací měl plnit (jakkoliv nedokonale) až do roku 1989 především funkci propagandistickou. Užití pojmu „konfliktní linie“, jež figuruje v názvu článku, není přeceněním prostoru, který média pro případný konflikt poskytovala, ani akceptování teze, schválené sekretariátem ÚV KSČ v lednu 1987, podle níž se *Rudé právo* „[...] stalo skutečnou tribunou široké demokratické výměny názorů a zkušeností pracujících [...]“.¹ Cílem této studie je zaměřit se na způsob, jak se tehdejší obsah novin či vystupování politiků v médiích (jež mohlo být některými členy vedení strany chápáno jako konfliktní) obecně podepsalo na rozhodovacím procesu ve vedoucích orgánech vládnoucí strany.² Nezabývám se zde tedy otázkou, jak byl tento potenciálně konfliktní mediální obraz vnímán veřejností. Soustředím se primárně na to, jak držitelé moci rozuměli svojí vlastní mediální prezentaci přestavby, z čehož vyplývá, že nebudu popisovat širokou problematiku samizdatu či západních sdělovacích prostředků působících v Československu. To by bylo téma na samostatné zpracování, jež s naším záměrem nekoreponduje. Text má především pracovní charakter a je zamýšlen jako příspěvek do diskuse o metodologii výzkumu nedemokratického režimu v Československu a o práci s prameny. Článek tedy není vyčerpávající a poznatky v něm obsažené se jistě nedají zcela zobecnit.

V rámci studia nedemokratického režimu se dobový tisk jakožto zásadní pramen užíval a užívá mimo jiné v závislosti na teorii, jež si k vysvětlení určitého politického fenoménu zvolíme. Teorie totalitarismu,³ které ze své podstaty předurčují oblasti zájmu studia, se budou

* Autor tohoto textu Martin Štefek je interním doktorandem na Ústavu politologie Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze. Tento příspěvek se detailněji zabývá tématy, jež jsou v obecnější rovině popsány v jeho studii „Komunistická strana Československa a proces přestavby v letech 1985–1989“, který byl zpracován a odevzdán k publikaci v rámci grantového projektu Grantové agentury ČR – Komunistická strana Československa a bolševismus (reg. č. 409/08/1621).

¹ Národní archiv (dále NA), KSČ – ústřední výbor 1945–1989 (dále KSČ-ÚV), 02/4 – sekretariát (1986–1989), arch. j. S 17/87, b. 1, příloha III, s. 1.

² Prostor pro případný konflikt na stránkách tehdejšího tisku není vskutku dobré přecenit. Ačkoliv byla situace ve vedení strany (zejména po roce 1987) skutečně napjatá, existovala všeobecná snaha neprezentovat tento konflikt na veřejnosti. To znamená, že např. při publikování vystoupení z pléna ústředního výboru často nebylo otištěno úplné znění projevu, naznačoval-li jeho obsah kontroverzi či nesoulad s linií strany. Prostor pro autonomní mediální vystupování členů představenstva byl dále omezen i z toho důvodu, že napsání článků pro jednotlivé listy bylo tímto orgánem dopředu schvalováno.

³ V rámci tohoto krátkého textu nemáme prostor pro širší diskusi o teoriích totalitarismu. Obecně zde vycházím z charakteristik, které různá pojetí totalitarismů sdílejí, zejména v metodologické rovině. Je však třeba zdůraznit, že mluvíme-li o „teoriích“ totalitarismu, nejsme zcela precizní, jelikož často se jedná spíše o „ideální typy“. Jeden s nejzásadnějších sporů, který se v politické vědě odehrává, se zabývá otázkou, zda „teorie“ totalitarismu vůbec něco vysvětlují.

zaměřovat především na analýzu výstupů⁴ ze systému, tedy zejména na indoktrinaci, manipulaci a jiné způsoby ovládnutí populace režimem. Připomeňme například názor známého historika sovětských dějin a proponenta teorie totalitarismu Martina Malii, podle něhož „*klíčem k pochopení sovětského fenoménu je ideologie*“.⁵ V tomto pojetí bude tedy stranický tisk hrát při studiu režimu významnou roli. Malia v tomto kontextu ve své knize *Sovětská tragédie* cituje Lenina: „*Noviny jsou nejen kolektivním propagandistou a kolektivním propagátorem, ale i kolektivním organizátorem.*“⁶ Tuto interpretaci postavení médií v nedemokratických režimech sovětského typu nehodlám zpochybňovat, ostatně, mohli bychom poukázat na nároky tehdejších představitelů KSČ, kteří měli silnou tendenci k realizování podobného pojetí. Předchozí řádky tedy nejsou kritikou partikulární oblasti zájmu výzkumu – ideologického obrazu fenoménu, spíše jde o zamyšlení nad otázkou, do jaké míry mají určité koncepty systematického významu a zda přispívají k vysvětlení studovaného fenoménu.

V dobách, kdy byl stranický tisk v podstatě hlavním pramenem badatelů zabývajících se režimy sovětského typu, existoval ještě jiný přístup k jejich studiu. „Kremlologové“ na západních univerzitách, jejichž výsledky mohou být z dnešního pohledu diskutabilní, odmětli koncentraci výzkumu jen na „výstupy“. Tito badatelé analyzovali komunikaci komunistické moci pro účely získání informací a testování hypotéz o povaze politického procesu – zejména politických sporů, boje o moc a rozhodovacího procesu – na nejvyšších stupních Komunistické strany Sovětského svazu (KSSS).⁷ Metoda nepřímého usuzování spočívala ve vyvození skutečnosti z obsahu propagandy – přes její cíle, přes intence elit a jejich očekávání až k situačnímu faktoru. Každá etapa usuzování však byla poznamenána faktem, že uskutečněné generalizace byly provedeny na základě dat, převážně získaných úsudkem.⁸

Oba představené přístupy mají dvě věci společné. Za prvé, v dnešní době, kdy máme k dispozici primární zdroje, jsou překonané. Za druhé, ačkoliv jde oběma stranám o jiný typ vysvětlení, pracují se stejným materiálem. I dnes je dobový tisk podstatným badatelským pramenem, ačkoliv se domnívám, že by měl plnit spíše doplňkovou funkci.

Přestavba v domácím tisku

Pojem „glasnost“, jenž je ústředním bodem sovětské reformní politiky druhé poloviny osmdesátých let dvacátého století, byl Michaiilem Gorbačovem popularizován již v prosinci 1984, kdy prohlásil: „*Široké, včasné a upřímné informace jsou důkazem víry v lid, respektu k jejich inteligenci a pocitům, jejich schopnostem interpretovat rozličné události. Roste aktivita dělníků. Glasnost je v práci strany a státních orgánů efektivní nástroj boje proti byrokratické deformaci a zavazuje je více promyšleně přistupovat k přijímání rozhodnutí a k organizaci kontroly nad plněním a likvidací nedostatků a zanedbání. To vše ve velké míře závisí na suggestivnosti propagandy, na efektivitě výchovy, zajištění jednoty slova a činů.*“⁹ Glasnost je podle Thomase Remingtona snahou o rekonstrukci sovětské politické kultury a překonání stavu, kdy sovětská média neplnila funkci zpětné vazby pro vedoucí představitele strany a státu, kdy byla v době vlády L. Brežněva oslabena kritika a sebekritika.¹⁰ V mnoha oblastech

⁴ Tuto argumentaci rozvíjí: HOUGH, Jerry F.: *The „Dark Forces“, the Totalitarian Model, and Soviet History*. In: *Russian Review*, Vol. 46, No. 4 (Oct. 1987), s. 397–403.

⁵ MALIA, Martin: *Sovětská tragédie: dějiny socialismu v Rusku v letech 1917–1991*. Praha, Argo 2004, s. 30.

⁶ Tamtéž, s. 181.

⁷ Volně podle: HOFFMANN, Erik P.: *Methodological Problems of Kremlinology*. In: FLERON, Frederic J.: *Communist Studies and the Social Science: Essay on Methodology and Empirical Theory*. Chicago, Rand McNally 1971, s. 145, pozn. 1.

⁸ Tamtéž, s. 133–137.

⁹ Cit. podle: REMINGTON, Thomas: *A Socialist Pluralism of Opinions: Glasnost and Policy-Making under Gorbachev*. In: *Russian Review*, Vol. 48, No. 3, Gorbachev Reforms: Special Issue (Jul. 1989), s. 274.

¹⁰ Tamtéž, s. 271 a 273.

se pojetí reformy v letech vlády M. Gorbačova rok od roku posouvalo. Od července 1987 začal Gorbačov používat pojem „socialistický pluralismus názorů“, jehož uplatňování mělo své podstatné konsekvence nejen v SSSR, ale též v ostatních zemích „socialistického společenství“.

Československé vedení politiku nového sovětského vedení od počátku (alespoň v rétorické rovině) podporovalo. Již od dubna 1985 však můžeme narazit na vyjádření některých představitelů, která jednak značila názorový nesoulad uvnitř stranického vedení a jednak demonstrovala ochotu jít nad rámec dosavadního statu quo. Jedním z prvních projevů progresivního uvažování nalezneme v řeči Lubomíra Štrougala, jež byla otištěna v *Rudém právu* dne 5. dubna 1985, tedy necelý měsíc po nástupu Gorbačova do funkce: „*Jistě, proces přechodu našeho národního hospodářství na dráhu intenzivního rozvoje vyžaduje proti dosavadním ustáleným stereotypům myšlení, nové myšlení, tvůrčí, svým způsobem nové vidění úkolů a problémů s nimi spojených. Řekl bych, že to vyžaduje – při respektování veškerých principů socialismu – přehodnotit některé naše dnešní názory a koncepce tak hluboce, že si to ani sami zatím nedovedeme představit.*“¹¹

Ačkoliv v československém prostředí docházelo k určitému přijímání reformních podnětů a jejich specifické implementaci, vedoucí činitelé neměli snahu o významné reformování fungování sdělovacích prostředků. Můžeme říci, že podpora politiky přestavby, kterou stranický tisk demonstroval, nebyla intencí stranického centra, jako spíše skutečností, že se v systému informování o dění v Sovětském svazu nic podstatného nezměnilo. Je však nutné poukázat na fakt, že právě československé noviny (jakkoliv nevinně) sehrály důležitou úlohu faktoru, jenž svým způsobem donutil i tu méně ochotnou část stranického vedení zaujmout k další etapě reformy určité stanovisko.

Dne 14. ledna 1987 diskutovali členové sekretariátu ÚV KSČ o podobě plánu práce redakce *Rudého práva* na období I. pololetí 1987, který zahrnoval seznam hlavních článků na příští půlrok. Ačkoliv obecně byla převážně podporována popularizace politiky KSSS, objevovaly se polemické názory, zejména z úst Vasila Biľaka, který zdůrazňoval specifické podmínky ČSSR.¹² Schválený dokument hodnotí předešlé období a konstatuje, že „vystoupení s. Gorbačova byla vždy publikována ve znění vydaném TASS“.¹³ Tato praxe, jež se uplatňovala i nadále, měla za následek určitý posun v přijímání reformních podnětů u nás.

Lednové zasedání ÚV KSSS, které se konalo ve dnech 27.–28. ledna 1987, považujeme za zlomový okamžik nejen politiky přestavby, ale také historie „socialistického společenství“. Gorbačov prosadil změny v kádrové politice, které ospravedlnil kritikou negativních jevů v době minulého vedení strany a státu. Vedle důležitého tématu kádrové politiky se rozhodl rozšířit dosavadní pojetí reformy nejen v oblasti hospodářské (členové a kandidáti ÚV KSSS se seznámili s návrhem zákona o státním podniku), ale též ve sféře politické, když zproblematizoval model fungování komunistické strany (do určité míry platný pro všechny země bloku) a navrhl úpravu volebního systému.¹⁴

Stranický tisk věnoval lednovému zasedání (jak bylo v minulosti při podobných příležitostech zvykem) velký prostor. Dne 26. ledna 1987 přineslo *Rudé právo* zprávu o svolání zasedání,¹⁵ o dva dny později bylo otištěno plné znění Gorbačovova referátu.¹⁶ Pozornost této události pak list věnoval i v následujících dnech. Orgán strany tedy popularizoval politiku, která mohla být v rozporu s tehdejší smýšlením podstatné části stranického vedení, respek-

¹¹ *Rudé právo*, 5.4.1985, s. 3

¹² NA, KSČ-ÚV, 02/4 – sekretariát (1986–1989), arch. j. S 17/87, b. 0.

¹³ Tamtéž, b. 1, příloha III, s. 4.

¹⁴ Srov. *O přestavbě a kádrové politice: materiály z plenárního zasedání ÚV KSSS 27. a 28. ledna 1987*. Praha, Svoboda 1987.

¹⁵ *Rudé právo*, 26.1.1987, s. 1.

¹⁶ *Rudé právo*, 28.1.1987, s. 1 a 3–6.

tive obsah otištěného textu přinejmenším vybočoval z dosavadního „přestavbového“ diskurzu vedeného vrcholnými československými politiky. Předsednictvo ÚV KSČ se výsledky lednového zasedání ÚV KSSS zabývalo o týden později na své 26. schůzi. Uložilo svým členům, kandidátům a zvláště tajemníkům ÚV KSČ, „aby po prostudování dokumentů lednového zasedání ÚV KSSS vytipovali a do 14 dnů předložili předsednictvu ÚV KSČ náměty, které by měly být na naše podmínky rozpracovány v rámci závěrů XVII. sjezdu KSČ“.¹⁷ Lubomír Štrougal v diskusi pochválil *Rudé právo* za dobrou práci a za zveřejnění dokumentů z jednání ÚV KSSS.¹⁸ Na tomto místě je dobré si uvědomit, že v této partikulární, avšak velmi podstatné záležitosti obsah stranického tisku nastolil agendu stranického vedení a nikoliv naopak. Za zmínku zde stojí také fakt, že PÚV diskutovalo o možnosti publikovat rozsáhlejší stanovisko k lednovému plénu (to prosazoval zejména Antonín Kapek), což však bylo nakonec většinou zamítnuto.¹⁹ V tomto rozhodnutí rezonuje zjevná názorová nejednota členů vedení strany, jež pozorujeme i v předchozím období, avšak s projednáváním takto sporného tématu je mnohem zřetelnější.

Rudé právo se podle tehdejšího šéfredaktora a člena sekretariátu ÚV KSČ Zdeňka Hořeního „spontánně postavilo na stranu popularizátorů, interpretů sovětské perestrojky“.²⁰ Hoření k tomu dále řekl: „byli [jsme] jistým způsobem potají kritizováni za to, že někdy až příliš poskytujeme slovo k propagaci perestrojky“.²¹ Hlavním kritikem se stal Jan Fojtík, tajemník ÚV KSČ pro ideologickou práci.²²

Diferenciace uvnitř vedení strany se projevila také na 27. schůzi PÚV konané dne 18. února.²³ Gustáv Husák v úvodu diskuse připomněl, že všechny materiály ÚV KSSS byly publikovány, čímž vznikají otázky ve veřejnosti i ve stranické základně „co my budeme dělat“.²⁴ Na základě debaty, která pokračovala ještě o týden později, bylo přijato rozsáhlé usnesení o rozpracování reformy v mnoha oblastech. Jedním z materiálů, který byl na základě únorového usnesení vypracován, byl dokument s názvem „Uplatňování leninské zásady otevřené informovanosti veřejnosti tiskem, rozhlasem a televizí“,²⁵ později předložený Janem Fojtíkem a projednaný sekretariátem ÚV KSČ dne 14. října 1987. Ačkoliv materiál deklaroval snahu prohlubovat informovanost o práci strany, ani zdaleka se jednotlivé teze nepřiblížily „socialistickému pluralismu názorů“ uplatňovaném v SSSR.

Pokud byly postoje členů vedení strany k reformě až do konce roku 1986 nejednoznačné, od ledna 1987 nabyla diverzifikace ve vedení jasnějších obrysů. Cílem mého článku není hodnocení realizace přestavby v ČSSR. V podstatě velmi záleží na tom, z jakých hodnotových pozic vyjdeme, či co přesně pojmem „přestavba“ rozumíme. V každém případě řekněme, že se i na stránkách stranického tisku zrcadlilo rozličné porozumění tohoto procesu ze strany vedoucích představitelů strany a státu.

Jedna z prvních manifestací reformního smýšlení se udála na „aktivu k zásadám přestavby hospodářského mechanismu“, který se konal v pražské Lucerně dne 2. března 1987. Dne 3. března 1987 otisklo *Rudé právo* výťah z vystoupení Lubomíra Štrougala. Ministerský předseda ve své řeči jasně deklaroval, že závěry lednového pléna ÚV KSSS nejsou jen cen-

¹⁷ NA, KSČ-ÚV, 02/1 – předsednictvo (1986–1989), arch. j. P 26/87, b. 1, příloha I.

¹⁸ Tamtéž, b. 0.

¹⁹ Tamtéž.

²⁰ Rozhovor Františka Koudelky se Zdeňkem Hořením, osobní archiv F. Koudelky.

²¹ Tamtéž.

²² Janu Fojtíkovi v té době podléhala všechna oddělení na tzv. ideologickém úseku, tzn. Oddělení propagandy a agitace, Oddělení školství a vědy, Oddělení kultury a Oddělení masově sdělovacích prostředků.

²³ O tomto podrobněji v autorově diplomové práci „Komunistická strana Československa a proces přestavby“, obhájené na Ústavu politologie FF UK v Praze v květnu 2010.

²⁴ NA, KSČ-ÚV, 02/1 – předsednictvo (1986–1989), arch. j. P 27/87, b. 0.

²⁵ NA, KSČ-ÚV, 02/4 – sekretariát (1986–1989), arch. j. S 37/87, b. 1, příloha III.

nými podněty, ale přímo že představují návod k novému způsobu uvažování o stavu věci u nás doma i ve světě, jež má univerzální platnost. Dovolím si citovat pasáž, která poukazuje na zjevný konflikt stranických špiček: „Není třeba skrývat, že se objevily pokusy zužovat význam nových zkušeností Komunistické strany Sovětského svazu a nových myšlenek, které charakterizují její nynější politiku, pouze na samotný Sovětský svaz. Slovně se sice uznává revoluční dosah procesů, které tam probíhají, ale jedním dechem se dodává, že vzhledem ke zcela odlišným sovětským podmínkám jde o specifické záležitosti. Je zajímavé, že tyto názory najednou šíří lidé, kteří dříve jakoukoliv národní specifiku uznávali jen tehdy, pokud byla chápána v hlubokém stínu obecně platných, zákonitých principů a tendencí, jestliže tehdy absolutizovali tyto obecné zákonitosti, nyní jsou v pokušení absolutizovat pro změnu zase naše specifika.“²⁶

Velmi zajímavá je bezprostřední odezva, kterou mělo konání pražského aktivu v zahraničí. Dne 4. března 1987 zaslal velvyslanec NDR v Praze Helmut Ziebart telegram²⁷ Erichu Honeckerovi, ve kterém velmi podrobně rozebírá Štrougalovo vystoupení na pražském aktivu. Ziebartova zpráva si všímá především rozdílných postojů jednotlivých členů vedení KSČ, jež byly v poslední době veřejně publikovány. Konfrontuje tak Štrougalův projev s posledními projevy Vasila Biľaka a Jana Fojtíka, přičemž Štrougalovo vystoupení považuje za polemiku s Vasilem Biľakem a jeho vystoupeními na ideologické komisi a s interview pro *Rudé právo* ze dne 20. února 1987. Téma „pražského aktivu“ však dlouho rezonovalo především uvnitř strany. Zmíním se například o 97. schůzi předsednictva ÚV KSČ, na níž se diskutovalo o otázce odstoupení Vasila Biľaka (viz dále v tomto textu), podle něhož se začaly organizovat útoky proti „Poučení“ a proti lidem, kteří se na normalizaci nejvíce podíleli. Aktiv v Lucerně v březnu 1987 měl být podle Biľaka mobilizací těchto sil.²⁸

Zahraniční tisk

Samostatným tématem by byla problematika zahraničních sdělovacích prostředků – 1) sovětské tiskoviny dovážené či překládané v zemích bloku;²⁹ 2) „glasnost“ v ostatních státech společenství;³⁰ 3) vystupování československých politiků před zahraničními novináři. Třetí bod je v kontextu našeho tématu nejvíce relevantní, proto bych rád uvedl některé mediální výstupy Lubomíra Štrougala, který bez zábran prezentoval svá stanoviska i na Západě. Březnové vydání samizdatových *Lidových novin* přineslo několik citací z rozhovoru Lubomíra Štrougala pro německý list *Frankfurter Rundschau*. Na otázku, co považuje za největší úspěch či neúspěch za posledních osmnáct let, předseda vlády odpověděl: „Je poněkud nelogické vést vládu osmnáct let. Sám to nepovažuji za příliš racionální, ale to už je historie /.../ Co považuji za nejdůležitější? Že se nám nepodařilo reformy včas zahájit.“ Lubomír Štrougal dále mimo jiné řekl: „Rovněž ve vládě jsou problémy. Někteří to chápou, jiní ne. Někteří by to mohli pochopit zítra nebo pozítří, jiní vůbec ne. Také to vyžaduje jisté změny. Nechci rozpory personifikovat, i když by se dalo... to by však věci nepomohlo.“ V souvislosti s otázkou na případné zapojení

²⁶ *Rudé právo*, 3.3.1987.

²⁷ TŮMA, Oldřich: Poslední léta komunistického režimu v Československu ve zprávách velvyslance NDR v Praze (1987–1989). In: *Soudobé dějiny*, r. 4, č. 2–3/1996, s. 350–380.

²⁸ NA, KSČ–ÚV, 02/1 – předsednictvo (1986–1989), arch. j. P 97/88, b. 0.

²⁹ Zde bych rád připomněl rozhovor Vasila Biľaka s Erichem Honeckerem, v němž byla projednávána otázka některých sovětských časopisů, které měly provozovat propagandu proti komunismu. Více viz TŮMA, Oldřich: „Žijeme ve složité době“. Záznam rozhovoru E. Honeckera a V. Biľaka 24.11.1988. In: *Soudobé dějiny*, r. 2/1995, č. 2–3, s. 361–373.

³⁰ Stranické vedení v ČSSR bylo znepokojeno zejména situací v Maďarsku. Dne 24. února 1989 předsednictvo debatovalo o ztrátě kontroly maďarské vládnoucí strany nad sdělovacími prostředky. NA, KSČ–ÚV, 02/1 – předsednictvo (1986–1989), arch. j. P 106/89 b. 0. Dne 28. dubna 1989 projednávalo vystoupení A. Dubčeka v maďarské televizi. NA, KSČ–ÚV, 02/1 – předsednictvo (1986–1989), arch. j. P 114/89, b. 20.

lidí vyloučených po roce 1968 do politiky Štrougal odpověděl mimo jiné: „*Existuje pluralismus zájmů. To ideologie v minulosti neuznávala. Teď jde o to, zda se to má institucionalizovat či nikoli. Na to vám dnes neodpovím tak ani tak /.../ Politika otevřenosti vyžaduje též určitou toleranci; dialog je výměna rozdílných názorů*“.³¹

Ještě mnohem dále však zřejmě zašel v červnu 1988 v rozhovoru s redaktorem rakouského deníku *Die Presse*. Dne 22. června 1988 vyšel článek s názvem „*ČSSR-Premier drängt auf Reformen Gleiche Ziele, andere Wege wie 1968*“ (Československý premiér tlačí na reformy – stejné cíle, jiné cesty než v roce 1968).³² Štrougal v článku připomněl dlouhou společnou historii obou států a hovořil též o demokratických tradicích země. Rakouský novinář o československém předsedovi vlády napsal: „*S ohledem na situaci v ČSSR se Štrougal jeví jako střízlivý analytik, který neobyčejně otevřeně mluví o potížích hospodářských reforem a demokratizaci společnosti.*“ Ostatně, téma reformy a situace uvnitř vedení strany bylo ústředním bodem článku, ve kterém je uveden i tento citát: „*[v] vedení existují lidé, kteří jsou o reformách přesvědčeni a kteří je chtějí co nejrychleji provádět. Jiní lidé zase nejsou o potřebě reforem přesvědčeni. Konečně existuje i třetí skupina, která radí k přemýšlení a vyčkávání.*“ Štrougal k tomu dále měl dodat, že „*jsme dlouho přemýšleli a teď musíme přikročit k činu.*“ Zdůraznil také, že ekonomická přestavba musí jít spolu s přestavbou politickou. Vyjádřil se též k policejním zásahům proti mezinárodnímu mírovému semináři „Praž 88“ pořádané Chartou 77, který se konal ve dnech 17.–19. června 1988. Připustil, že se takových zákroků lze vyvarovat.

Článek v *Die Presse* nezůstal bez odezvy – reflektovalo ho nejen letní vydání *Lidových novin*,³³ ale také generální tajemník Miloš Jakeš, který otázku Štrougalova interview zařadil na devátý bod pořadu 76. schůze předsednictva dne 1. července 1988. Štrougal sice některá svá stanoviska otištěná v článku popřel s tím, že byla zkreslena,³⁴ ovšem i tak se jeho vystupování stalo terčem kritiky kolegů z vedení. Předsednictvo k tomuto bodu přijalo usnesení, aby českoslovenští představitelé při rozhovorech s redaktory zahraničních sdělovacích prostředků „*formulovali své odpovědi se zřetelem na možnost jejich zneužití*“.³⁵ Zároveň měla být při podobných příležitostech zabezpečena účast československých redaktorů, kteří by bezprostředně informovali čs. veřejnost.

Obdobné potíže měl také Štrougalův blízký spolupracovník z Úřadu předsednictva vlády ČSSR J. Sedlák, s nímž vedli pracovníci aparátu strany rozhovor ohledně jeho výroků před zahraničními novináři, jež prý nebyly v souladu s „*politickou linií KSČ*“. O obsahu rozhovoru jednalo PÚV na své schůzi dne 25. srpna 1988.³⁶

Milníky

Kontroverzi nevzbuzovala pouze vystoupení zastánců reforem. Skutečnost, že vedení KSČ, které po odchodu Lubomíra Štrougala zasedalo v pozměněné podobě, záleží na mediálním obrazu přestavby, svědčí již zmiňovaná diskuse při příležitosti rezignace Vasilu Bil'aka. Ačkoliv byla otázka odchodu z vysokých stranických funkcí nastolena s jeho vědomým, z dostupných pramenů nevyplývá, že by v tehdejší chvíli plánoval sám odejít. Jeden z argumentů pro Bil'akův odchod vyslovil Ladislav Adamec, podle něhož byl veřejností kladně hodnocen kádrový pohyb ve straně: „*Lidé vidí ve změnách záruku, že to myslíme*

³¹ *Lidové noviny*, č. 3, březen 1988, s. 12.

³² *Die Presse*, 22. 6. 1988 s. 1–2.

³³ *Lidové noviny*, č. 7–8, červenec – srpen 1988, s. 2.

³⁴ NA, KSČ-ÚV, 02/1 – předsednictvo (1986–1989), arch. j. P 76/88, b. 0.

³⁵ Tamtéž, b. 9, příloha I.

³⁶ NA, KSČ-ÚV, 02/1 – předsednictvo (1986–1989), arch. j. P 81/88, k informaci 7.

s přestavbou vážně.“³⁷ V kontextu našeho tématu bych se zde rád zmínil o skutečnosti, která v Biřakově odchodu také hrála podstatnou roli. Jednalo se o jeho memoáry (tehdy pracovně nazvané „Milníky“), které byly na jaře 1988 připraveny k publikaci. Podle Zdeňka Hořeního sekretariát ÚV KSČ (jehož byl v té době Biřak členem) souhlasil s vydáním této knihy, přičemž tři kapitoly byly otištěny v bratislavské *Pravdě*. Stejně kapitoly měly vyjít v *Rudém právu*, ovšem šéfredaktor publikaci nepovolil.³⁸ Zdeněk Hoření dokonce uvádí, že informoval o svém rozhodnutí Jakeše, který si nechal vypracovat recenzní posudky, jež všechny dopadly negativně.³⁹ Ostatně, části Milníků, které vyšly v *Pravdě*, se dostaly do povědomí stranického aktivu v českých zemích, který byl značně pobouřen zjevným protičeským obsahem.

Milníky po roce 1991 vyšly knižně.⁴⁰ Je zřejmé, že mnoho lidí, kteří tehdy stáli v čele strany (a v čele přestavby) nemohli akceptovat způsob, jakým je Biřak ve svém textu zobrazil. Tento příklad nám tedy zase z jiného úhlu pohledu ukazuje na fakt, že obsah tisku (a reakce na něj) do určité míry určovaly agendu.

Vasil Biřak požádal na 12. zasedání ÚV KSČ konaném ve dnech 15. a 16. prosince 1988 o uvolnění z funkce tajemníka ÚV KSČ a člena předsednictva. Diskuse na plénu se vyvíjela netradičně v bouřlivém duchu, zejména po vystoupení odstupujícího ministra zahraničí ČSSR, B. Chňouпка, který kritizoval články Evy Fojtíkové (manželky Jana Fojtíka), jejíž práce byly proslulé silným odporem k přestavbě. Chňoupek poukazoval na článek, „*ktorý okrem známych tapetovacích pamfletov si získal smutné privilegium zatiaľ najhrubšieho útoku v masových médiách socialistických krajín proti sovietskej prestavbe*“.⁴¹ Problém je, že taková kritika a konfrontace na plénu přišla pozdě. V době 12. zasedání ÚV KSČ bylo personální obsazení vedení konsolidováno, další změny měly nastat až na mimořádném sjezdu KSČ, který byl plánován na květen 1990.

Všimnout si však můžeme též sporů o prostor ve stranickém tisku, které probíhaly mezi jednotlivými aktéry. Jako příklad uveďme konflikt mezi Ladislavem Adamcem a Miroslavem Štěpánem, jenž sám Štěpán popisuje v rozhovoru, který s ním vedl Miroslav Vaněk.⁴² Jednotliví aktéři si tehdy začali dobře uvědomovat, jak důležitý je prostor v masových médiích pro potenciální budoucí mocenský střet.

Závěr

Předkládaný článek nebyl zamýšlen jako vyčerpávající přehled událostí a analýza problému v daném období. Spíše jsem se snažil poukázat, „kde“ a jakým způsobem mohou badatelé napříště hledat empirický materiál pro testování svých hypotéz. Chňoupkovo vystoupení tedy ponechávám jako poslední ukázkou toho, že obsah sdělovacích prostředků v tehdejší demokracii v Československu byl vedoucími představiteli strany a státu mnohdy vnímán jako problematický, což mělo jistý vliv na nastolování agendy a na rozhodovací proces. Ukázali jsme, že popisovaný konfliktní prostor byl reflektován jak odpůrci, tak zastánci reformy.

Pokud jde o samotný stranický tisk, musíme zdůraznit, že *Rudé právo* mělo v popisované době ve všední den náklad jeden milion výtisků, v sobotu dokonce milion a půl.⁴³ Stranický tisk (ačkoliv to nebylo záměrem) sehrál značnou úlohu v popularizaci procesu přestavby. Samotná reforma sdělovacích prostředků, o níž se ve straně v roce 1987 dis-

³⁷ NA, KSČ-ÚV, 02/1 – předsednictvo (1986–1989), arch. j. P 97/88, b. 0.

³⁸ Rozhovor Františka Koudelky se Zdeňkem Hořením, osobní archiv F. Koudelky.

³⁹ Tamtéž.

⁴⁰ Dvoudílné paměti vydala v Praze Agentura Cesty v roce 1991.

⁴¹ NA, KSČ-ÚV, zasedání pléna, zápis ze zasedání 15.–16.12.1988, s. 84.

⁴² VANĚK, Miroslav – URBÁŠEK, Pavel: *Vítězové? Poráženi? Životopisná interview – Politické elity v období tzv. normalizace. 2. díl*. Praha, Prostor 2005, s. 646–647.

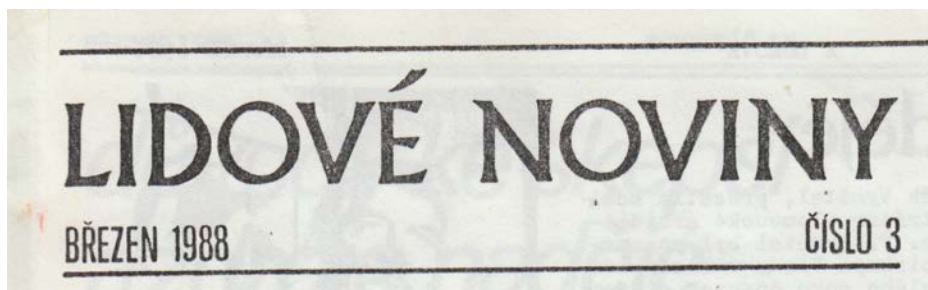
⁴³ NA, KSČ-ÚV, 02/4 – sekretariát (1986–1989), arch. j. S 37/87, b. 1, příloha III, s. 6.

kutovalo, sice připouštěla zvýšení kritičnosti na stránkách novin, publikování většího počtu dopisů čtenářů, častější publikování stranických dokumentů, ovšem tyto úvahy se nikterak nedotýkaly teze, že otevřenost v informování veřejnosti musí důsledně vycházet z principů politiky strany a rozvíjet se pod jejím vedením a kontrolou.⁴⁴

Co může vyplývat z této krátké studie? Domnívám se, že se snad podařilo zproblematizovat význam jedné z definujících charakteristik teorií totalitarismu (kontrola prostředků masové komunikace), které jsou mezi sociálními vědci stále přitažlivé a které i v českém prostředí zažívají svoji renesanci. Poznatky zde uvedené nemění pohled na podobu režimu jako spíše na způsob, jak ho zkoumat. Dále můžeme poukázat na skutečnost, že jsme i v rámci takto úzce definovaného tématu článku schopni empiricky poukázat na konflikt, který se uvnitř komunistického vedení vyskytoval a jenž můžeme právem považovat za relevantní a doposud opomíjenou oblast zájmu studia. Prostřednictvím dostupných pramenů jsme schopni dokumentovat, že proces přestavby představoval uvnitř vedení strany podstatnou štěpící linii, která sice mohla existovat již dříve, nyní se ukázala v celé své zřetelnosti. Teze o konfliktu jako imanentním rysu uvnitř vládnoucí strany se navíc posiluje tím více, že jsme tento jev (jakkoliv omezený jen na velmi úzký prostor) dokumentovali na „výstupech“ – tedy tam, kde se teorie totalitarismu pokoušejí o zcela jiná či opačná vysvětlení.

Martin Štefek

⁴⁴ Volně podle: NA, KSČ-ÚV, 02/4 – sekretariát (1986-1989), arch. j. S 37/87, b. 1, příloha III, s. 3.



Výtah z rozhovoru předsedy vlády ČSSR Lubomíra Štrougala pro západoněmecký deník *Frankfurter Rundschau* publikovaný v samizdatových *Lidových novinách*, č. 3, březen 1988, s. 12 (*Libri prohibiti*).

ČSSR-Premier drängt auf Annäherung zu Österreich

Von unserem nach Prag entsandten Redaktionsmitglied
BURKHARD BISCHOF

PRAG. ČSSR-Ministerpräsident Lubomir Štrougal will die Annäherung an Österreich vorantreiben: Das ist der Hauptakzent eines Gesprächs mit österreichischen Journalisten. Štrougal will in den Beziehungen Wien-Prag die positiven Aspekte in den Vordergrund rücken: „Wir haben eine gemeinsame Geschichte, wir kennen einander gut, wir sind Nachbarn, und die Menschen beider Länder sollten einander verstehen. Wenn das nicht der Fall ist, muß man fragen, wer politisch dafür verantwortlich ist.“ Er werde mit Bundeskanzler Vranitzky bei dem am Sonntag beginnenden Besuch das offene Gespräch darüber fortsetzen.

Denn: „Daß Österreich und Ungarn so gut miteinander auskommen, freut mich, gleichzeitig tut es mir aber auch leid. Wenn es nämlich eine Chance für gute Beziehungen zu Österreich gibt, dann hat diese Chance die ČSSR.“

Fortsetzung auf Seite 2

ČSSR-Premier drängt auf Reformen Gleiche Ziele, andere Wege wie 1968

Fortsetzung von Seite 1

In Hinblick auf die Situation in der ČSSR gab sich der tschechoslowakische Ministerpräsident als nüchterner Analytiker, der die Schwierigkeiten und Widerstände bei der Umgestaltung der Wirtschaft und der Demokratisierung der Gesellschaft ungewöhnlich offenerzig beim Namen nannte. „Unter allen sozialistischen Ländern hat die Tschechoslowakei die größten Chancen, die angestrebten Reformen erfolgreich zu realisieren“, erklärte er: „Wir haben ja demokratische Traditionen in unserem Blut, und jetzt gilt es, diesen Traditionen zu einer Renaissance zu verhelfen.“

Die Machtverhältnisse in der Prager Führung beschrieb Štrougal so: „Es gibt Leute in der Führung, die von Reformen überzeugt sind und diese so rasch wie möglich durchführen wollen. Andere Leute wiederum sind von den notwendigen Reformen nicht überzeugt. Es gibt schließlich eine dritte Gruppe, die Reformen ebenfalls für nötig hält, die aber zum Nachdenken und Abwarten rät, um ja keine Fehler zu machen.“

Dieses vorsichtige Herangehen habe angesichts dessen, was die ČSSR alles erlebt hat, seine Logik. „Meine Philosophie aber ist, daß wir lange genug über Änderungen nachgedacht haben und jetzt endlich zu Taten schreiten müssen.“

Der Unterschied zum Reformprozeß von 1968 seien 20 Jahre. Jetzt hätten sich die internationalen Bedingungen geändert, und die Erkenntnisse in Prag seien tiefer.

Mehrfach betonte der ČSSR-Ministerpräsident, daß die ökonomische Umgestaltung, die im wesentlichen einen Übergang zu Marktmechanismen bei gewissen staatlichen Regulativen bedeute, von politischen Reformen begleitet sein müsse. Štrougal: „Das ist unsere Schicksalsfrage, und wir müssen sie bewältigen.“ Dabei rechnet er auch mit sozialen Konflikten im Zuge der Umgestaltung und gesteht in diesem Zusammenhang ein: „Darauf sind wir noch nicht vorbereitet.“

Die Frage der angestrebten Demokratisierung und geistigen Renaissance werde in der Prager Führung gründlich und leidenschaftlich diskutiert. Es gehe darum, optimale Bedingungen zu schaffen, damit sich die pluralistischen Interessen der Gesellschaft ausdrücken könnten.

Zur Zerschlagung eines Menschenrechtsseminars der Charta 77 durch die Behörden am vergangenen Wochenende erklärte Štrougal: „Wir müssen unbedingt darüber nachdenken, wie man solchen Ereignissen vorbeugen kann. Ist es wirklich notwendig, daß sich solche Dinge wiederholen? Brauchen wir es wirklich,

daß wir deswegen ins Kreuzverhör der Kritik der westlichen Presse geraten? Ich zweifle daran.“ Dabei sei unbestritten, daß nach den existierenden Gesetzen vorgegangen worden sei. „Aber bei der Wahrung eines jeden Gesetzes kann man unterschiedlich vorgehen.“ In einem anderen Zusammenhang fiel auch der Satz: „Die Polizei mischt sich manchmal so in Dinge ein, daß das der Politik nicht behilflich ist.“

Im Verhältnis zwischen Staat und Kirche in der ČSSR sieht Štrougal gewisse Spannungen, gleichzeitig aber auch das Bemühen, den gemeinsamen Dialog mit der tschechoslowakischen Kirchenführung sowie mit dem Vatikan weiterzukommen. Derzeit herrsche aber nach wie vor eine Art „Atmosphäre der Feindseligkeiten und der Vorurteile“ auf beiden Seiten: „Auch wir haben Fehler gemacht, und einige von uns nehmen rigide Standpunkte ein. Aber es gibt derzeit die Chance, zu Lösungen zu kommen. Dazu bedarf es jedoch großer Geduld.“ Die politische Führung sei auch bereit, über die von der katholischen Kirche gewünschte Trennung vom Staat zu diskutieren. Aber der Dialog sei nur auf der Ebene Kirche-Staat möglich; eine Diskussion über die politische Ordnung und über Prinzipien des Systems komme nicht in Frage.

LIDOVÉ NOVINY

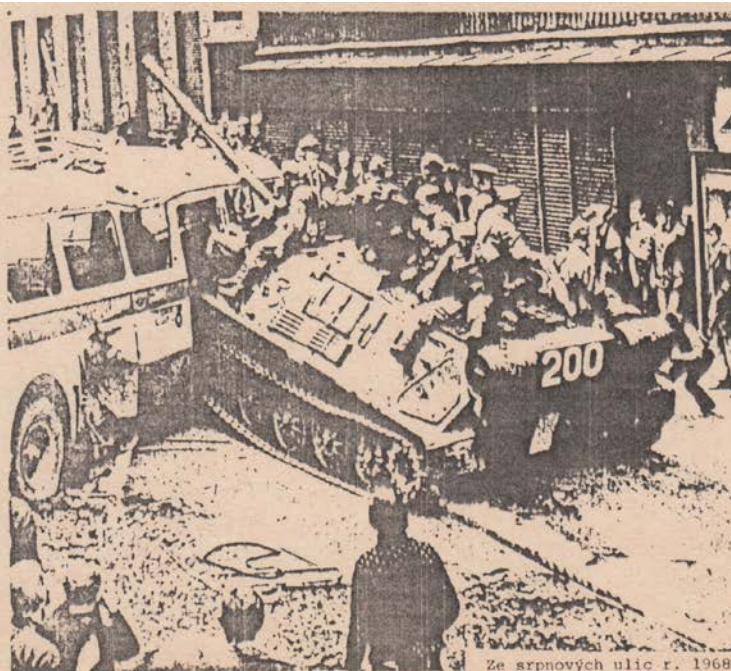
ČERVENEC - SRPEN 1988

ČÍSLO 7-8

Z rakouského tisku

K policejnímu zásahu proti účastníkům mezinárodního semináře o míru a lidských právech předseda vlády Štrougal pondělí řekl: "Musíme se bezpodmínečně zamyslet nad tím, jak by se dalo takovým příhodám preventivně předcházet. Je nutné, aby se takové věci stále opakovaly? Potřebujeme opravdu, abychom se kvůli takovým věcem dostávali do křížové palby západních sdělovacích prostředků? Já o tom pochybuji. Je přitom bez diskuse, že o minulém víkendu se postupovalo podle platných zákonů. Ale při výkladu každého zákona se nabízí několik alternativ."

V této souvislosti pak L. Štrougal doslova řekl: "Policie se občas vměšuje do věcí takovým způsobem, že to politice neprospívá." To ovšem prohlásil před novináři z Rakouska, čímž se zdejší oficiální sdělovací prostředky nepochlubily. Ono také není čím se chlubit. Nebo snad ministerstvo vnitra už do vlády nepatří?



Ze srpnových ulic r. 1968.

Článek v rakouském deníku *Die Presse* vycházející z rozhovoru redaktora tohoto deníku s Lubomírem Štrougačem věnovaném vnitropolitické situaci v Československu a připravovaným reformám. *Die Presse*, 22. 6. 1988 s. 1–2. Rozhovor byl reflektován v samizdatových *Lidových novinách*, které publikovaly Štrougalovo vyjádření k policejnímu zásahu proti účastníkům mezinárodního semináře o lidských právech. *Lidové noviny*, č. 7–8, červenec – srpen 1988, s. 2 (*Libri prohibiti*).

KAPITOLY Z PŘIPRAVOVÁNÍ KNIHY VZPOMÍNEK

Milníky mého života (1)



VASIL BIČÁK

Původně jsme chtěli dnešní ukádku převzít z bratislavské PRAVDY, která začátkem března otiskla dvě kapitoly z pamětí Vasilu Bičáka, když třetí pokračování už vyjít nemělo. Mezitím se nám podařilo získat obrazy z českého vydání v Rudém právu, kde mály tyto vzpomínky vycházet od 5. března tr., ale z nám neznámých důvodů k tomu nedošlo. Pozornějším je znění jednoho odstavce, který byl ve slovenském vydání poněkud "upraven".

"Lednové zasedání se skutečně ne jako obvykle ve Španělském sále Pražského hradu, ale v Míčovně. Je to malá budova v areálu Hradu, úplně izolovaná, takže i v průběhu byl zne-možněn vnější vliv. Tam se mělo rozhodnout, co bude dále s funkcí prvního tajemníka ústředního výboru naší strany.

Na prosincovém zasedání ústředního výboru se vytvořila tzv. konzultační skupina. Měl jsem proti tomu námítky, ale neuspěl jsem. Svým způsobem tím byla vyslovena nedůvěra předsednictvu ústředního výboru, protože každé rozhodnutí, které mělo předsednictvo přijmout, muselo být konzultované a schválené touto skupinou. Každá krajská organizace strany v ní měla své zastoupení.

2. ledna 1968 jsme odletěli do Prahy. Od 15 hodin do 1 hodiny po půlnoci byla společná schůze předsednictva a konzultační skupiny. Předsedal Novotný. Vstupoval tvrdě, útočně, vyhrožoval, že svolá mimořádný sjezd. K žádné dohodě nedošlo.

Za takovéto situace 3. ledna diskuse na zasedání ÚV KSČ pokračovala. Jako první vystoupil Novotný. Hodně sliboval, byl kritický i sebekritický. Byl to ale už jen pláč nad rozlitym mlékem. Je však potřeba přiznat, že kdyby byl jeho projev uveřejněn, nadělal by bezesporu mnoho starostí, protože dost členů i nečlenů strany by dezorientoval. Uvažovalo se i o tom, aby otázka rezignace prvního tajemníka ÚV KSČ byla posuzována na výročních členských schůzích, okresních a krajských konferencích a aby byl svolán mimořádný sjezd. V diskusi vystupovali, jak jsme je nazývali, "sirotci". To byli ti, co se snažili odvrátit Novotného rezignaci. Ráno i večer bylo společně zasedání předsednictva i konzultační skupiny. První, přesněji čtvrtý den obnovené diskuse nic

nevyřešil. Ze 3. na 4. ledna předsednictvo strany i konzultační skupina zasedala téměř celou noc. 4. ledna předsednictvo s konzultační skupinou oznámily, že bylo dosaženo dohody: má dojít k rozdělení funkcí prvního tajemníka a prezidenta a rozhodnout se má o tom na tomto zasedání ústředního výboru. Zdálo se, že už je vše jasné. Odpoledne ale vystoupil náčelník generálního štábu generál O. Rytíř, který byl kandidátem ÚV KSČ a neměl hlasovací právo, a opět začal tvrdě obhajovat Novotného. Proti mně ostře vystoupil generál J. Hečko. Byl také kandidátem ÚV KSČ. Na obhajobu Novotného vystoupil ministr vnitra J. Kudrna. U některých členů začaly vznikat pochybnosti, úvahy, zda by nebylo lépe ustoupit nebo přehodnotit vlastní postoje, poněvadž se zdálo, že ozbrojené složky se postavily na obranu Novotného. Helena Lefterová, Jozef Němec, Bedřich Kozelka se snažili ze všech sil pomoci Novotnému. Věřím, že měli čestné úmysly a že to dělali ze strachu o stranu, protože ty, co se přičiňovali o změnu prvního tajemníka, podporovali i tací, jako byli Smrkovský, Kriegel, Šik, Hrdinová, Jiří Hájek a jim podobní. Náš postup považovali za protistranický. Hlavní zbraně byly však již použité a bylo jasné, že ani tímto novým útokem se Novotný neudrží. Zbytečné byl promarněn další den.

V průběhu noci se objevilo na funkci prvního tajemníka plno kandidátů. Kdo to asi bude? Kandidátů bylo alespoň deset. Večer byla opět společná schůze ústředního výboru a konzultační skupiny. Konzultační skupina navrhla za prvního tajemníka ÚV KSČ O. Černíka a A. Dubčeka. Novotný navrhl J. Lenártu a B. Laštovičku. Kdo si v pozadí rozšiřoval o Černíkovi hrůzostrašné historky, jako že bude tvrdý, krutý, že je málo charakterní, že to

zřejmě, že Novotný kandidátů bylo alespoň deset. Večer byla opět společná schůze ústředního výboru a konzultační skupiny. Konzultační skupina navrhla za prvního tajemníka ÚV KSČ O. Černíka a A. Dubčeka. Novotný navrhl J. Lenártu a B. Laštovičku. Kdo si v pozadí rozšiřoval o Černíkovi hrůzostrašné historky, jako že bude tvrdý, krutý, že je málo charakterní, že to zřejmě, že Novotný kandidátů bylo alespoň deset. Večer byla opět společná schůze ústředního výboru a konzultační skupiny.

ze své strany novým předsedou za nového heur-
li. Zbytek se přeměnil v drahé.

Počas noci se oběhlo na kůrku prvního tajemníka pro kandidáty. Kdo to asi bude? Kandidátů bylo alespoň deset. Večer byla opět společná schůze ústředního výboru a konzultační skupiny.

Konzultační skupina navrhla za prvního tajemníka ÚV KSČ O. Černíka a A. Dubčeka. Novotný navrhl J. Lenártu a B. Laštovičku. Kdo si v pozadí rozšiřoval o Černíkovi hrůzostrašné historky, jako že bude tvrdý, krutý, že je málo charakterní, že to zřejmě, že Novotný kandidátů bylo alespoň deset. Večer byla opět společná schůze ústředního výboru a konzultační skupiny.

Návrh Novotného se chystal tak, že se takové, aby se odmítl Lenárt, Laštovička, Černík i Dubček a že nakonec ho vše bude prosit, aby zůstal a vystál aspoň do rána.

bude horší než za Novotného a hlavně, že je Žid. Kdo to mohl prověřit? Ale bylo vneseno dostatek pochybností. Návrh na soudruha Laštovičku nebral nikdo vážně.

Návrh Novotného byl chápán tak, že pouze taktizuje, aby byl odmítnut Lenárt i Laštovička, Černík i Dubček, a že nakonec ho budeme ještě prosit, aby zůstal a vydržel aspoň do sjezdu. Stanovy strany tehdy nedovolovaly kooptovat do ústředního výboru, a tak mimo členů ústředního výboru nebylo možno o nikom uvažovat. Zbývalo jen jedno - zvolit někoho z těch čtyř navržených. Čekat na mimořádný sjezd by znamenalo, že všichni, kteří vystoupili proti Novotnému, by se do budoucího ústředního výboru nedostali.

5. ledna vystoupilo v diskusi ještě 50 členů a kandidátů ústředního výboru. Konečně po polední přestávce vystoupil z pověření předsednictva a konzultační skupiny Novotný a oznámil, že předkládá návrh zvolit prvním tajemníkem ÚV KSČ A. Dubčeka. D. Kolder vystoupil s návrhem skončit diskusi. Přistoupilo se k hlasování. Proti návrhu, aby diskuse byla ukončena, byl jen jeden hlas. Pro rozdělení funkcí hlasovalo 100 procent členů ústředního výboru - dohromady 110. Diskutovali 103 členové a kandidáti, 51 členů a kandidátů vystoupilo s krátkým stanoviskem a své připravované vystoupení odevzdali písemně. Soudruh Dolanský prohlásil, že to byla nejdemokratičtější rozprava od V. sjezdu KSČ. Proti návrhu uvolnit soudruha A. Novotného z funkce prvního tajemníka ÚV KSČ vystoupil pouze soudruh Kozelka, s tím, že je pro rozdělení, ale aby byl uvolněn z funkce prezidenta a zůstal ve funkci prvního tajemníka.

Při hlasování o návrhu na zvolení Dubčeka prvním tajemníkem ÚV KSČ hlasovalo 100 procent přítomných členů. Dubček po zvolení v krátkém proslovu poděkoval za důvěru, plakal i sliboval. Nikdo nemohl pochopit, proč si vzpomněl, že jeho strýc byl Čech. Nakonec se s Novotným objal, políbil se a byla velká jednota. Kvůli této jednotě jsme volili Dubčeka, i když to byla jednota falešná.

[KAPITOLY Z PŘIPRAVOVANE KNIHY VZPOMINEK]

Milníky mého života

(3)



VASIL BILAK

Predsedníctvo strany začalo rokovať v utorok 20. augusta 1968 o 14.00 hodine. Celé predpoludnie prebiehali intenzívne rozhovory vo všetkých skupinách. Po Prahe kolovalo mnoho pravdivých i nepravdivých informácií, zveličených a do krajnosti zdramatizovaných tzv. zaručených správ. Spravodajca ČTK v Budapešti získal od svojho maďarského kolegu informáciu, že 21. augusta 1968 maďarské jednotky prekročia československé hranice. Československý korešpondent informáciu odovzdal vtedajšiemu československému veľvyslancovi Púčíkovi. Ten okamžite informoval Černíka a Dubčeka. Dubček dobre vedel, čo sa pripravuje, ale ani to ho nepoučilo a nevedelo k nejakému pozitívnemu kroku.

Kontrarevolučné sily si už nechceli nechať ujsť príležitosť. Prestali sa spoliehať dokonca na ohlásenú návštevu generálneho tajomníka OSN U-Thanta, ktorý mal Prahu navštíviť 23. augusta 1968. Druhé centrum sa spoliehalo iba na to, že oznámenie tejto návštevy odradí spojencov od zásahu v týchto dňoch. Nie je nezaujímavé, že minister zahraničných vecí J. Hájek odletel na dovolenku do Juhoslávie! So súdruhom Kolderom, Švestkom, Rigom sme sa dohodli, že musíme v predsedníctve ústredného výboru práve pri druhom bode - Súčasná politická situácia v ČSSR a podmienky činnosti KSČ a návrh ďalšieho postupu - vyvolať zásadnú diskusiu a vynútiť si prijatie rozhodných opatrení, vyplývajúcich zo záverov rokovaní v Čiernej nad Tisou a Bratislave. Hovoril som tiež s Barbířkom a Pillerom. Oba sľúbili úplnú podporu. Z 11 členov predsedníctva 6 členov chcelo situáciu riešiť. Bola veľká škoda, že súdruh Lenárt ochorel a na zasadnutí predsedníctva sa nezúčastnil. Nebol síce členom predsedníctva, ale jeho slovo by bolo závažilo. O Dubčekovi a Černíkovi som si myslel, že sa sotva stotožnia s Kriegelom, Smrkovským a že nakoniec sa pridajú k väčšine. Na Špačkovi nám veľmi nezáležalo. Čísař, Mlynář, Slávik, Sádovský nemali hlasovacie právo. Súdruh Indra bol jednoznačne na strane zdravých síl. Boli sme rozhodnutí rokovať čo aj celú noc, ale vynútiť si prijatie záväzných uznesení. Dubček sa tomu chcel stoť čo stoť vyhnúť. Po schválení referátu na mimoriadny XIV. zjazd KSČ a návrhu rezolúcie odporučil skončiť rokovanie a pokračovať 21.8. ráno. Dohodnutá väčšina návrh neprijala a tak sa rokovalo o súčasnej situácii v ČSSR. Diskusia bola ostrá, veľmi konkrétna. Na faktoch sa dokazovalo, že ak sa okamžite mocensky nezasiahne proti kontrarevolučným silám, nebude možné uskutočniť ani zjazd strany. Počas rokovania prichádzalo od pracovníkov aparátu ústredného výboru, ale aj z iných zdrojov množstvo informácií. Prichádzali aj informácie, že sú potvrdené správy o možnosti príchodu spojeneckých vojsk. Černík každú chvíľu vychádzal von zo zasadačky predsedníctva, vracal sa bledý, nervózny a tajomným šepotom odovzdával informácie Dubčekovi. Asi o 22.00 hodine po ďalšom telefonáte Černík oznámil, že správy o sústreďovaní spojeneckých vojsk na československých hraniciach sú potvrdené.

Udalosti dostávali rýchly spád. Kriegel, Smrkovský, Mlynář žiadali prerušiť rokovanie. My sme poukazovali na nelogickosť takéhoto kroku. Naopak, ak je pravda, že spojenci sa pripravujú na poskytnutie internacionálnej pomoci, potom je nevyhnutné, aby Predsedníctvo ÚV KSČ zasadlo bez prerušenia a prijalo príslušné uznesenie. Nevieť, či sa raz niekomu podarí vykresliť atmosféru, ktorá panovala na tomto zasadnutí predsedníctva ústredného výboru. Boli sme v jednej miestnosti, ale akoby každý inde. Každému z nás sa vynárali iné obrazy najbližších hodín. Každý z nás si nepochybne predstavoval niečo iné. Najstrašnejšie bolo to, že väčšina členov predsedníctva

sa tvárila, akoby sa udalosti týkali niekoho iného, a nie Československa.

Približne o 22.30 hodine ozval sa nad Prahou silný hukot ťažkých lietadiel. Bolo jasné, že to je letecký výsadek. Ktorýsi z členov predsedníctva otvoril okno a opýtal sa nás, či je nejaké letecké cvičenie. Dubček povedal, že nevie a viac na to nereagoval. Černík sa opäť vzdialil a po návrate oznámil, že ktosi dal pokyn osvetliť pristávacie plochy na Ruzynskom letisku. Pristávajú na ňom ťažké dopravné lietadlá. Dubček akoby nezaujímalo, aké lietadlá a prečo. Predsedníctvo rokovalo ďalej o politickej situácii v Československu. Dialo sa čosi neskrutčné. Bolo potrebné okamžite reagovať na novú situáciu. Pod vedením Dubčeka sa však rokovalo, akoby sa nič nebolo stalo. Dubček ešte stále tajil, že dostal 17. augusta od Politického byra Komunistickej strany Sovietskeho zväzu list a predsedníctvo o jeho obsahu neinformoval.

Kolderovi a mne ktosi podstrčil na stôl listok, na ktorom bolo napísané: "Vstup spojeneckých vojsk sa odkladá." Bolo to nelogické, nepochopiteľné. Na jednej strane potvrdené správy, že vojenský výsadek pristál v Ruzyni a na druhej, že vstup sa odkladá. Čo sa vlastne stalo? Vynáralo sa množstvo otázok. Myslí si niekto, že postačí to, čo je na letisku? Alebo pod tlakom nám neznámych udalostí nechá Československo napospas reakčným silám? Potvrdí sa to, v čo tak húževnato veril Dubček a čo hlásal Kriegel, že to bude len strašenie, a že potom sa vojská stiahnu hneď späť? Hlavou sa mi preháňali stovky pochybností, nejasností a nebolo času sa s niekým poradiť, overiť si fakty. Asi o pol dvanástej prišla ďalšia správa, že cez tie a tie hraničné prechody prekráčili spojenecké vojská československé hranice. Týchto prechodov bolo oznámených veľa. Do pamäti sa mi vryli dva - Cínovec a Vyšné Nemecké. To už nebol žart. Vedel som už, že to, čo je na listku, neplatí.

Pravicové živly v predsedníctve ústredného výboru prepadli panike. Vyzvali Černíka, aby okamžite zavolať do predsedníctva ústredného výboru ministra národnej obrany Martina Džúra. Černík išiel telefonovať. Asi o 10 minút sa vrátil a povedal, že minister národnej obrany oznamuje, že telefonovať a podávať správy môže, ale vzdialil sa z generálneho štábu nemôže. Urobil dobre, že neprišiel do predsedníctva. Hrozilo nebezpečenstvo, že pod tlakom pravicových síl by bol nútený vydať nebezpečný rozkaz. Ktosi navrhol, aby sme zavolali prezidentovi republiky a zistili, čo vie on o vzniknutej situácii. Z Hradu prišiel odkaz, že prezident republiky si ľahol a spí. Dubček žiadal, aby ho zobudili a aby prišiel do budovy ÚV KSČ, že zasadať predsedníctvo strany a on žiada, aby bol prezident prítomný.

Asi o pol jednej po polnoci prišiel Ludvík Svoboda do predsedníctva. Nikdy nezabudnem, ako sa tváril, keď sa objavil vo dverách zasadačky. Otvoril dvere, jeho milá, sympatická tvár žiarila úsmevom a spokojnosťou a povedal: "Tak už sú tu." Chvíľu trvalo, kým sa zorientoval, kým zistil, ako sa tvária jednotliví členovia predsedníctva. Kriegel, Smrkovský, ale i Dubček a Černík boli z jeho slov i správania šokovaní. Dubček vyzval prezidenta, aby sa posadil a spolu s Kriegelom a Smrkovským vykřikol: "Ty si ich pozval, ty si o tom vedel!" Prezident stratil úsmev i istotu a prekvapene i zarazene povedal: "Nie, nie." Priznal, že bol u neho sovietsky veľvyslanec Stepan Vasilievič Červonenko a informoval ho o situácii. Ďalej prezident povedal, že videl, ako sa situácia od rokovaní v Čiernej nad Tisou a v Bratislave nenapravovala, ba zhoršovala a tak považoval za prirodzené, že členovia predsedníctva ústredného výboru, vlády a Národného zhromaždenia - ako je informovaný - požiadali spojencov o pomoc.

Po tomto stanovisku prestalo predsedníctvo ústredného výboru ako najvyšší politický orgán existovať. Dubček začal plakať, rozhaľoval si košeľu, kričal - čo mi to urobili, bože, čo mi to urobili - a vyhlásil, že od tejto minúty sa vzdáva funkcie prvého tajomníka ÚV KSČ.

Spomenul som si, ako sa nedávno v hoteli Praha vyhrážal, že ak by sa to stalo, ak by prišli spojenecké vojská, potom vraj spácha samovraždu. Stále som sledoval pohyb jeho rúk. Sedel od neho asi na dva metre a bol som odhodlaný urobiť všetko, aby som zabránil nejakému nerozmyslenému činu, ktorý

by z neho nakoniec urobil martýra. Dubček však sedel nepríčetne, pozeral sa do neznáma a na diskusiu vôbec nereagoval. Koniec koncov ani nemohol, lebo každý si hovoril niečo po svojom. Černík bol bledý ako stena a počúval, čo sa hovorí. Pre Kriegela nadišla jeho chvíľa. Počas rokovania spravidla nesedel, ale stál, opretý o stôl. Aj teraz sa postavil a začal zo svojho vnútra vylievaf všetku špinu, zlosť, nenávisť, ktorá bola v ňom po roky utajená.

Nikdy som nebol rasista, nacionalista. Hodnotil som ľudí podľa práce, skutkov, vernosti ideám pokroku, vernosti komunistickej strane, socializmu, spolenectvu so Sovietskym zväzom. V každom národe sú ľudia dobrí i zlí, hrdinovia i zbabelci. Tých lepších, čestnejších je v každom národe veľa väčšina. Nehodnotil som inak ani Židov. Mal som v živote a dodnes mám dobrých priateľov medzi Židmi. Sú to čestní, pracovití členovia našej strany, vlastníci Československej socialistickej republiky. Inf sú sionisti. Sú to najzúrivejší nepriatelia pokroku, obhajcovia imperializmu, rasizmu, nepriatelia nielen Sovietskeho zväzu, ale i židovského ľudu. Kriegel k nim patril telom i dušou. On syn staviteľa odkiaľsi zo západnej Ukrajiny začal hystericky obhajovať naše dejiny, československú kultúru. Spomínal akýchsi tatarských chánov, ktorí vraj prišli tejto noci zničiť "našu kultúru, dedičstvo otcov".

Toľko nenávisť môže zo seba vychlíť iba človek, ktorého duša nepozná nič iba nenávisť. Správal sa ako besná šelma, na ktorú spadne klieťka. Bol presvedčený, že už nemá kam utiecť a že sa s ním bude zaobchádzať tak, ako by bol on zaobchádzal s nami, keby boli nepriatelia socializmu dokončili svoj zločinný zámer. Bol presvedčený, že je to jeho koniec a tak hral hrdinskú rolu. Kriegela drzosť a hrubosť posmelila Mlynáča. Aj on vyprázdňoval svoje vnútro naplnené špinou a nenávisťou.

To, že Kriegel, Smrkovský, Mlynáč a ďalší čakali vstup vojsk, dokázali aj tým, že Mlynáč predložil pripravený návrh odsúdenia vstupu vojsk. Na chodbách budovy ústredného výboru sa sústreďila celá skupina najreaktnejších pracovníkov rozhlasu, televízie a tlače. Aj to slúžilo ako nátlak na Predsedníctvo ÚV Komunistickej strany Československa.

Súdruhovia Kolder, Jakeš, Indra, Rigo, Švestka a ja sme sa usilovali zabrániť schváleniu vyhlásenia, ktoré Mlynáč predložil. Treba priznať, že nás týmto krokom skutočne zaskočil. Bolo jasné, že prijatím takého vyhlásenia si strana nielen spáli všetky mosty k budúcej novej dohode so spojencami, ale - čo bolo najtragickjšie - Predsedníctvo ÚV KSČ by sa týmto vyhlásením postavilo do čela československej kontrarevolúcie.

Potrebovali sme získať čas. Žiadali sme prestávku na preštudovanie návrhu. Návrh vyhlásenia bol taký nehorázny, zlý, nepriateľský, taký hrubý a vulgárny, že nebolo potrebné na ňom nič študovať. Iba ho celý roztrhať, zamietnuť a autora podobného návrhu v tú istú minútu vylúčiť zo strany a dať ho pod zámku. No na to sme neboli pripravení a potrebovali sme získať čas.

Bolo mi jasné, že Kriegel, Smrkovský a Mlynáč sa nezmenia, ale čo ak emócie opadnú a Dubček, Černík a vari aj Špaček začnú uvažovať v podmienkach politickej reality? Nijaký vedúci politik, tým menej politik revolučnej strany a socialistického štátu sa nesmie v krízovej situácii správať ako odmietnutá žena. V takej situácii musí prevládnuť rozum, trpezlivo uvažovanie, musí sa okamžite zhodnotiť skutočnosť, nemyslieť iba nato, čo sa stalo a prečo sa to stalo, ale predovšetkým hľadať východisko zo vzniknutej situácie. Keď horí dom, nelamentuje sa, nediskutuje sa, ako vznikol požiar, kto ho asi založil. Musí sa hasiť a zachraňovať, čo sa zachrániť dá. Kriegel, Smrkovský a Mlynáč dom podpálili, oni boli podpaľiaci a tak sa aj správali. Nemali v úmysle hasiť. Naopak, ich záujmom bolo ďalej prilievaf do ohňa olej. Žiaľ, Dubček stratil nervy a ako zbabelý a neschopný kapitán prvý opúšťal loď. Vzdal sa funkcie a myslil si, že tým rieši situáciu. Priznám sa, bol som presvedčený, že medzitým ako budeme "študovať" a diskutovať o obsahu vyhlásenia, obsadí jednotka, ktorá pristála na Ruzynskom letisku, rozhlas, televíziu, a

časť jednotky sa objaví pred budovou ústredného výboru.

Mal som viac naivnú, ako logickú predstavu, ale podvedome som veril, že do zasadačky predsedníctva zrazu vkročí major alebo plukovník Sovietskej armády. Zasalutuje a vzrušeným hlasom oznámi, že na základe žiadosti a záväzku z rokovania v Bratislave prišli splniť svoju internacionálnu povinnosť. Tým by bol odpadol problém diskutovať o Mlynáčovom návrhu. Situácia sa však na veľkú škodu vyvíjala celkom inak. Prestávka poslúžila nie nám, ale pravičiarom. Neistota zavládla medzi zdravými silami a pravičiar získať prvé slovo. My sme zakolísali. Nemali sme pripravené nijaké varianty, pravičiar mali. Stačilo zavolať pár verných a odhodlaných pracovníkov aparátu ÚV KSČ, ktorých bolo v tom čase v budove ÚV KSČ dosť a postavíť ich pred zasadačku predsedníctva a nikoho z pravičiarov nepustiť von. I takýmto jednoduchým opatrením sa mohlo predísť nepredstaviteľným politicko-morálnym a hospodárskym škodám.

My sme prestávku využili na to, že sme sa pokúšali napísať nový návrh vyhlásenia a overiť si, kde je jednotka, ktorá bola vysadená na letisku. Kriegel, Smrkovský, Mlynáč, Císař a Špaček vedeli lepšie, čo treba robiť. Obsadili najdôležitejšie telefónne a ďalekopisné linky a dávali kontrarevolučným stretdiskám pokyny, čo robiť, čo organizovať. Krajské výbory strany a okresné výbory strany, ľudové milície nevedeli, čo sa deje, nedostali nijaký príkaz, a tak väčšina krajov a okresov pasívne čakala, čo sa deje a čo sa bude diať. Vysadená jednotka stála na letisku. Rozhlas a televíziu začali obsadzovať kontrarevolučné sily a vyzývali domácu i medzinárodnú reakciu do boja proti tzv. okupácii. Taxikári dostali pokyn jazdiť po Prahe a ustavičným trúbením zobudíť celé mesto. Druhé centrum získalo zoznam všetkých náhradných pracovísk v Prahe, krytov a stanovísk civilnej obrany i spojovacie linky určené pre prípad vojny. Na všetko bola pravica pripravená. So všetkým kalkulovala. Mala pripravené aj náhradné priestory pre vysielanie rozhlasu a televízie.

Z niektorých okresov prišli správy, že obyvateľstvo veľmi srdečne víta sovietskych vojakov. Mnohí občania, keď sa prebudili, vynášali chlieb, slaninu, pivo, kto čo mal poruka. To dávalo nádej, že ďalší vývoj určí situácia v krajoch a okresov, a nie to, čo sa odohrávalo na uliciach v Prahe. V predsedníctve vláda bezradnosť. Keď sa Dubček vzdal funkcie, nikto nevedel, kto má riadiť predsedníctvo. Kto si navrhol, aby sa predsa len pokračovalo v rokovaní. Požiadal som o slovo. Prosil som všetkých prítomných členov, aby si uvedomili našu spoločnú zodpovednosť pred dejinami, pred stranou, pred národom a nedopustili nič, čo budú musieť naprávať naše deti a vnuci. My i oni sme tu, v tejto zemi, tu budeme žiť a budeme žiť po boku Sovietskeho zväzu. Ani na chvíľu nesmieme zabúdať, že to bol sovietsky vojak, ktorý nám priniesol slobodu, že Sovietsky zväz je náš najvernejší spojenec. Aj dnes - zdôvodňoval som - k nám prichádza sovietsky vojak ako priateľ, a nie ako okupant, ako to chcú vykresľovať aj niektorí členovia predsedníctva. Pripomínal som, že to, čo sa stalo, nás predsa nemôže prekvapíť, ani sa nesmieme tváriť prekvapení, museli sme to očakávať ako logické vyústenie. To, čo sa stalo, stalo sa nevyhnutne.

I dnes som presvedčený, že niektorí by vari boli súhlasili s mojimi argumentami, keby nemali strach o svoju povesť. Myslím si, že medzi nich patril Dubček i Černík. Kriegel, Smrkovský, Mlynáč žiadali rýchlo zasadať skončiť a čo najskôr oboznámiť Československú a svetovú verejnosť so stanoviskom Predsedníctva ústredného výboru KSČ k vstupu vojsk. Černík takisto žiadal skončiť rokovanie predsedníctva, pretože musí zvolaf vládu, aby taktiež mohla zaujať k vstupu vojsk stanovisko.

V takejto situácii sa veľmi ťažko argumentuje a diskutuje. Nielenže situácia bola neprehľadná, ale nedalo sa nič logicky a trpezlivo vyargumentovať. Jeden druhému skákal do reči. Kriegel neprijímal nijaké argumenty. To je pochopiteľné. Podobne postupoval Smrkovský i Mlynáč. Niektorí boli ticho a boli ochotní pridať sa aj na našu stranu. Ale predsa ich ovplyv-

vňovalo to, aké stanovisko zaujme Dubček a Černík. Myslel som si, keď sa diskusia pretiahla tak dlho po polnoci, že aj uznesenie alebo stanovisko, ktoré predsedníctvo prijme, už nebude mať kto odovšiel. Boli sme presvedčení, že v rozhlase a v televízii budú mať službu ľudia čestní, charakterní a že neprečítajú stanovisko Predsedníctva ÚV KSČ.

Aj napriek silnému odporu sa nám podarilo značne prepracovať pôvodný návrh vyhlásenia, ako ho predložil Mlynář. Ovplyvnilo to trochu Dubčekovo nečakané priznanie, že dostal list Politbyra Ústredného výboru Komunistickej strany Sovietskeho zväzu a že nemal ešte čas ho predsedníctvu prečítať. Opakujem, list bol, adresovaný Predsedníctvu ÚV KSČ, zo 17. augusta 1968, a Dubček to priznal 21. augusta 1968. K takému listu malo byť skutočne zvolané ešte 17.8. predsedníctvo i vláda a posúdiť ho. A keď sa tak nestalo, potom aspoň na začiatok rokovania, skôr, než sme začali diskutovať o zjazdovej správe a návrhu rezolúcie zjazdu. Ešte pred bodom o celkovej situácii v Československu bolo potrebné list rozdať, aby ho členovia predsedníctva mohli preštudovať.

Už úvod listu signalizoval, že situácia je veľmi vážna. Pokúsím sa aspoň niečo z jeho obsahu reprodukovávať. "Drahí súdruhovia," začína sa list, "vývoj udalostí po našich stretnutiach v Čiernej nad Tisou a v Bratislave nás núti položiť vám otázku. Zostalo ešte niečo medzi nami s toho vzájomného pochopenia, ktoré bolo dosiahnuté na základe týchto stretnutí a je vedenie Komunistickej strany Československa ochotné realizovať dosiahnutú dohodu?" Ďalej sa hovorilo, že v Čiernej nad Tisou nám sovietski súdruhovia svoje obavy o osud socializmu v Československu v súvislosti s rastúcou hrozbou kontrarevolúcie vyjadrili. Predsa si musíme spomenúť, že sme došli k spoločnému záveru: situácia v ČSSR sa dotýka životných záujmov celého socialistického spoločenstva. Predsedníctvo ÚV KSČ v Čiernej nad Tisou i v Bratislave priznalo, že situácia v strane i v krajine si vyžaduje aktívne a rozhodné opatrenia proti každému, kto diskredituje KSČ, kto útočí proti základom socializmu, kto sa pokúša podkopať bratské priateľstvo Československa so Sovietskym zväzom a ďalšími socialistickými krajinami a že z toho sme na seba vzali záväzky. No vedenie Komunistickej strany Československa a socialistického štátu namiesto toho, aby organizovalo boj proti kontrarevolúcii, jej nechalo voľný priebeh. Sme nútení pripomenúť vám to - písalo sa v liste - pretože veľa závažných faktov svedčí o tom, že udalosti sa vyvíjali takým smerom, ktorý zďaleka nezodpovedá zmyslu našej dohody.

Politbyro ÚV KSSZ vyjadrilo presvedčenie, že Predsedníctvo ÚV KSČ prijme list so všetkou pozornosťou, že správne pochopí obavy sovietskych komunistov a ich znepokojenie a prijme nevyhnutné, neodkladné opatrenia. Politické byro súčasne prosí, aby s listom boli okamžite oboznámení všetci členovia Predsedníctva Ústredného výboru Komunistickej strany Československa. Dubček nič z toho nespínil. Verím, že história tomu dá správnu morálno-politickú charakteristiku.

Oboznámenie sa s obsahom listu Politbyra ÚV KSSZ prispelo aspoň k tomu, že sa nakoniec podarilo do vyhlásenia predsedníctva dostať jednu, dve vety, ktoré dávali záruku, že nedojde k najhoršiemu. Predsedníctvo ÚV KSČ - hovorilo sa - vyzýva všetkých občanov našej republiky, aby zachovali pokoj a nekládli postupujúcim vojskám odpor. Preto ani naša armáda, bezpečnosť a ľudové milície nedostali rozkaz na obranu krajiny. Celý ostatný obsah prehlásenia bol veľmi zlý a nepodarilo sa ho zmeniť.

Žil som v nádeji, že nakoniec, keď sa bude hlasovať, predsedníctvo takéto obrátenie sa k Československému ľudu neprijme. Žiaľ, Piller a Barbírek podľahli strachu a nehlasovali s nami. Za obrátenie sa k všetkému ľudu Československej socialistickej republiky hlasoval A. Dubček, J. Barbírek, O. Černík, F. Kriegel, J. Piller, J. Smrkovský, J. Špa-

ček. Proti hlasovali: V. Biřák, D. Kolder, O. Švestka a E. Rigo. Ostatní, ako súdruh Indra, Jakeš - nemali hlasovacie právo. Za predpokladu, že by boli Piller a Barbírek dodržali sľub, mohlo byť šesť hlasov proti piatim a situácia by nenadobudla taký dramatický vývoj. Tisíce dobrých funkcionárov nemuseli v skúške prepadnúť.

Vyhlásenie Predsedníctva Ústredného výboru Komunistickej strany Československa z 21. augusta 1968 dezorientovalo tisíce čestných občanov Československej socialistickej republiky. Verejnosť nič nevedela o sporoch v predsedníctve, väčšina členov strany i obyvateľstva si myslela, že Dubček nezradí stranu a republiku, preto zrazu nevedeli pochopiť, čo sa deje, čo je správne a čo nie. Rozhlas a televízia ustavične opakovali, že nás prišli okupovať spojenecké vojská a zmariť Československu možnosť budovať "lepší socializmus". Po zverejnení stanoviska Predsedníctva ÚV KSČ kontrarevolučné živly získali legitimitu.

Vyhlásenie Predsedníctva ÚV KSČ sa stotožňovalo s heslami kontrarevolúcie. Čestní občania sa stiahli do ústrania a ulicu ovládli protisocialistické a kriminálne živly. Oni sa zrazu stali "obhajcami stranických uznesení". Oni predstavovali "všlu ľudu", oni tmočili "záujmy českého a slovenského národa".

Mnohí si mysleli, že je to zlý sen, ale, žiaľ, bola to tragická skutočnosť. Socialistické vlastníctvo sa prehlásilo primitívnym nacionalizmom a antisovietizmom.

Predsedníctvo ÚV KSČ skončilo rokovanie 21. augusta o 02.15 hodine po polnoci. Dubček, Kriegel, Smrkovský a jeho ďalší blízki sa sústredili v Dubčekovej pracovni. Kontrarevolučné živly preberali iniciatívu do vlastných rúk. Sfanatizované bandy, povzbudzované rozhlasom ničili smerovacie tabule, strhávali označenie ulíc a námestí. Asi si mysleli, že sovietske jednotky nenájdu Prahu a rozhodujúce objekty. Vyvolávala sa neistota a strach. Vydávali sa falošné správy, že sa začalo hromadné zatváranie predstaviteľov obrodného procesu, že sa vrazdia nevinní ľudia a iné nezmysly. Objavili sa prvé "dôverné informácie tajných svedkov", ktorí vedeli, ako rokovalo Predsedníctvo ÚV KSČ, kto ako hlasoval, kto je vlastenec a kto zradil. Dušan Havlíček, vtedajší vedúci oddelenia tlače ÚV KSČ, ktorý bol chvíľu prítomný v zasadačej miestnosti predsedníctva, sa vydával za tohto tajomného svedka. Neskôr zradil vlasť a emigroval.

Nepriamo, ale dosť zrozumiteľne sa cez rozhlasové správy naznačovalo, že zradcov treba likvidovať. Ako názorný návod sa stavali prvé šibenice a na nich vešali figuríny Biřáka, Koldera, Indru, Jakeša a ďalších podľa chuti a osobných "sympatií". Tieto sfanatizované, po krvi túžiace bandy prichádzali pred okresné výbory strany a domáhali sa, aby vedenia okresných výborov strany verejne vyhlásili vernosť Predsedníctvu ÚV KSČ a jeho výzve. Mnohé predsedníctva okresných výborov tomu podľahli. Na budovy ÚV KSČ a KSS sa vyvesovali čierne zástavy alebo štátne zástavy na pol žrde. Každú hodinu sa vydávali falošné, nepravdivé správy, koľko Československých občanov bolo zastrelených. Tým sa chcelo docieľiť - a aj sa docieľilo - že občania mali strach vyjsť na ulicu. Bandy ovládli ulicu a mohli si robiť, čo chceli.

*

Ukážku z oficiálne nevydaných pamätí Vasila Biřáka *Milníky mého života* uverejnila redakcia *Lidových novin*. Upozorňuje zde i na úpravu jedného odstavce v ukážke z pamätí publikovanej ve slovenštině v bratislavskom deníku *Pravda. Lidové noviny*, č. 5, květen 1988, s. 22-25 (*Libri prohibiti*).

Ať již byly původní úmyslu příslušníků SNB, které zřejmě překazila přítomnost návštěvníků na faře, jakékoli, již svým dosavadním jednáním se dopustili několika velmi závažných trestných činů. Na místo řádného vyšetření celé události, které se jeví jako zvláště naléhavé i v souvislosti s obdobnými incidenty v nedávné minulosti, se Bezpečnost snaží křivým obviňováním donutit J.Đurigu k mlčení a zastrašit ho v jeho pastorační činnosti. J.Đuriga si 19.5.1988 podal stížnost na oddělení VB a současně se on i M.Břhmová a P.Waltera obrátili s podrobným vylíčením celé události a s prosbou o pomoc na kardinála Tomáška.

Praha 9.6.1988

Trestní oznámení R.Berezy a T.Hradílka

Generální prokuratura ČSSR
Náměstí Hrdinů 1300
Praha 4

věc: trestní oznámení

My, níže podepsaní, dáváme cestou zákonné oznamovací povinnosti průchod naší národní cti a občanského svědomí, neboť podáváme oznámení o trestném činu v l a s t i z r a d y , jehož se dle našeho důvodného podezření dopustil v létě roku 1968 československý občan, nynější tajemník ÚV KSČ a člen jeho předsednictva, pan Vasil Bilák.

K tomuto závěru jsme dospěli studiem tisku z let 1968-69, paměti a vzpomínek různých významných účastníků té doby, jakož i mnohaletým sledováním veřejné činnosti jmenovaného politika. Konečné rozhodnutí jsme však učinili na základě osobního svědectví pana Biláka, které poskytl ve své připravované knize vzpomínek. V kapitole, týkající se zasedání předsednictva ÚV KSČ v osudné srpnové noci roku 1968, mimo jiné uvádí: "Kolderovi a mně kdosi podstrčil na stůl lístek, na kterém bylo napsáno: 'Vstup spojeneckých vojsk se odkládá'. Bylo to nelogické, nepochopitelné. Na jedné straně potvrzení zprávy, že vojenský výsadek přistál v Ruzyni a na druhé, že vstup se odkládá. Co se vlastně stalo? Vynořovalo se množství otázek. Myslí si někdo, že stačí to, co je na letišti? Anebo pod tlakem nám neznámých okolností nechá Československo napospas reakčním silám? Potvrdí se to, v co tak houževnatě věřil Dubček a co hlásal Kriegel, že to bude jen strašení a že potom se vojska stáhnou hned zpět? Hlavou se mi proháněly stovky pochybností, nejasností a nebyl čas se s někým poradit, ověřit si fakta. Asi o půl dvanácté přišla další zpráva, že přes ty a ty hraniční přechody překročila spojenecká vojska československé hranice. Těch přechodů bylo mnoho. Do paměti se mi vryly dva - Cínovec a Vyšné Nemecké. To už nebyl žert. Věděl jsem už, že to co je na lístku, neplatí."

Tolik náš doslovný český překlad úryvku z knihy.

Máme za to, že pan Vasil Bilák, ve spojení s tehdejším vedením Sovětského svazu, tedy cizí mocí, se podílel na přípravě vstupu vojsk zemí Varšavské smlouvy do naší země v noci z 20. na 21.srpen roku 1968 a na dalších násilných akcích, na tento vstup navazujících, čímž, dle našeho názoru, naplnil skutkovou podstatu trestného činu vlastizrady, podle paragrafu 91 trestního zákona. Vycházíme z hlubokého přesvědčení, že vstup vojsk pěti zemí Varšavské smlouvy do naší republiky před 20 lety byl závažným nezákonným činem s nedozírnými důsledky zejména pro naši společnost.

Vyslovujeme však naději, že současní představitelé SSSR tento čin ve vhodnou chvíli uznají alespoň za chybný a urychleným stažením sovětských vojenských jednotek z Československa zajistí, aby se mohla rozvíjet užitečná spolupráce mezi našimi zeměmi na bázi vzájemné rovnosti a důvěry a postupně také v atmosféře skutečně upřímného, hlubokého přátelství. Text sovětsko-jugoslávské deklarace z března t.r. pro svou univerzálnost naši naději dále posílil.

Trestním oznámením nehodláme zbytečně jítřit staré rány, neboť jsme si vědomi potřeby národního smíru. Obáváme se však, pokud je naše podezření oprávněné,

že pan Biřak a ostatní činitelé, poznamenaní obdobným proviněním a společně zaštitěni dokumentem "Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po 13.sjezdu KSČ", se nezmění. Že budou, s použitím novodobých frází, i nadále znehybňovat pro svou politickou minulost naši současnost i blízkou budoucnost.

A to by bylo stále špatné pro nás občany, pro republiku i pro věc socialismu. Proto podáváme toto trestní oznámení.

Na Moravě 15.května 1988

Rudolf B e r e z a , řidič autobusu ČSAD n.p.Ostrava, závod Olomouc, bytem Hlubočky, Mariánské Údolí, Kollárova 297, okres Olomouc

ing.Tomáš H r a d í l e k , dělník SMDZ n.p.Šumperk, závod Lipník n.Bečvou, bytem Lipník n.Bečvou, Zahradní 892, okres Přerov, tel.973 117

na vědomí: ČTK, APN, AFP

*

Dopis NMS k Patronátu

Dopis nezávislého mírového sdružení Polsko-čs.solidaritě

Vážení přátelé,

připojujeme se k vašemu APELU PČSS ve věci PATRONÁTU nad politickými vězni, zveřejněném ve zvláštním čísle Biuletynu informacyjnym v dubnu 1988.*|

Jako lidé zastávající antimilitaristické přesvědčení, solidarizujeme se se všemi Poláky vězněnými z důvodu odmítání vojenské služby.

Budeme o jejich případech informovat v našem okolí a v nám dostupných sdělovacích prostředcích. Chceme za ně intervenovat u polské vlády, psát jim do vězení a pomáhat dle možností jejich rodinám.

S vědomím, že tento úkol je nelehký vyzýváme i ostatní nezávislé iniciativy, ale i jednotlivce, aby se k nám připojily a projevíly tak solidaritu s těmito statečnými lidmi. K tomu připomínáme, že svoboda je věcí nedělitelnou a boj za ní v Polsku je stejně tak bojem za svobodu i v naší zemi.

Prvním konkrétním činem naší solidarity je štefetová hladovka za odpírače vojenské služby Sławomira Dutkiewicze, kterou od 8.5. do 15.5. drží po 24 hodinách postupně tito členové našeho sdružení: Luboš Vydra, Jiří Pavlíček, Jan Chudomel, Ruth Šormová, Hana Marvanová, Heřman Chromý, Jáchym Kaplan, Tomáš Dvořák.

V Praze 15.5.1988

S přátelským pozdravem

Nezávislé mírové sdružení - iniciativa
za demilitarizaci společnosti

*| viz též Infoch č.11|88

*

V Infochu č.10 jsme zveřejnili adresy 22 členů Nezávislého mírového sdružení. Byli jsme požádáni o zveřejnění adres nových 14 členů:

Luděk Marks, Na Hutích 11, 160 00 Praha 6 - Bubeneč, Pavel Roller, Brandlova 33, 767 01 Kroměříž, Martina Koryntová, Šmilovského 14, 120 00 Praha 2, Tomáš Foltýn, Šmilovského 14, 120 00 Praha 2, Jaroslav Kolafa, Dědinova 1990, 149 00 Praha 4, Stanislav Havlík, Gottwaldova 231, 783 44 Náměšř na Hané, Miroslava Havlíková, Gottwaldova 231, 783 44 Náměšř na Hané, Václav Veselý, Kojetínská 1425, 767 01 Kroměříž, Zdena Vaculovičová, Kojetínská 1425, 767 01 Kroměříž, Pavel Hovorka, Janáčkova 185|12, 541 01, Trutnov, Jiřina Rumlová, Fibichova 279|6, 541 01 Trutnov, Vladimír Linhart, Jaroslava Ježka 630, 541 01 Trutnov, Romana Linhartová, Jaroslava Ježka 630, 541 01 Trutnov, Miloš Zeman, Dolákova 531, 181 00 Praha 8.

Paměti Vasila Biřaka se staly základním argumentem v trestním oznámení pro vlastizradu, které na něj Generální prokuratuře ČSSR podali 15. května 1988 signatáři Charty 77 Rudolf Berez a Tomáš Hradilek. Text trestního oznámení přetiskl samizdatový časopis *Informace o Chartě 77*, r. 11, č. 12/1988, s. 6-7.



Obálky obou dílů knižního vydání pamětí Vasila Biláka z roku 1991.

III. ZPRÁVY

Knížní novinky

Biografický slovník představitelů ministerstva vnitra v letech 1948–1989. Ministři a jejich náměstci. Praha, Ústav pro studium totalitních režimů 2010, 232 s.

Publikace představuje 55 osob, které se více či méně podílely na činnosti ministerstva vnitra na území dnešní České republiky v období komunistického režimu. Slovník se pro období 1948–1989 soustřeďuje na ministry vnitra a náměstky ministerstva vnitra (v období 1950–1953 ministerstva národní bezpečnosti) na centrální, československé úrovni. Po lednu 1969 reflektuje rovněž tři ministry vnitra České socialistické republiky. Kniha je doplněna podrobnou studií věnovanou vývoji organizační struktury ministerstva vnitra.

Markéta Devátá – Doubravka Olšáková – Vítězslav Sommer – Peter Dinuš – Antonín Kostlán (eds.): *Vědní koncepce KSČ a její institucionalizace po roce 1948.* Práce z dějin vědy, sv. 23. Praha, ÚSD AV ČR, v.v.i. 2010. 288 s.

Publikace se věnuje problematice vědní a vzdělávací politiky KSČ v letech 1945–1960 s přesahy jednak směrem k předválečným intelektuálním zdrojům komunistického diskurzu, ale i k návazným společenským zdrojům reformy roku 1968. Přináší širší pohled na kontury politického vývoje v oblasti vědy, kultury a školské politiky a na vývoj stranické historiografie a činnost Ústavu dějin KSČ v 50. letech v souvislosti s formováním linie závazného výkladu československých dějin a jejich pokrokových tradic. Další dvě kapitoly se soustřeďují na analýzu hlavních vzdělávacích trendů nově založených vysokých škol pro výchovu ideologických kádrů (Vysoká škola politických a hospodářských věd a Vysoká škola politická při ÚV KSČ).

Martin Franc: *Úderná skupina?* Praha, Masarykův ústav AV ČR 2010, 144 s.

Práce se zabývá dosud málo probádanou problematikou sovětizace v českých přírodních a lékařských vědách po roce 1948. Přejímání „pokrokových sovětských zkušeností“ se zde mimo jiné projevovalo i průnikem dobových nauk spojovaných s agrobiologem Trofimem Děnisovičem Lysenkem, fyziologem Ivanem Petrovičem Pavlovem nebo šlechtitelem Ivanem Vladimirovičem Mičurinem. V mnoha ohledech klíčovým momentem se stala několikaměsíční stáž 24 předních českých a slovenských odborníků v oboru přírodních a lékařských věd v SSSR v závěru roku 1950. Studie osvětluje význam této cesty za pomoci edice některých důležitých dokumentů spojených s výpravou, především dopisů českého mikrobiologa a v dané době výrazného stoupence Lysenkova učení Ivana Málka své ženě Jindře. Dalším zajímavým dokumentem, který je zde vydán, je záznam z diskuse českých a slovenských vědců s hlavním guru tehdejší sovětské biologie T. D. Lysenkem.

Jakub Charvát – Martin Štefek: *Kořeny československé volební reformy připravované v druhé polovině osmdesátých let dvacátého století,* in: *Politologický časopis*, č. 1/2010, s. 24–38.

Studie popisuje evoluci diskuzí o reformě volebního systému zastupitelských orgánů v komunistickém Československu na sklonku 80. let. Současně se zabývá tehdejším konkrétním návrhem volební reformy a jejich možnými důsledky pro politický systém. Nejprve stručně představuje zvláštní roli nesoutěživých a nedemokratických voleb a jejich mechanis-

mu ve střední a východní Evropě během komunistického období. Posléze jsou popsány kořeny zkoumané volební reformy a představeny dva možné návrhy tehdejší volební reformy a jejich možné důsledky. Na závěr článek analyzuje parlamentní doplňovací volby konané v nových podmínkách volební soutěže (pluralita kandidátů), v nichž byla užita jedna z navrhovaných verzí volební reformy.

Jan Kalous: *Štěpán Plaček. Život zpravodajského fanatika ve službách KSČ*. Praha, Ústav pro studium totalitních režimů 2010, 428 s.

Štěpán Plaček (1909–1992) patřil k významným aktérům sféry politického zpravodajství československého ministerstva vnitra po skončení druhé světové války. Monografie se zabývá nejen Plačkovou kariérou na předúnorovém ministerstvu vnitra, včetně podílu na aférách v období 1945–1948, ale přibližuje také jeho mladá léta, nezlomné komunistické přesvědčení, věznění v 50. letech i život po propuštění až do 90. let. Součástí knihy jsou dosud neznámé dokumenty a fotografie z Plačkovy pozůstalosti.

Françoise Mayerová: *Češi a jejich komunismus*. Praha, Argo 2009, 274 s.

Knih francouzské historičky Françoise Mayerové je věnována utváření se kolektivní paměti komunismu v českých zemích v 90. letech 20. století. Autorka zde podrobným způsobem rovněž zkoumá nesnadné vyrovnávání se české společnosti s minulostí, limity pojmání komunismu jako totalitní ideologie. Vedle sebe pak promyšleně staví různá vyprávění o komunismu, příběh právníků, příběh historiků, příběh ekonomů, příběh politických vězňů a příběh reformních komunistů.

Odboj a odpor proti komunistickému režimu v Československu a ve střední Evropě. Sborník z mezinárodní konference. Praha, Ústav pro studium totalitních režimů 2010, 368 s.

Sborník obsahuje studie devětadvaceti účastníků stejnojmenné mezinárodní konference pořádané ve dnech 15.–16. dubna 2009 v Praze. Příspěvky mapují situaci v Československu a v dalších komunisty ovládaných zemích, hnutí odporu, které se v nich zformovalo, či osudy odbojových skupin a jednotlivců z jejich řad. Na druhé straně popisují mechanismy, jimiž komunistický režim upevňoval svoji moc: ať už ovlivňováním veřejného mínění pomocí tištěných médií doma i v emigrantských komunitách, potlačováním spontánních protestů nebo vybudováním táborů nucených prací. Studie doplňuje přepis diskuse s přímými účastníky třetího odboje.

František Štverák: *Schematismus k dějinám Komunistické strany Československa (1921–1992). Základní informace o ústředních orgánech a biografické údaje o vedoucích představitelích strany*. Praha, Národní archiv 2010, 442 s.

Publikace přináší přehled personálního obsazení vedoucích postů a orgánů Komunistické strany Československa v letech 1921–1992, přehled sjezdů KSČ se stručnými údaji o datu a místu jejich konání, se seznamy členů předsednictev sjezdů, referentů zpráv a příspěvků na nich přednesených a s údaji o počtu delegátů, chronologické přehledy zasedání výkonných orgánů KSČ a soupis vedoucích představitelů periodik a organizací spjatých s její činností. Stranou zájmu nezůstala ani Komunistická strana Slovenska, o níž jsou zde uvedeny základní údaje (přehled sjezdů, personální složení nejvyšších orgánů a vedoucích postů). Podstatnou část práce představuje abecední přehled členů ústředního (výkonného) výboru, revizní komise, komise stranické kontroly a ústřední kontrolní a revizní komise s údaji o jejich místu a

datu narození, případně úmrtí, a o jejich stranických funkcích. Závěr patří informacím o vývoji členské základny KSČ, o sídlech a používaných názvech strany a volebních obdobích výkonných a ústředních výborů. Publikace je doplněna portrétními fotografiemi významných funkcionářů strany.

Jiří Urban: *Venkov pod kolektivizační knutou. Okolnosti „příkladného“ politického procesu v okrese Nová Paka*. Praha, Vyšehrad 2010, 304 s.

Autor zpracovává téma násilné kolektivizace zemědělství v obci Svatojanský Újezd na Novopacku. Předkládá obraz přeměny základních vztahů na vesnici a přerodu v myšlení od hospodářů k družstevníkům. Činí tak pomocí lidských příběhů, charakterizujících rysy donucovacího a násilného rázu kolektivizačního úsilí. Pozoruje silící tlak na pozice zemědělců, kteří se zdráhali přistoupit na myšlenku socialistického hospodaření a vstoupit do JZD a popisuje, jakými metodami byli zemědělci „motivováni“ k podvolení se kolektivizačnímu projektu.

Vondrová, Jitka: *Ekonomická reforma 1965–1969. Prameny k dějinám československé krize v letech 1967–1970*, díl 10. Praha – Brno, ÚSD AV ČR, v. v. i. – Doplněk 2010, 488 s.

Tento svazek rozsáhlé ediční řady Prameny k dějinám československé krize v letech 1967–1970 je věnován ekonomické reformě 60. let známé také pod jménem jejího hlavního prosazovatele jako reforma Šikova. Ekonomická reforma je sledována od jejích počátků do zavržení normalizačním režimem v roce 1969, kdy byla odmítnuta z toho důvodu, že předpokládala rozsáhlou decentralizaci moci a ohrožovala tak mocenský monopol KSČ.

Závěrečná fáze kolektivizace zemědělství v Československu 1957–1960. Sborník příspěvků. Eds. Vladimír Březina – Jiří Pernes. Praha, Stilus Press 2010. 234 s.

V průběhu 50. let se komunistický režim v Československu dostal do krize, na niž reagoval novou vlnou tzv. kolektivizace. Ve sborníku objasňuje Jiří Pernes souvislosti závěrečné etapy likvidace soukromého podnikání na českém a moravském venkově. Michal Stehlík se zaměřil na průběh likvidace zemědělců na Jihlavsku, Jiří Topinka popisuje její průběh na Berounsku a oblastí střední a severní Moravy se zabývá Vladimír Březina. Do sborníku je také zařazena vzpomínka politického vězně Bohumila Robeše na násilnou kolektivizaci v obci Holubice u Slavkova.